

SLOVENSKÁ REČ

74 | 2009 | 6 |

časopis pre výskum slovenského jazyka

Z OBSAHU

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

Terezia Rončáková, Vetná modálnosť náboženskej publicistiky ■ Iveta Valentová, Derivované lexémy so slovným základom *-voz-*, *-vez-* v staršej slovenčine

DISKUSIE A ROZHĽADY

Ján Kačala, Pragmatickosť kodifikácie a vedecké diskusie ■ Jaromír Krško, Niekoľko poznámok k termínom *anojkonymum* a *terénny názov*

SPRÁVY A RECENZIE

Z histórie lexiky staršej slovenčiny. Martina Kopecká

KRONIKA

Jubilujúci Ján Bosák. Klára Buzássyová ■ Aktívne jubilantské desaťročie doc. Janky Klinckovej ■ Súpis prác Jany Klinckovej za roky 1999 – 2008. Júlia Behýlová ■ Gramatik a dialektológ, vedec a pedagóg Pavel Ondrus. Mária Šimková

ROZLIČNOSTI

Je sloveso *pomstít sa* obojvidové? Slavomír Ondrejovič

Obsah 74. ročníka Slovenskej reči

SLOVENSKÁ REČ

časopis
pre výskum
slovenského jazyka

orgán
Jazykovedného ústavu
Ludovíta Štúra
Slovenskej akadémie
vied

HLAVNÝ REDAKTOR
Slavomír Ondrejovič

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Jana Wachtarczyková

REDAKČNÁ RADA
Ján Bosák, Klára Buzássyová, Juraj Dolník, Mi-
roslav Dudok, Ján Findra, Jana Wachtarczyková,
Lubomír Kralčík, Milan Majtán, Jozef Mlacek,
Slavomír Ondrejovič, Matej Považaj, Ján Sabol,
Daniela Slančová, Pavol Žigo

REDAKCIA
813 64 Bratislava, Panská 26

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

- Terézia Rončáková, Vetná modálnosť náboženskej
publicistiky 321
Iveta Valentová, Derivované lexémy so slovným
základom *-voz-*, *-vez-* v staršej slovenčine 334

DISKUSIE A ROZHĽADY

- Ján Kačala, Pragmatickosť kodifikácie a vedecké diskusie .. 346
Jaromír Krško, Niekoľko poznámok k termínom
anonymum a *terénny názov*..... 357

SPRÁVY A RECENZIE

- Z histórie lexiky staršej slovenčiny. Martina Kopecká 363

KRONIKA

- Jubilujúci Ján Bosák. Klára Buzássyová 370
Aktívne jubilantské desaťročie doc. Janky Klinckovej 374
Súpis prác Jany Klinckovej za roky 1999 – 2008. Júlia
Behýlová 376
Gramatik a dialektológ, vedec a pedagóg Pavel Ondrus.
Mária Šimková 378

ROZLIČNOSTI

- Je sloveso *pomstiť sa* obojvidové? Slavomír Ondrejovič.. 381
Obsah 74. ročníka Slovenskej reči..... 383

INFORMÁCIE AUTOROM

Redakcia prijíma príspevky spracované na počítači – textový editor Word pod operačným systémom Windows, najlepšie vo formáte .rtf. Pri spracúvaní príspevkov prosíme dodržiavať tieto zásady:

1. V celom texte používať jednotné riadkovanie 2.
2. V texte za každým interpunkčným znamienkom urobiť medzeru (napr. s. 312 a pod.).

3. Slová na konci riadka nerozdeľovať a tvrdý koniec riadka používať iba na konci odsekov. Odseky začínať so zarážkou.

4. Pri rozlišovaní typov písma pridržať sa naďalej úzu časopisu, používať *kurzívu*, **bold**, ^{horný/}/_{dolný} index. Nič nepodčiarkovať, neriediť, nepoužívať široký a vysoký typ písma a pod.

5. Rozlišovať dlhú čiarku (pomlčku), napr. G. Altmann – V. Krupa, a krátku čiarku (spojovník), napr. T. Slama-Cazacu; vedecko-metodologický a pod.

6. Poznámky pod čiaru v texte označiť horným indexom (napr. vzniká tým synergický efekt,¹ ktorý...), poznámky uviesť na konci príspevku v tvare horný index, medzera, obsah poznámky (napr. ¹ Synergia znamená spolupôsobenie...).

7. Grafy a schémy pripojiť na osobitnom liste maximálne vo veľkosti šírky a výšky strany časopisu (podľa požadovanej veľkosti).

8. Príspevky prosíme posielat' elektronickou poštou ako prílohu paralelne na adresy *wachtarczyk@gmail.com* a *slavoo@juls.savba.sk*. Po prijatí príspevku autorov vyzvu mieme o možnostiach publikovania.

9. Literatúru uvádzať takto:

a) knižná publikácia:

FURDÍK, Juraj: Slovtvorná motivácia a jej jazykové funkcie. Levoča: Modrý Peter 1993. 199 s.

Synonymický slovník slovenčiny. Red. M. Pisárčiková. 2. vyd. Bratislava: Veda 2000. 998 s.

b) štúdia v zborníku:

DOLNÍK, Juraj: Spisovná slovenčina a čeština. In: Studia Academica Slovaca. 28. Red. J. Mlacek. Bratislava: Stimul 1999, s. 39 – 52.

c) článok v časopise:

HORECKÝ, Ján: Sémantické a derivačné pole slovíes ísť a chodiť. In: Slovenská reč, 1999, roč. 64, č. 4, s. 202 – 208.

Prosíme autorov, aby s príspevkami posielali aj údaje potrebné na vyplatenie honorára: rodné číslo, adresu trvalého bydliska a číslo bankového účtu. Zasláním rukopisu autori dávajú redakcii výhradné právo na publikovanie svojich textov v danom periodiku bez časového obmedzenia.

Súčasťou každej štúdie Slovenskej reči je záväzne abstrakt v anglickom jazyku (vrátane preloženého titulu). Abstrakt by mal mať približne 100 slov a obsahovať tzv. kľúčové slová na identifikáciu príspevku v rámci vedeckovýskumnej oblasti.

SLOVENSKÁ REČ, časopis pre výskum slovenského jazyka. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied. Ročník 74, 2009. Adresa redakcie: 813 64 Bratislava, Panská 26. Hlavný redaktor: Slavomír Ondrejovič. Výkonná redaktorka: Jana Wachtarczyková. Technický redaktor: Vladimír Radik.

Vychádza šesť ráz za rok. Objednávky a predplatné prijíma Slovak Academic Press, spol. s r. o., P. O. Box 57, Nám. slobody 6, 810 05 Bratislava. E-mail: sap@sappress.sk, www.sappress.sk.

Registračné číslo 7089.

Evidenčné číslo EV 3695/09

Distributed by SAP – SLOVAK ACADEMIC PRESS Ltd., P. O. Box 57, Nám. slobody 6, 810 05 Bratislava, Slovakia.

Objednávky do zahraničia prijíma a vybavuje SLOVART G. T. G. Ltd., Krupinská 4, P. O. Box 152, 852 99 Bratislava, Slovakia.

Telephone: +421-2-63839472, fax: +421-2-63839485, e-mail: info@slovart-gtg.sk.

Distribution rights held by KUBON and SAGNER, P. O. B. 34 01 08, D-8000 München, Germany.

© Slovak Academic Press, spol. s r. o., 2009

Terézia Rončáková

VETNÁ MODÁLNOŠŤ NÁBOŽENSKEJ PUBLICISTIKY

Rončáková, T.: Sentence Modality in the Religion Oriented Journalism. *Slovenská reč*, 74, 2009, No. 6, pp. 321 – 333. (Bratislava)

The study deals with the particularities of the religion oriented journalism in terms of the sentence modality. It refers to the speech acts theory and mentions the asymmetry of their locutionary and illocutionary dimension, what means, that the intention of the text is realized regardless of the primary functions of the forms. The author finds out, that the religion oriented journalism is beside the common journalism rules and this finding illustrates with the examples of attitude modality (imperatives, questions, wishes, exclamations), certainty modality (indoctrinating, generalizing, absolutizing, inerrability) and volitive modality (using the verbs must and should, and the verbal connection to be necessary).

Publicistický štýl patrí dnes medzi najprudšie sa rozvíjajúce. Atraktivitu jeho výskumu ešte zvyšujú zaujímavé medzištýlové prieniky, medzi ktoré sa zaraďuje aj prienik s náboženským štýlom¹. V rámci výskumu tohto jazykového prostredia sme opisali niekoľko špecifických javov, ktoré sme ilustrovali na príkladoch z výskumnej vzorky ročníka jedného z hlavných slovenských náboženských týždenníkov *Katolícke noviny* a *Evanjelický posol* spod Tatier, servisu tlačovej agentúry SITA a deníkov vychádzajúcich na Slovensku v sledovanom roku 2000.

Jedným z miest, kde sa náboženská publicistika najviac vzdáľuje od publicistického štýlu, je vetná modálnosť. Modálna hodnota vety totiž sprevádza vecnú informáciu v nej obsiahnutú a slúži autorovi na vyjadrenie vlastného postoja k vecné-

¹ Otázkou štýlovosti náboženského „štýlu“ sme podrobnejšie rozpracovali v práci KOLKOVÁ, Terézia: *Prienik náboženského a publicistického štýlu* (PhD. dizertácia, FF KU v Ružomberku, 2006). Pojem náboženský štýl sa síce pracovne neraz používa, v slovenskej štylistike sa však zatiaľ nedosiahla zhoda o zaradení alebo nezaradení takéhoto štýlu do systému funkčných štýlov. Ak sme sa preto rozhodli pre jeho používanie, zdôrazňujeme, že nejde o prejav jeho presadzovania a nekritického súhlasu s jeho existenciou, naopak, prikláňame sa k pojmu náboženská komunikačná sféra, navrhovaného J. Mlacom (MLACEK, Jozef: *Náboženská komunikačná sféra a sakrálny štýl*. In: *Jazyk v komunikácii*. Bratislava: Veda 2004, ed. Sibyla Mislovičová, s. 45 – 53) a na tomto mieste používame daný výraz iba pracovne, ako už čiastočne vžitý termín.

mu obsahu výpovede. To je v publicistickom štýle prípustné len v beletrizovaných žánroch, čiže v publicistike emocionálneho typu; spravodajské a analytické úsilie o objektivnosť pripúšťa iba minimum zo širokej škály modálnych vyjadrovacích prostriedkov.

V rámci vetnej modálnosti sa bežne rozlišuje postojová, istotná a vôľová modálnosť, pričom len prvá je nevyhnutne obsiahnutá v každej výpovedi, zvyšné dve sú fakultatívne. **Postojová modálnosť** zahŕňa členenie výpovedí na oznámenia, otázky a želania, v rámci ktorých J. Mistrík² rozlišuje rozkazy, želania a zvolania, na účely tohto príspevku však chápeme každý z týchto typov samostatne. Podľa J. Mistríka sú oznámenia základnou modálnosťou publicistického štýlu, ktorý je typickým oznamovacím štýlom, podobne ako vedecký štýl, kde sa dokonca iné druhy postojovej modálnosti považujú ako veľmi príznakové, až chybné. Potvrdzuje to aj J. Mlacek v súvislosti s teóriou rečových aktov, keď „konštatovanie, že základným a bezpríznakovým typom výpovedí sú oznamovacie vety, pretože práve nimi sa najúplnejšie vyjadruje najvšeobecnejšia komunikatívna funkcia jazyka“³, považuje za takmer axiómu v teórii jazykovej modalita.

Prienik náboženského a publicistického štýlu je teda z hľadiska iných ako oznamovacích lokučných typov výrazne príznakový. Neoznamovacie druhy postojovej modálnosti využíva pomerne často vďaka koreňom náboženského štýlu v rečníckom štýle a jeho úzkej väzbe s umeleckým a náučným štýlom. Na tomto mieste však treba na teoretickej rovine konštatovať a doložíme to na praktických príkladoch, že práve náboženská publicistika sa javí ako zvlášť živná pôda asymetrie lokučného a ilokučného rozmeru⁴ rečových aktov. Znamená to, že intencionalita textu, čiže jeho ilokúcia, resp. zámer, funkcia, zakódovaná v ňom viac alebo menej viditeľne a zahŕňajúca napr. informáciu, inštrukciú, poučenie, vysvetlenie, presvedčanie,

² MISTRÍK, Jozef: *Štylistika*, 3. dopl.vyd., Bratislava: Media Trade – SPN, 1997, s. 177 – 186.

³ MLACEK, Jozef: K jazykovej a textovej charakteristike slovenskej podoby modlitby Otče náš. In: *Disputationes scientificae Universitatis catholicae in Ružomberok*. Ružomberok: Katolícka univerzita, roč. 4, r. 2004, č. 2 – 3, s. 130.

⁴ Teória tzv. rečových aktov (speech acts) – lokučných, ilokučných a perlokučných – vychádza z prác J. L. Austina (AUSTIN, John Langshaw: *How to do things with words: the William James lectures delivered at Harvard University in 1955*. Oxford [etc.]: Oxford University Press, 1989. 176 s.) a J. R. Searla (SEARLE, John R.: *Expression and meaning: studies in the theory of speech acts*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999 (1. ed.: 1979). 187 s.). V slovenskom prostredí ju rozpracúva najmä J. Horecký (HORECKÝ, Ján: *Naratívne výpovedné akty*. In: *Slovo a slovesnosť*, 53, 1992, s. 105 – 110). Pri rozpracúvaní ilokučných typov sa o ňu opiera aj J. Nižníková (NIŽNÍKOVÁ, Jolana: *Zo slovenskej skladby*. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafárikanae. Spoločenskovedný zosbit 13 AFPh UŠ 60. 1. vyd. Prešov: Filozofická fakulta Univerzity P. J. Šafárika, 1994. 58 s.), v súvislosti s rečníckym štýlom ju spomína D. Slančová, ktorá definuje komunikačný akt (zhodný s rečovým aktom) ako prostriedok komunikácie, komunikát, rečový prejav a vysvetľuje jeho tri zložky: lokučnú ako tému prejavu, ilokučnú ako cieľ, zámer, funkciu prejavu a perlokučnú ako účinok prejavu na publikum (porov.: SLANČOVÁ, Daniela: *Základy praktickej rétoriky*. Prešov: Náuka 2001, 212 s.).

zábavu či náladu⁵, sa môže realizovať aj na zdanlivo nevyhovujúcom, či dokonca odporujúcom materiáli. Medzi lokúciou a ilokúciou tak vznikajú najrozličnejšie funkčné spojenia, čo je, ako zdôrazňuje J. Mlacek, príznakový jav. Ilustruje ho práve na náboženskom štýle, konkrétne na modlitbe *Otče náš*, kde pri sledovaní jazykového stvárnenia ako prvá vec udiera do očí fakt, „že tu hovoríme o siedmich prosbách, ale každá z prosieb sa vyslovuje imperatívom“⁶.

Istotná modálnosť sa nazýva aj persuzívnou, čo naznačuje presvedčací prístup autora výpovede, dosahovaný napríklad pomocou hodnotiacich častíc stojacich na osi medzi afirmáciou a negáciou (iste, určite, asi, azda, prirodzene, samozrejme, možno, vlastne, sotva, naozaj, veru, hľadám, vraj, reku, tuším...) a pomocou hodnotiacich parentéz. **Vôľová** (voluntatívna) **modálnosť** dáva hovoriacemu možnosť označiť dej za nevyhnutný, možný, pravdepodobný, zakázaný, žiadaný atď., a to najmä prostredníctvom modálnych slovies (musieť, mať, môcť, chcieť, dať, nechať) a modálnych prísloviiek (treba, možno, hodno).

1. Postojová modálnosť

1.1. Rozkaz

Hoci vetná modálnosť sa nekryje so slovesnými spôsobmi (ani ilokúcia komunikačného aktu s jeho lokúciou) a každý jej typ môže byť dosiahnutý pomocou indikatívu, imperatív aj konjunktívu, pre rozkazy ostáva základným a typickým imperatív. Jeho funkcie v konkrétnej výpovedi však varujú v rozličných odtienkoch, medzi ktorými obsadzuje jednu z krajných pozícií prosba. Tá totiž nemá vlastný slovesný spôsob, ani osobitný modálny typ. V náboženskom štýle často využíva práve imperatív, dopĺňa ho však ďalšími spôsobmi vyjadrenia, ktoré asymetriu medzi rozkazovou lokúciou a prosebnou ilokúciou oslabujú, zjemňujú až neutralizujú.⁷ Ako zovšeobecňuje J. Mlacek, „rozkazovacou lokúciou možno vyslovovať viaceré typy ilokučných aktov, resp. rozkazovacia forma môže vyjadrovať viaceré komunikačné funkcie, teda nielen rozkaz alebo zákaz, ale napr. aj povel, dovoľenie, varovanie, výzvu, ponuku, výstrahu i prosbu“⁸.

Rozkaz je zo všetkých modálnych typov najadresnejší. Jeho typickou formou je priama výzva, ktorú J. Mistrík⁹ vyčleňuje aj v samostatnom type výzvočných viet v rámci želacích viet. V kontexte nášho výskumu v náboženskej tlači však obsah výzvočných viet svedčil skôr o ich príslušnosti k rozkazom. Hojne sme ich zaznamenali najmä v Evanjelickom poslovi spod Tatier, a to od miernejšej podoby v prvej

⁵ Porov.: SLANČOVÁ, D.: ref. 4, s. 100.

⁶ MLACEK, J.: ref. 3, s. 129.

⁷ Porov: Tamtiež, s. 130.

⁸ Tamtiež, s. 129.

⁹ MISTRÍK, J.: ref. 2, s. 186.

osobe plurálu: *Zamyslime sa nad týmito krásnymi myšlienkami a žime, konajme podľa nich.* (EPST¹⁰) cez adresnejšiu druhú osobu plurálu: Preto *prijmite* výzvu: *Nevadte sa* po ceste! (EPST) po najintenzívnejšie vyjadrenie rozkazu v druhej osobe singuláru: *Používaj* vlastnú tvár, ktorú ti dal Tvorca, *prestaň sa* pretvarovať a budeš pre druhých prít'azlivejší! (EPST)

Účinnosť rozkazovacieho spôsobu môžu posilňovať ďalšie prostriedky, ako napríklad stupňovanie (*premysľajme, vedzme, vyvoľme*): *Keď pristupujeme k Pánovmu stolu, premysľajme trochu o onej skyve chleba, o tom, čo nám hovorí. ... Prv, než pôjdeme k Pánovmu stolu, vedzme: Ježiš vie všetko. ... Vyvoľme si sami. Dobre však uvážme, o čo ide!* (EPST) Použitie prvej osoby plurálu v tomto prípade kladie rozkaz blízko želania; ide o tzv. neadresný imperatív alebo explikatív (ako typický príklad možno uviesť vetu Po ovocí nepime vodu.). Rozkaz niekedy kombinuje otázku s odpoveďou, čím logicky dokazuje čitateľovu spoluzodpovednosť za riešenie problému: *Veríte, že je možná obnova našej cirkvi? Ak áno, začnite práve vy a hneď dnes pracovať na je obnove.* (EPST)

Ešte efektnejšie a efektívnejšie však môže byť „zamlčanie“ odpovede, čiže rečnícka otázka: *Ruku na srdce. Koľkí z nás začínajú chválou a vďačnosťou tomu najvyššiemu?* (EPST)

1.2. Otázka

Rečnícka otázka sa z formálneho hľadiska zaraďuje medzi otázky, hoci obsahovo je väčšinou skôr oznámením alebo rozkazom. Ide o typický dôkaz vplyvu rečníctva na náboženskú publicistiku.¹¹ Dokazuje to aj prítomnosť ďalších rečníckych prvkov v takýchto otázkach, napríklad oslovenie: *Cítíme, bratia a sestry, zodpovednosť za tieto časy, v ktorých žijeme, aj pred Bohom?* (KN)

Hoci rečnícka otázka už zo svojej definície nevyžaduje odpoveď, rečník (v našom prípade publicista) ju niekedy na posilnenie svojej výpovede doloží: *Ved' – akú zásluhu máme na tom, že prišiel potomok, na ktorého sa vzťahuje zaslúbenie, teda Pán Ježiš Kristus? Žiadnu.* (EPST)

Okrem konštatívneho charakteru mávajú rečnícke otázky úvahový ráz vyzývajúci čitateľa na zamyslenie: *Hľadáme spoločnú cestu do jednotnej Európy. Aký vklad môže do nej priniesť protestantizmus?* (EPST) a s obľubou sa využívajú aj ako efektívny záver textu: *Aký je náš vzťah k Pánovi Ježišovi?* (EPST)

¹⁰ Pre Evanjelický posol spod Tatier používame skratku EPST, pre Katolícke noviny KN. Výskumnú vzorku tvorili celé ročníky oboch týždenníkov z roku 2000. V záujme odľahčenia textu neuvádzame kompletne bibliografické odkazy na jednotlivé novinové príspevky.

¹¹ Podrobnejšie o ňom hovoríme v práci KOLKOVÁ, Terézia: *Prienik náboženského a publicistického štýlu* (kandidátska práca, FF KU v Ružomberku, 2006), v kapitole o presahu rečníckeho štýlu do náboženského štýlu.

Širokú využiteľnosť otázkovej formy, pri ktorej je niekedy ťažké presne určiť opytovací, rozkazovací alebo zvolací obsah, pretože jeho interpretácia závisí nielen od hovoriaceho, ale aj od príjemcu, dokazuje typické (zasa rečnícke) striedanie otáznikov s výkričníkmi, prípadne ich spájanie v spoločnom interpunkčnom znamienku. Niekedy sa zas striedajú zvolacie a opytovacie vety, čo posilňuje účinok celej výpovede: *Čo robiť v tomto smere? Ako sa správať? Prijat' to ako fakt, proti ktorému niet lieku? To by bolo pre ľudstvo záhubou!* (KN) Otázka vhodne zapadá aj medzi zvolacie vety so slovesom v imperatíve, pretože čiastočne eliminuje útočnosť výzvy apelujúcej na čitateľa, aby sa zamyslel a na základe vlastnej životnej skúsenosti uznal opodstatnenosť pisateľovej požiadavky: *Preto prijmite výzvu: nevaďte sa po ceste! Čítajte F 3,13 – 16! Škrtni milosť tvoju osobnú minulosť v uvedenom zmysle? Potom ži tou pravdou radostne!* (KN)

Striedanie rôznych interpunkčných znamienok sa uplatňuje aj pri gradácii, kde stupňovaný obsah podporuje forma gradovaná od bodky cez otáznik k otázniku s výkričníkom: *Koľkí aj z veriacich sú spokojní sami so sebou, ak sa im darí v podnikaní, v rodine i spoločensky a stačí im na to iba formálne kresťanstvo. A čo, ak si zaň odmenu vyberiem už tu? A tam sa nám potom nedostane ani kvapka vody?!* (KN)

Opytovacie vety sú častou súčasťou úvahových náboženských textov, kde slúžia na posúvanie myšlienky dopredu nastoľovaním nových aspektov problému. Zvyčajne zachovávajú svoju typickú formu s využitím opytovacieho zámena: *Či sa nemáme aspoň v duchu vydať na cestu do krajiny, ktorá bola pred dvetisíc rokmi svedkyňou Kristovho príchodu? ... Ako môžeme prosiť o milosť Jubilea, ak sme necitliví k potrebám núdznych, ak nepracujeme na tom, aby mali všetko potrebné na dôstojný život?* (KN)

Takéto otázky mávajú v sebe vopred zakódovanú odpoveď, s ktorou čitateľ podľa autorovho predpokladu súhlasí, čo tvorí vhodný odrazový mostík pre ďalšie rozvíjanie témy: *Kde lásku nájdeme a ktorá je tá pravá, ozajstná a nefalšovaná? Je to tá, čo ju vidíme na televíznych obrazovkách, v rôznych filmoch, alebo tá, o ktorej sa môžeme dočítať v rôznych časopisoch?* (KN) Tieto úvahové otázky a otázky so zakódovanou odpoveďou možno zaradiť medzi tzv. examinátorské otázky, ktoré dokazujú popri presahu rečníckeho štýlu do náboženského štýlu aj vplyv náučného štýlu.

K vlastnej úvahe pobádajú čitateľa aj sekvencie otázok, zvyčajne krátkych a priamych: *Z neochoty? Z iných nepomenovaných dôvodov? Prečo?* (EPST)

Inokedy uvažuje sám autor, pričom otázkami formuluje svoj vnútorný monológ: *Môžeme teda predpokladať, že aj slovné spojenia „sloboda zvierat“ a „práva zvierat“ sú myslené len ako analógia? Ak áno, analógia čoho? A keby to naozaj bolo tak, nepoprelo by to zmysluplnosť organizácie, ktorá ich presadzuje?* (KN)

Opytovacie vety sú vďaka svojej sugestívnosti vhodným persuzívnym prostriedkom, pričom takéto otázky už slúžia okrem vyjadrenia postojovej modálnosti aj na vyjadrenie istotnej modálnosti. Často sa využíva napríklad schéma otázky

s odpoveďou, ktorá text oživuje zo štylistického hľadiska a zároveň posilňuje účinnosť autorovej myšlienky: *Prečo sa stráca toľko prorockej energie, iniciatívy a spoločnosť sa nemení? Lebo prorocká úloha kresťanov a sila charizmy je oslabená prispôsobovaním sa duchu spoločnosti.* (KN) Účinné sú aj otázky s charakterom výzvy, najmä ak nasledujú za všeobecne platným konštatovaním a apelujú na jeho dodržovanie: *Ved' všetci kresťania sú pozvaní byť prorokmi. Ale skutočne sú? Sme? Sme verejným svedomím sveta? Svedomím svojho okolia?* (KN)

1.3. Želanie

Pateticky a nadnesene pôsobia v prostredí publicistického štýlu aj ďalšie prvky prevzaté z rečníctva, v prípade náboženského štýlu konkrétne z kazateľstva, a to želacie (dezideratívne) vety, ktoré pôsobia menej adresne ako rozkazy, lebo ich zmierňuje citové zafarbenie výpovede. Väčšinou ich uvádzajú typické pobádacie častice *kiež, kiežby, nech*: *Kiež hlas našich skutkov nekričí: „Ukrižuj ho!“*, *ale pokorným srdcom volá: „Pane, zachráň nás!“* (EPST), *Nech čoskoro nastane čas, keď vďaka modlitbe a vernému svedectvu kresťanov svet uzná Ježiša za jediného Spasiteľa a uveriac v neho dosiahne pokoj a zmier.* (KN)

Stretne sa však aj so želaniami vyjadrenými prostredníctvom slovesa v prvej osobe a v imperatíve: *Otočme teda svoju tvár dopredu, vyjasnime ju pre budúcnosť blízku i tú vzdialenejšiu.* (EPST) Niekedy účinok výzvy znásobuje jej spojenie so zaužívaným zvratom: *Modlíme sa, bratia a sestry. Majme otvorené oči, očakávajme Pánov príchod! Kedy príde? On k nám prichádza každý deň – dnes, aj zajtra! Treba nám však vždy plniť Božie prikázania.* (EPST)

1.4. Zvolanie

Zvolania (explikácie) sú nositeľmi expresívnosti a emocionálnosti, často využívajú formu apoziopézy, proziopézy či elipsy. Ako sme už spomínali, modálnosť vety nemožno stotožňovať s gramatickou kategóriou spôsobu slovesa. Podľa J. Mistríka sa slovesný spôsob týka iba realizácie označovaného deja, zatiaľ čo modálnosť sa týka celej vety.¹² Zvolacie vety zakončené výkričníkom, teda nemusia obsahovať sloveso v imperatíve a zväčša ho ani neobsahujú. Väčšinou využívajú indikatív: *Ved' sa modlíme tak, ako žijeme a ako žijeme, tak sa aj modlíme!* (KN) Za touto vetou by sa výkričník na prvý pohľad neočakával, autor ho však zvolil na zdôraznenie jej obsahu. Inokedy má veta so slovesom v indikatíve opytovaciu formu vrátane úvodného opytovacieho zámena, záverečný výkričník jej však dáva zvoláciu modalitu: *Ako by sa zmenili naše vzťahy, keby sa väčšmi uplatňoval tento zriedkavý druh počívania blížneho, ktorý predstavuje často jediný spôsob, ako prejaviť našu pozornosť človekovi vedľa nás, aj keď ho nepoznáme!* (KN)

¹² Porovnaj: MISTRÍK, J.: ref. 2, s. 177 – 186.

Najtypickejšie sú zvolania s charakteristickými časticami, napríklad hľa: *Hľa, posolstvo Veľkého jubilea, ktoré nás čoraz väčšmi oslovuje v pôstnom období!* (KN), alebo dokonca s citoslovcami, ako napríklad v citovo zafarbenom zvolaní na záver textu: *Och, koľko poézie a krásy bolo aj v tejto poslednej pôstnej nedeli!* (KN) Účinné je tiež využitie paradoxu – neočakávaný zvrät si, pochopiteľne, zasluhuje výkričník a zvoláciu modalitu: *V tomto, z ľudského hľadiska tragickom momente, keď Abrahám bol prakticky pripravený zabiť svojho syna, neprestal veriť. Naopak, tu dosiahla jeho viera vrchol!* (KN)

V niektorých publicistických prejavoch sa v snahe dosiahnuť čo najväčšiu silu a účinnosť výrazu expresívna vetná modalita až nadužíva, ako napríklad pri opakovaní mnohých zvolacích viet za sebou alebo aspoň pri ich koncentrovaní na malej ploche: *V zjavení tajomstva Najsvätejšej Trojice však nemožno nevidieť vyšší Boží zámer, lebo do náboženských dejín ľudstva vnáša čosi neslýchané, priam revolučné! ... Viera v trojjediného Boha je tak obohatením monoteizmu! ... Pri vzniku sveta nejde o remeselníka, lež o tvorivého Ducha, o tvorivé myslenie, ktoré je však slobodné! ... Vo svete potom panuje nie slepá kozmická nevyhnutnosť, lež sloboda! Svet však potom nemožno pochopiť úplne, lebo k podstate sveta stvoreného Bohom patrí aj nevypočítateľnosť obsiahnutá v slobode!* (KN)

Zvolania čerpajú svoju silu z údernej stručnosti: *Preto bdejte!* (EPST), až úsečnosť: *On – Pravda: na kríži! – Bože, buď milostivý nám hriešnym!* (EPST) Časté sú však aj emotívne ladené rozvité zvolacie vety: *Aké to vyslobodenie pre Ježišových súčasníkov! ... Aké je to náročné v dnešnom svete!* (KN) a súvetia: *Ved' sme stále dlžní urobiť viac pre zahraničnú misiu – a aké to máme jednoduchšie, že nemusíme ísť medzi ludožrútov, medzi pohanov do ďalekých krajín, lebo máme pripravenú zahraničnú misiu rovno doma!* (EPST)

Zvoláciu modalitu možno dosiahnuť nielen výkričníkmi, ale aj ďalšími interpunkčnými znamienkami, na ktoré sú prejavy náboženskej publicistiky pomerne bohaté. Expresívne pôsobí napríklad sekvencia krátkych opytovacích viet: *Z neochoty? Z iných nepomenovaných dôvodov? Prečo?* (EPST)

Osobitný účinok má (podobne ako sme spomínali aj pri otázkach) kombinácia viacerých interpunkčných znamienok – nie je zriedkavosťou výskyt otáznikov, výkričníkov, bodiek, ba aj otáznikov s výkričníkmi súčasne na malej ploche: *Ako sa nimi môžu stať, ved' sú odstránení na okraj spoločnosti?! Revolúciou, ako to urobili na začiatku 20. storočia zvedení víziou pozemského mesiášstva, jedným z ideologických omylov 20. storočia? Nie! Len tak, že zmeníme svoj pohľad na nich.* (KN)

2. Istotná modálnosť

2.1. Poučovanie

Ako naznačili predchádzajúce príklady, prístup k čitateľom poznačuje v náboženských periodikách frekventovaný výskyt imperatívov a ďalších persuzívnych

prostriedkov. Pre náboženské publicistické texty je typická viera v absolútnu platnosť určitých právd a následná sebedomá istota o vlastnej neomyľnej nadradenosti pri ich presadzovaní, ktorá sa prejavuje mentorským tónom, konvergentnými formuláciami vylučujúcimi akúkoľvek ďalšiu možnosť, množstvom imperatívnych konštatovaní využívajúcich pomocné slovesá musieť a mať alebo zovšeobecňovaním javov.

K nezáväznému poučujúcemu tónu sa niekedy pridáva varovne zdvihnutý prst: *V manželstve je tento dopad hriechu najväčší, lebo tu osoby žijú v najužšom spojení. Beda, ak si ľudia na hriech zvyknú.* (KN) Poučovateľ má k dispozícii aj množstvo ďalších prostriedkov, podčiarkujúcich jeho výpoveď – pedagogickú otázku s následnou odpoveďou a podmetovú vedľajšiu vetu so schémou kto – ten: *Je naozaj šťastný ten, kto žije v bohatstve? Kto sa domnieva, že áno, ten sa mylí.* (EPST) Môže použiť aj podmienkovú príslovkovú vedľajšiu vetu so vzorcom ak – tak: *Len kde je spokojnosť so sebou, zahľadenosť do seba, troskoce kresťan vedľa kresťana.* (EPST) a nevyhne sa ani takmer útočnému obviňovaniu čitateľskej obce vrátane seba: *Pán Boh nás stvoril pre lásku, spoločenstvo s Ním. My však od Neho utekáme, akoby bol pre nás škodlivý. Zamyslime sa nad tým.* (EPST) Poučujúci tón sa vo forme osvetových vsuviek dokonca dostáva aj do spravodajstva: *Výchova detí v evanjelickom duchu je potrebná, aby mladí ľudia, ovplyvnení rôznymi, častokrát i lákavými informáciami v tlači, prostredníctvom médií, neskĺzli na nesprávnu cestu, ale pevne sa pridržali učenia Ježiša Krista.* (EPST)

2.2. Zovšeobecňovanie

Prístup k čitateľovi charakteristický poučnosťou, predkladaním jednoznačných tvrdení a imperatívnosťou (čo však nemožno chápať negatívne – nielen pre dobrý úmysel, ktorý je za týmto spôsobom vyjadrovania citeľný, ale aj pre súlad týchto výrazových prostriedkov s celkovým vyznením náboženského štýlu) dokresľuje hojné používanie zovšeobecňujúcich vymedzovacích zámen (každý, nikto), prídavných mien (žiaden), podstatných mien (väčšina), neurčitých čísloviek (všetci, všetko, mnohí) a prísloviak času (často, mnohokrát, veľakrát, nikdy).

Poučovanie čitateľa sa často skrýva vo všeobecných konštatovaniach apriórnych právd, ktoré nepotrebujú vysvetľovanie ani dôkazy: *No atribútom pravej lásky je obeta: Pravá láska sa dáva. ... Lebo byť veľkým človekom znamená mať srdce plné milosrdenstva, dušu zrodenú z lásky.* (KN) Podobné zovšeobecnenia a všeobecne uznávané pravdy často slúžia ako prvé „odpichové“ vety úvahových textov: *Rodina dnes trpí krízou, stráca sa zmysel pre rodinu.* (KN)

2.2.1. Zovšeobecnenia osôb

Zovšeobecňovanie sa týka predovšetkým osôb alebo času, pričom oba spôsoby sa môžu vyskytovať aj súčasne: *Na našu ochranu vydal svoj – Boží zákon. Lenže*

mnohí si ho mylíme s obmedzením. Máme vlastnú pravdu, práve preto sa veľakrát popálime. (EPST)

Zovšeobecnenia týkajúce sa osôb sú väčšinou súčasťou všeobecných konštatovaní, používaných ako úvodné odrazové vety úvahového materiálu: *Každý z nás má už s modlitbou svoje skúsenosti.* (KN) alebo v rôznych iných častiach textu: *Väčšina ľudí si spomenie na Pána Boha až vtedy, keď je zle.* (Telesne postihnutí putovali. In: KN, roč. 115, 2000, č. 12, s. 3.) *To si mnohí neuvedomujú a aj napriek modlitbám ich morálny profil a skutky sú často zlé.* (EPST)

Okrem všeobecne platných konštatovaní sa zovšeobecňujúce výrazy používajú v imperatívnych tvrdeniach, formulovaných najčastejšie podmieňovacím spôsobom: *Žiadnemu kresťanovi by nemalo byť ľahostajné, čo sa deje s ľuďmi na opačnej strane Zeme.* (KN) *Nikto z nás by nemal v tomto roku vynechať možnosti, ktoré nám Boh ponúka vo sviatosti pokánia cez Cirkev!* (KN)

2.2.2. Zovšeobecnenia času

Podobne je to pri časových zovšeobecneniach, ktoré sú predovšetkým súčasťou poučných konštatovaní: *Nikdy nemôže ľudský výmysel konkurovať Božiemu plánu.* (KN) *Ako často sa pokúšame hrať sa na silných, nechvejne zbožných kresťanov.* (EPST) *Náš život sa mnohokrát podobá biblickému príbehu o márnotratom synovi.* (EPST)

V tejto súvislosti treba upozorniť na opakovaný výskyt nespisovného slova *častokrát*, ktoré je typickou súčasťou kazateľských náboženských prejavov. Ide o drobný, no príznačný príklad na porušovanie spisovnej normy v náboženskom štýle v prospech uplatňovania „vlastných“ pravidiel.

2.3. Neomylnosť

Persuazívny charakter majú aj konvergentné konštatovania, využívajúce na zvýdihnutie jedinej správnej možnosti príslovkové vedľajšie vety podmienkové, podmietkové vedľajšie vety, vylučovací vzťah buď – alebo a ďalšie prostriedky.

Medzi typické spôsoby dosahovania a zvýrazňovania poučného charakteru výpovede patria príslušné častice (iba, len, určite), príslovky spôsobu (nevyhnutne), prídavné mená v pozitíve (jediný, záväzný), v komparatíve (nič cennejšie) aj v superlatíve (najlepší, najhorší), slovesné tvary (nemožno, mal by) aj príslovky (treba), ktoré sa vyskytujú nielen samostatne, ale aj v najrôznejších kombináciách: *Iba Kristus nám dáva Svetlo, ktoré potrebujeme.* (KN), *Jedinú uspokojivú odpoveď má Biblia, alebo presnejšie povedané: Ježiš Kristus, Boží Syn, ktorý je v skutočnosti témou Biblie.* (EPST) *Pritom všetkom treba mať na pamäti, že len vtedy nám bude odpustené a len vtedy odpúšťame, keď naše srdce bude vždy otvorené dokorán.* (EPST)

Vedomie absolútnej pravdy, ktoré je v pozadí každého konvergentného konštatovania, vystupuje výraznejšie do popredia vo formuláciách jasne pomenujúcich čierno-biely kontrast medzi dobrom a zlom a často využívajúcich vylučovací vzťah so spojkou alebo: *Neutralita vo vzťahu k Ježišovi nejestvuje, lebo človek môže byť s Ním spojený vierou, alebo sa postaví do zástupu Jeho odporcov. Môžeme byť Jeho priateľmi, alebo nepriateľmi.* (EPST)

2.3.1. Príslovková vedľajšia veta podmienková

Príslovková vedľajšia veta podmienková buduje poučný výrok alebo varovanie na pôdoryse ak – tak, iba vtedy, ak – tak, len keď – tak, pokiaľ – potiaľ, keď – potom: *Ak ho prijímame s vierou, ak svoj kríž nesieme s Ježišom Kristom, ktorý kráča na Golgotu, je požehnaním. Ak ho nesieme bez viery, so zatrpknutosťou, potom je pre nás nešťastím.* (KN) *Len keď sme spoločne navzájom a s Kristom spojení, svieti Kristova prítomnosť z nás a začína sa premena okolo nás.* (KN)

2.3.2. Podmetová vedľajšia veta

Ďalším prostriedkom na zdôraznenie jednoznačnosti výpovede je podmetová vedľajšia veta: *Kto prežije to, čo prežil Jákob, ten zažije najväčší životný zlom. Kto spozná a prijme Ježišov kríž ako znak Božej milosti, tomu sa otvoria nové perspektívy.* (EPST) *Kto prepúšťa na slobodu Barabáša a Ježiša Krista pribíja na kríž, ten má v sebe nezastaviteľný kolotoč nenávisti, peklo v sebe!* (EPST)

3. Voluntatívna modálnosť

Vedomie zaručenej, alebo dokonca výlučnej správnosti svojho tvrdenia vkladá autorom náboženskej publicistiky do úst množstvo imperatívov – slová *musieť*, *treba*, prípadne miernejšie vyjadrenia s podmieňovacím *mať*, ktorým sa sekulárni novinári dnes už starostlivo vyhýbajú, sú v náboženskej tlači pomerne hojne zastúpené. Imperatívne formy dopĺňajú výzvy priamo využívajúce rozkazovací slovesný spôsob aj rôzne nepriame nátlakové vyjadrenia. V danom kontexte však nepôsobia ako nemiestne násilie na čitateľovi, ale zapadajú do celkového výrazového aparátu náboženského štýlu.

3.1. Modálne sloveso *musieť*

Sloveso *musieť* sa v prevažnej väčšine prípadov používa v prvej osobe plurálu, čo zmiernuje jeho imperatívny účinok: *Po voľbách musíme a chceme prinášať ovocie – každý úd v cirkvi.* (EPST) Častejšie ako samostatne nájdeme tento gramatický tvar slovesa *musieť* v spojení s neurčitou číslovkou všetci, prípadne s neurčítym zámenom každý: *Všetci musíme skúmať, aký duchovný dar sme dostali, aby sme ho dali do služieb cirkvi.* (EPST) *Žiaľ, musíme rátať s tým, že rôznych problematických*

filmov, literárnych diel či obrazov bude stále viac, preto si musíme v každej rodine hľadať spoločne účinný spôsob ochrany. (KN)

Imperatívnosť má blízko ku konvergencii, čiže k prezentácii jediného správneho riešenia, čo dokazuje aj častý výskyt slovesa *musieť* v príslovkových vedľajších vetách podmienkových: *Ak chceme, aby naša viera bola živá, osobná, vplývala na situácie, musíme si ju podľa známej definície o úmysle človeka uvedomovať osobnou reflexiou.* (KN)

Pomerne zriedkavé sú adresnejšie singulárne formy v druhej osobe: *Avšak predtým, ako začíname spoznávať niekoho iného, musíme najprv poznať seba. ... Ak chceš poznať pravdu o živote, jeho význame a poslaní, musíš prijať, že Tvoja existencia je časťou Božieho plánu. Musíš si uvedomiť, že svet bez Teba by nebol tým, čím je.* (EPST) Sú formy aj v prvej osobe: *Ak ma volá Ježiš, vždy sa musím čohosi zbaviť, čo mi zabezpečovalo akúsi sebestačnosť, a to aj napriek tomu, že moje okolie mi v tom bráni, ba ma aj okríka.* (KN)

Podstatne častejšie sa možno stretnúť so zovšeobecňujúcimi tvarmi od zvrätneho *musí* sa: *Možno totiž milovať ideálnu vysnívanú osobu, ale žiť sa musí s určitým konkrétnym človekom aj s jeho chybami a ohraničeniami. Nemôže a nesmie to však viesť k „manželstvu na skúšku“. (KN) cez zovšeobecňujúce človek *musí*: *Človek musí v sebe poprieť túžbu po tom, čo považuje za najdôležitejšie, a nasledovať smer, ktorý vytyčuje Ježiš kráčajúci pred nami.* (KN) po spojenia s neživotným podmetom: *Svetlo sa musí vnášať do srdc ľudí spoločným dobrom, svornosťou a zmierením.* (KN)*

3.2. Modálne sloveso *mať*

Podmieňovací spôsob spôsobového pomocného slovesa *mať* vyjadruje požiadavku adresovanú čitateľovi miernejšie, avšak možno práve o to účinnejšie: *Na základe Slova by sa teda mali zmeniť všetky naše vzťahy: vzťah k Bohu i k blížnym, lebo toto Slovo má v sebe stvoriteľskú silu, ktorá hýbe všetkým.* (KN) V tejto forme sa s imperatívnym konštatovaním možno stretnúť dokonca aj v spravodajstve: *Služba lásky voči starším sestrám a bratom by mala byť v podmienkach našej cirkvi samozrejmosťou. A v tomto programe aj napriek finančným problémom musíme pokračovať.* (EPST)

Spôsobové pomocné sloveso *mať* sa však nevyskytuje len ako súčasť kondicionálu, ale aj samostatne ako menej agresívne synonymum slovesa *musieť*: *Človek má spravovať zverené veci so zodpovednosťou voči skutočnému Pánovi všetkého.* (ESPT), pričom jeho nižšia intenzita imperatívnosti sa aj priamo využíva v spojení so slovesom *musieť* na stupňovanie dôrazu: *Preto kresťania i v boji proti korupcii nielen majú, ale aj musia zohrať významnú úlohu.* (EPST)

3.3. Modálna príslovka *treba*

Na vyjadrenie imperatívnej požiadavky slúži aj skrátená forma slovesného spojenia je potrebné – so slovíčkom *treba* sme sa v oboch skúmaných náboženských

periodikách stretávali veľmi často: *Za vieru, vieru živú v živého Krista, treba ďakovať.* (EPST) *Isteže, zlu treba postaviť hrádzu, proti zlu treba rozhodne vystúpiť.* (KN) *Treba však pri tom vedieť, že takýmto spôsobom nekladíme celkom správny dôraz na modlitbu, a tým aj významovo sa pre nás modlitba stáva čímisi iným, než by mala byť.* (KN)

Zhrnutie

Vetná modálnosť poskytuje na výskum náboženského štýlu množstvo podnetov, a to najmä vďaka úzkemu prepojeniu všetkých jeho foriem so základnou – kazateľskou. Rečnícky štýl azda najviac zasahuje náboženskú publicistiku v oblasti postojovej modálnosti, čo sa prejavuje nápadne zvýšeným výskytom rozkazov, otázok, želaní aj zvolaní, pričom je často zrejmý autorov zámer vyvolať efekt, alebo dokonca persuzívny účinok. V súlade s teóriou rétoriky sa pritom aj v prieniku náboženského a publicistického štýlu uplatňuje asymetria lokučného a ilokučného rozmeru rečových aktov, čiže napohľad protichodné kombinovanie jazykového materiálu a na ňom vybudovaného zámeru, čo spolu s vysokou frekvenciou neoznamovacej postojovej modálnosti pôsobí výrazne príznakovo.

Pri rozkazoch sú najtypickejšie priame výzvy s morálnym obsahom, najčastejšie v prvej osobe množného čísla; pri otázkach efektne rečnícke otázky alebo úvahové vnútorné monológy; pri želaniach typické náboženské zvraty s časticami *kiež, keby* a *pod.*; pri zvolaniach emotívne vety, často posilnené časticou *hľa* alebo *ciť* slovom *och* a *pod.*

Istotná modálnosť dostáva v náboženskej publicistike priestor najmä pri poučovaní, zovšeobecňovaní a neomylných konštatovaniach. Poučovanie sa niekedy stáva až obviňovaním čitateľa; zovšeobecňovanie sa deje prostredníctvom generalizácie osôb (*všetci, nikto, väčšina*) alebo času (*nikdy, vždy, často*); neomylné tvrdenia predkladajú čierne-biele alternatívy na pôdoryse *ak – tak, kto – ten, buď – alebo*.

Voluntatívna modálnosť sa prejavuje predovšetkým prostredníctvom používania modálnych sloviac *musieť* a *mať*, ako aj modálnej príslovky *treba*. Istotná a voluntatívna modálnosť, zriedkavejšie dokonca aj postojová, zasahujú okrem publicistických žánrov náboženskej žurnalistiky aj spravodajstvo, kde pôsobia rušivo a vyvolávajú dojem amatérskeho prístupu.

Literatúra

- AUSTIN, John Langshaw: *How to do things with words: the William James lectures delivered at Harvard University in 1955.* Oxford [etc.]: Oxford University Press, 1989. 176 s.
- HORECKÝ, Ján: *Naratívne výpovedné akty.* In: *Slovo a slovesnosť*, 53, 1992, s. 105 – 110.
- KOLKOVÁ, Terézia: *Prienik náboženského a publicistického štýlu.* Kandidátska práca. Ružomberok: FF KU v Ružomberku, 2006.

- MISTRÍK, Jozef: Štylistika. 3. dopl. vyd., Bratislava: Media Trade – SPN 1997. 598 s.
- MLACEK, Jozef: K jazykovej a textovej charakteristike slovenskej podoby modlitby Otče náš. In: *Disputationes scientifiacae Universitatis catholicae in Ružomberok*. Ružomberok: Katolícka univerzita, roč. 4, r. 2004, č. 2 – 3, s. 127 – 141.
- MLACEK, Jozef: Náboženská komunikačná sféra a sakrálny štýl. In: *Jazyk v komunikácii*. Bratislava: Veda 2004. Ed. Sibyla Mislovičová, s. 45 – 53.
- NIŽNÍKOVÁ, Jolana: Zo slovenskej skladby. *Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafarikanae*. Spoločenskovedný zôšit 13 AFPh UŠ 60. 1. vyd. Prešov: Filozofická fakulta Univerzity P. J. Šafárika, 1994. 58 s.
- SEARLE, John R.: *Expression and meaning: studies in the theory of speech acts*. Cambridge: Cambridge University Press 1999, 1. vyd.: 1979. 187 s.
- SLANČOVÁ, Daniela: *Základy praktickej rétoriky*. Prešov: Náuka 2001, 212 s.

Pramene

- Evanjelický posol spod Tatier, 2000, roč. 90, č. 1 – 52.
- Katolícke noviny, 2000, roč. 115, č. 1 – 52.

Iveta Valentová

DERIVOVANÉ LEXÉMY SO SLOVNÝM ZÁKLADOM -voz-, -vez- V STARŠEJ SLOVENČINE

VALENTOVÁ, I.: Derived Lexemes with the Word Base -vez-, -voz- in Earlier Slovak Language. Slovenská reč, 74, 2009, No. 6. pp. 334 – 345. (Bratislava)

Old Slavic words *vezti*, *voziti*, *vozъ*, *vozatajъ*, *vážat'* originated from Indoeuropean base *veg'h-*, which had meaning „to go“, later on „to transport by wagon or sledge“. Next lexemes and their lexical meanings created on Earlier Slovak language from word bases -voz-, -vez- are also introduced.

Z indoeurópskeho základu *veg'h-* s významom „ísť“, neskôr „dopravovať sa vozom alebo saňami“, vznikli psl. slová *vezti*, *voziti*, *vozъ*, *vozatajъ*, *vážat'* (Machek, 1968, s. 688). V našom príspevku uvádzame ďalšie lexémy a ich lexikálne významy, ktoré sa v staršej slovenčine vytvorili od slovných základov -voz-, -vez- najčastejšie deriváciou.

Substantívum *voz* (*vuoz*, *vúz*) je staré praslovanské slovo (*vozъ*), pričom jeho význam ostal dodnes takmer nezmenený. Podľa Machka (s. 704) *vozъ* je starobylý útvar od tvaru *vězti*, označujúci vecné zariadenie s kolesami, ktorými sa uskutočňuje vezenie. *Voz* bol podľa HSSJ VI. s. 432) a dodnes aj je jednoduchý štvorkolesový dopravný prostriedok na prepravu nákladov alebo osôb, ktorý zvyčajne ťahali kone: *wuoz ma s pokogem stati*, *prazny uoz ma na branu vstupati* (ŽK 1473); *pan Balass poslal wuoz z ssesti woli* (Skalica 1554); *synek wipadl z wozu* (SPo 1690); *essedá: wúz* (KS 1763). V češtine má podobu *vůz*, v iných slovanských jazykoch *voz*, v poľštine *wóz* [wu: z]. V minulosti sa využívalo veľa druhov vozov, ktoré sa pomenúvali napríklad podľa konštrukcie (*rebrinák*, *doštenák*, *dlhý voz*, *krátky voz*, *holý voz*, *pol-voz* a i.), objemu (*kubičák*) alebo určenia. Napr. v poľnohospodárstve sa používal *zvážkový voz*, *hnojniak*, *plevák* a i., na prepravu nákladov povozníci a furmani mali *furmanské vozy*, obchodníci a kupci *kupecké vozy*. Na prepravu osôb sa zase používali ľahké perované vozy s pomenovaniami *hintov*, *koč*, *batár*, *brička* ap.

Slovo *voz* sa stalo súčasťou mnohých frazeologizmov, prísloví, porekadiel a prirovnaní. Namiesto staršieho spojenia *geden na wuz*, *druhý z woza* (SiN 1678), dnes hovoríme *jeden o voze*, *druhý o koze*, čo znamená, že každý hovorí o inom. *Byť piatym kolesom na voze* nie je žiadna výhra, lebo tak sa povie o niekom, kto prekáža, zavádza, je nadbytočný, nežiaduci, alebo ako píše L. Rizner v Dialektickom slovníku bošáckom (1913): *Tys páté koleso na voze říkaji tomu, kdo není k ničemu, a predce se vypíná*. Kto sa ponáhľal, náhli, toho *vozy neodbjéhajú* (Rizner, 1913). Zato dievča alebo žena, ktorá *je súca do kočá i do voza*, je pracovitá, ale vie sa aj vyparádiť. Keď je niekto nerozhodný, tak to s ním nejde *ani z voza, ani na voz*. Kto veľa

hovorí, *natára aj za tri vozy. Na cudzém vozi sedet'* (Bernolák, 1827, s. 4013) znamená priživovať sa. Ak *besédi bulo na vozi* (Sobrance), veľa sa hovorilo, rečnilo. Nazlostný, rozčúlený človek *by ho ani na tri (na päť) vozov nezobral. Peši ako za vozom* znamená „je to jedno“. Byť ako *voz bez oja* by asi nikto nechcel. Keď v Sobranciach povedia niekomu *takí ši jag z masla vus*, chvália jeho dobrotu. Slovo *voz* sa nachádza aj v porekadle z Pukanca: *Na jar za voz dážd'a, za hrzd' blata, na jeseň za hrzd' dážd'a, za voz blata*. Kedysi sa hromžilo aj *Ťisíc vozových strjél!* (Rizner, 1913). *Prázdny voz sa nezasekne* znamená, že hlúpy sa nad ničím nepozastaví (Tvrďý, 1933, s. 688).

Každému sú známe lexikalizované spojenia *Veľký voz*, *Malý voz*, ktoré podľa výkladových slovníkov označujú dve súhvezdia severnej oblohy. *Malý voz* je naozaj súhvezdie severnej oblohy, zriedkavejšie, zväčša v odborných kruhoch nazývané aj Malá medvedica (Ursa Minor), ale *Veľký voz* nie je súhvezdie. V skutočnosti je iba asterizmom* siedmich hviezd v súhvezdí Veľkej medvedice (Ursa Major). *Veľký voz* a *Malý voz* minulosti nazývali aj *hvezdársky voz*, *voz nebeský*, či *voz na nebi: Kdo spôsobil hvezdársky wúz a kose hwezd y kurata hwezd y wnitrné hwézdí pri strane polednég?* (KB 1757), *arctos: wúz na nebi meňssy, hwézdá medwedý, septem stelae: wúz nebésky* (KS 1763).

V prenesenom zmysle slova sa *voz* vo význame „jeho obsah“ stal aj objemovou mierou na rozličný tovar alebo náklad: *ma gey kazdu zimu dwa vozi drew dawaty* (Liptovský Trnovec 1569), *Toman nabral dwa wozj žita* (Rudina 1644), *čtyry vozy hnoga* (Žilina 1660), *pisku 30 wozow, gedna fura per d 25* (s. l. 1732), (juhás) *dostanye rocsitye 18 wozow sena* (Norovce 1774). Ako synonymné slová k tomuto významu sa používali z nemčiny prevzaté výrazy *fúra* a *fuder*. V súčasnosti v hovorovom štýle sa častejšie slovo *voz* používa vo význame „auto, automobil“ a zriedkavejšie aj ako výraz pre vagón, vozeň.

Menší, ľahší voz sa nazýval *vozík* alebo *vozek*: *optagte, kde podel* (pomocník) *s vozika všezko šeleso* (Dolná Štubňa 1569); *wozek o gednem kolesku zowe se táčky* (OP 1685); *vozek okovaci nový 1* (Orava 1796). *Vozík* môže byť aj akékoľvek malé vozidlo na vozenie menšieho nákladu či osôb. *Vozík* ako „menší ľahší voz“ i všetky jeho druhy, ktorými sa prevážal nejaký materiál alebo tovar, mohli v prenesenom význame „jeho obsah“, podobne ako *voz*, slúžiť aj ako objemová miera. *Vozíkom* sa nazýva aj pohybujúca sa časť nejakého zariadenia alebo stroja, napr. časť kolovratu (drevený podstavec s kľukou), pohybujúca sa časť písacieho stroja alebo časť stolárskej hoblice. Prípadne sa názov môže preniesť na celé zariadenie, napr. *vozeček* je synonymum pre kolovrátok: *na vozečku še prinde len* (Liptovská Lúžna). Na Orave sa používa výraz *vózok*, a to jednak vo význame „nástroj na pletenie povrazov“:

* Asterizmus je výrazná skupina hviezd.

povrazi zme pletli na vuoskoch (Zázrivá), ale aj „voz na odvážanie pluhu a náradia“: *chlapci poreparujú rádi, pluh, bráni, vuozog na oraňá (Dlhá nad Oravou) (Habovštiak, 1983)*.

Vzťahovou príponou *-ový* od slova *voz* vzniklo adjektívum *vozový* vo význame „patriaci k vozu“: *I retaz wozowa (Dražkovce 1575)*, *poznali sme sslaky wozowe (Trenčín 1585)*, *ssalby wozowe (Lietava 1633)*, *wozowy powras na mager, d 60 (Mošovce 1647)*, *luonik wozowy y s perom (Radvaň 1702)*, *vozová váha (súčasť voza)*; alebo „súvisiaci z vozom“, pričom išlo predovšetkým o spojenie so substantívom *cesta*: *Ssymko dal čtwtrtinu domu sweho na predku podle czesty wozovej (Partizánska Lupča 1620)*, *wozowa cesta wtlačena bila (s. l. 1730)*. Zo spojenia *vozová cesta* vzniklo substantívum *vozovka*, ktoré sa dodnes používa vo význame „časť cesty, po ktorej premávajú vozidlá a je zvyčajne oddelená od krajnice vodorovnou čiarou“. Vagónke sa takisto hovorovo povie *vozovka*.

Adjektívum *vozový* v lexikalizovanom spojení *vozový park* súvisí s novším hovorovým významom substantíva *voz* „auto“, potom má význam „automobilový park“, ale môže ísť aj o „vozňový park“, ak význam slova *voz* je „vagón, vozeň“.

Adjektívum *vozný* znamená takisto „patriaci k vozu“: *plachta vozna (Moravský Sv. Ján 1687, Bánovce nad Bebravou 1733)*, alebo „súvisiaci s vozom, vozíkom“: *vozný kôň* alebo aj *vozník* sa volal ťažný kôň, ťahúň: *zostali čtyri kone wozne (Mičiná 1578)*, *ej, mám ja vozníka, urkutne chírného (Brestovec)*. Vozy s nákladom sa zvyčajne vážili na *voznej váhe*: *vós sena stojí na vóznej váhe (Vaďovce)*. Z adjektíva *vozikový* (od deminutíva *vozik*) vzniklo spojenie *vozikoví Cigáni*, ako v nárečiach nazývali tzv. olaských Cigánov.

V Kamaldulskom slovníku (1763) sa vyskytuje aj adjektívum *vozebný*: *vehicularis: wozebny* takisto vo vzťažnom význame „patriaci k vozu“. Adjektívum *vozebný* by mohol byť chápaný aj ako bohemizmus, hoci HSSJ VI. (s. 432) ho neoznačuje týmto kvalifikátorom, ani SSJ V. (s. 151), ako odvodené od slova *vozba*: *vozebné zariadenie* – určené na vozbu. Mohlo sa vytvoriť od substantíva *vozba* podobne ako *hanebný* od *hanba*, *modlitebný* od *modlitba*, *prosebný* od *prosba* alebo od slovesa *voziť* podobne ako napr. *volit’ – volebný*, *prosit’ – prosebný*.

Príponami *-ár/-iar*, ktorými sa tradične tvoria aj pomenovania zamestnaní osôb ako *másiar*, *mraziar*, vzniklo slovo *voziar* (v nárečiach aj *vozár*) odvodením od substantíva *voz* ako veci, ktorú osoba pri svojom zamestnaní používa alebo od činnosti, ktorú vykonáva (*voziť – voziar*). *Voziar (vozár)* bol kočiš, pohonič, ten, kto riadil voz, respektíve sa živil zvažaním: *wozarom na piwo d 3 (Žilina 1586)*, *lowasom a wozarom panskim twaroha funt 5 (Ilava 1663)*, *plaustrarius: wozár (KS 1763)*. Bernolák (1827, s. 4013) uvádza abstraktá *wozáreňi*, *wozárství*, *vozatagstwí*, príp. *formanstwí* a sloveso *wozárít’*, označujúce činnosť, ktorú voziari (furmani) mali ako svoje zamestnanie, živobytie.

Voziarňa (vozárnja), voziareň (vozáreň) alebo aj *voznica* bola kôľňa na úschovu vozov: *pod domom gest wozarnja* (Nemšová 1691), *carrago: wozárňa* (KS 1769); *wozáreň* (Bernolák, 1827, s. 4013). *Voziareň* bola aj samostatný objekt na frekventovaných cestách, ktorý pozostával z hostinca a prístrešia pre vozy so záprahom: *tu u naz u Tarhovišči bula pri karčme velka s cehli a kameňa murovana wozáreň* (Trhovište).

Pomenovanie zamestnania voziara vznikalo aj inými príponami, napr. *-ca, -áč, -ák*, ktorými sa tvoria zväčša uzavretejšie skupiny substantív od sloviess (*voziť*): *voza: abi často wozcuw platiti nemuseli* (BPr 1787); *vozáč: wozačom sstiom chleba* (Žilina 1709); *vozák: wozák, kteri Drahomíru wézel, richle z kona skočil* (PeP 1769). *Vozáč (vozač)* je aj robotník, ktorý pracuje pri odvoze horniny z porubov, pri odvoze kameňa z kameňolomu alebo všeobecne pri odvoze niečoho či sa vozením zamestnáva. Príponou *-ák* sa síce tvoria pomenovania osôb vykonávajúcich činnosť, ktorú vyjadruje slovný základ, ale v tomto prípade ide o koňa. *Vozák* sa nazýval „kôň, ktorý dobre ťahal“: *báraj ten kvón trochu piščal, to ból tisícoví wozák, smrtělní* (Dolná Súča). Kôň, ktorý ťahal voz, ťažný kôň, sa nazýval aj *vozársky kôň: bou bistri, krotkí a ťahau aňi ťaški wozárski kuoň* (Vráble). Rizner (1913) uvádza aj pomenovanie *vozatár*.

Vozataj (vozotaj) bolo ďalšie synonymum pre voziara: *auriga: wozatag* (DQ 1629), *auriga: wozar, wozotag* (WU 1750), *wozataj* (Bernolák, s. 4013). Podľa Machka (1968, s. 688) *-(a)taj* je starobylá prípona (porov. *rataj*), ktorá sa preniesla od sloviess na *-ati*. Slovník prasłowiański (1976, s. 53 – 54) takisto uvádza, že prasłowianská prípona *-tajb* tvorila činiteľské mená od sloviess, napr. *ortaj*, pričom *or-* je koreň slovesa *orať*, alebo v ruštine od slovesa *choditi* i *chodati* vzniklo substantívum *chodataj* vo význame „kto niečo vybavuje“. Prípona *-ataj* v slove *wozataj* (od slovesa *voziť*) je novšia, zachovala sa v nej tematická slovesná morféma *-a-* (tamže s. 53 – 54). Slovenčina pozná aj iné substantíva zakončené na *-taj*, ako napr. *inotaj, partaj*, ide však o zložené slová (zrazeniny), kde *taj* je samostatné substantívum s významom „niečo neznáme, skryté“. Takto mohol vzniknúť i názov obce *Čataj* (*čata + taj*), hoci Krajčovič (2005, s. 146) uviedol, že názov tejto obce pri Trnave je utvorený od apelatíva *čata* s koncovým *-j* z maďarského *-y*. Pôvodná usadlosť vznikla pri dôležitej ceste vedúcej z nitrianskeho hradného centra cez vážsky brod do centra bývalého Braslavovho hradu, pri sklade tovaru, ktorý bol strážený už skôr (tamže s. 146). Podobne substantívum *wozataj (vozotaj)* mohlo vzniknúť ako kompozitum (*voz, voziť + taj*), pričom *-a-* (*-o-*) je spájací vokál. *Vozataj* bol v minulosti vo vojenskej terminológii aj „príslušník vozatajstva“. *Vozatajstvo* v staršej vojenskej terminológii znamenalo buď „prísun materiálu a zásob pre vojsko“, alebo „súhrn vozidiel na tento účel“ (SSJ V., s. 151), takže *wozataj* dopravoval materiál a zásoby pre vojsko na dopravných prostriedkoch na to určených.

Od slovesa *voziť* príponou *-č* vzniklo slovo *vozič* podobne ako *sliediť* – *sliedič*. Takto pomenovaná osoba vykonáva činnosť, ktorú označuje slovný základ substantíva – *vozič* je všeobecnejšie pomenovanie niekoho, kto niečo vozí, ale aj niekto, kto niečo prepravuje alebo sa živí prepravou: *furman, powozní, wozič, wozitel* (Bernolák, s. 4013). Bernolák uviedol ako synonymný aj výraz *vozitel'*. V minulosti bol slovotvorný model s príponou *-tel'* produktívnejší ako dnes, napr. *tvoritel', vypravovatel', slúchatel'*, ktoré, podobne ako *vozitel'*, majú dnes už iné prípony.

Od deminutíva *voziček* je odvodené substantívum *vozičkář* ako *stroj – strojár, komín – kominár* ap. *Vozičkář* niečo rozvážal na vozičku, ale z nárečí poznáme konkrétnejší význam „robotník vo fabrike, ktorý rozváža ku strojom materiál“: *za vozičkara prijaři staršieho človeka* (Veľký Šariš), aj keď dnes si pod týmto pojmom skôr predstavíme invalida pohybujúceho sa iba na vozíku. Pravdepodobne slovo *vozičkář* bolo vytvorené neskôr, keďže v starších slovníkoch sa nenachádza, hoci prípona *-ár* pri pomenovaní zamestnaní osôb bola a je veľmi produktívna.

SSJ V. (s. 152) uvádza aj výraz *vozka*, ale ako slovo prevzaté z češtiny. Ako synonymné k slovám *vozář, voziar* nájdeme v Kálalovom slovníku (1923, s. 779) aj výraz *vozka (voziarnik)*. Od slova *voziar* príponou *-nik* vzniklo ďalšie synonymum *voziarnik (vozářnik)*: *wozarnikowy muranskemu rocžnye d 50* (Jelšava 1688).

Prípona *-ik* patrí k pomerne frekventovaným pri tvorbe pomenovaní osôb od podstatných mien označujúcich vec, s ktorou daná osoba pracuje, stará sa o ňu alebo nejako súvisí s jej činnosťou, a preto *vozník* bol takisto synonymný výraz pre povozníka alebo pohoniča, kočiša: *za pálené woznykom d 4* (s. l. 1656); *kočjš neb woznyk do hrozné čerwenky upadł* (TiS 1788); *w každe vlíce bidleli ginj, lozinary, woznyjcy, kolári* (HI 18. stor.). Význam „pohonič, kočiš, voziar“ uvádza aj SSJ V. (s. 152). Okrem toho uvádza aj homonymný deminutívny výraz *vozník* odvodený od slova *vozeň* príponou *-ik*.

Príponou *-nik* vznikajú aj názvy vecí, takže *vozník*, ako uvádza HSSJ VI. (s. 433) by mohol mať význam „voz, koč“, ale použité doklady, ako aj iné doklady z historickej kartotéky poukazujú na význam „kôň, ktorý ťahá voz, príp. koč“: *item k tomu čtyry konie woznyki s kocžom a z ginymi weczamy k tomu prinaležiczymi* (Šintava 1584); *dano sukna wozarowy Myhalowy Hraczkemu, na pokrowcze na woznyky pod sedla, dano lowasom na paripi a wozarom na wozniki* (3 holby soli); *owsa pre wozniki a parypy stroweno* (113 meríc), *owsa pre dwoge wozniki a paripy no 3 strowil* (28 meríc) (Trenčín 1652, 1653); *czokolwek konj prihnal, paripi, woznikj, stadne konje y lichwu rožnu, wssezcko pozdichalo a wniwecz se obratilo* (Rajec 1665); *prywedeno woznykuw n 12* (Liptov 1670); *pozustala wdowa kone wozniki kde se nachazagu a zo ssiat naglepssu a nagwzacnegssu částku ma sobe wzyty* (Suchány 1712); *woznikow panskich s chamamy hore dolozenimy 6* (Beckov 1729); *celo-rocznie pre wozniki panske a pre (kone) jnssich panow strowilo sa* (115 meríc ovsu). Podobne ako pri slove *vozář*, ktorým sa pomenúva človek i kôň.

Medzi ďalšie odvodené slová patrí napríklad *voznica*. Podľa HSSJ VI. (s. 433) má význam „voziareň“: *začali Joseph erbstonu we woznici robít* (Banská Štiavnica 1776) alebo význam „sudovitá nádoba na kolesách na rozvážanie vody alebo močovky, ktorá sa používa v poľnohospodárstve“: *zustali v zamku woznicze n 2* (Hrádok 1690). *Voznica* sa nazývala aj „*vozná plachta*“, ktorá sa dávala na spodok voza alebo sa ňou prikrýval voz. V tekovskej oblasti sa nachádza obec *Voznica*. Tento názov však s vozom nemá nič spoločné. *Voznica* vznikla nárečovým vývinom z tvaru *Hvozdnic* (Stanislav, 1947, s. 32). Substantívum *hvozd* malo význam „veľký hustý les“ (HSSJ I., s. 461).

Motivované vozom sú však názvy obcí *Vozokany*, aj keď výklady vzniku tohto ojkonyma nie sú celkom jednotné. Stanislav (1947, s. 69) vysvetlil vznik tohto názvu zložením slov „voz“ a „kanút“, čo znamená, že v týchto oblastiach boli zlé cesty, na ktorých padali vozy. Novší výklad uviedol Krajčovič (2005, s. 159) z apelatíva *vozakani*, ktoré sa utvorilo z podstatného mena *voz* a koreňa *kan-* zo slovesa *kaniti* vo význame „vyzývať, požadovať“. *Vozokani* boli osadníci povinní na výzvu panstva svojimi povozmi prevážať rozličné náklady obyčajne na úseku ciest vedúcich blatistým alebo do brehu stúpajúcim terénom.

Príponou *-eň* od slova *voz* vznikol výraz *vozeň* s významom „koľajové vozidlo na hromadnú dopravu osôb alebo tovaru, vagón“; „remíza, hala, v ktorej sa sústreďujú vozne“, sa nazýva *vozovňa*, ale ide skôr o dopravný termín (SSJ V., s. 151 – 152).

Pod *vozením* alebo *vozbou* sa rozumelo „zvážanie, odvoz“. Lexikalizované spojenie *útočná vozba* je vojenský termín pre tankové vojsko, tanky, obrnené autá a vlaky. *Vozenica* v Dolnej Súči má význam „sánkovačka“: *Ket scež na vozenicu, chot!*, ale adjektívum *vozenicový* má význam „zľadovateľ“: *Des sa pohneš po hentak vozenicovej ceste!* (Dolná Súča).

Prístroj na pletenie povrazov, ktorého spodnú časť tvoria dva vozíky, sa nazýval *vozký*.

Slovo *vozdlo* znamená „zariadenie na vozenie, kolesový dopravný prostriedok“, ale aj „šmýkačka pre deti“: *vozillo, klzačka, klouzačka* (Rizner, 1913). Šmýkačka, kĺzačka, po ktorej sa deti šmýkajú, vozia, sa v nárečiach volala aj *vozačka, voziarka, vozánka, voziarka, vozlika, vozlačka*.

Príslovka *vozmo* znamená „na voze, vozom“ (SSJ V., s. 152). Vznikla podobne ako príslovky *koňmo, obkročmo*. V predpisovnej lexike z písomných pamiatok sa nenachádza a dnes sa pokladá za zastaranú.

Predponové slovo *prievoz* (*prívov*) mohlo mať podľa HSSJ IV. (s. 445) niekoľko významov. Mohlo byť synonymné k slovu *prevoz*: *kdy prevoz provisor chodyl dan wybyerat, pryewoznykom budatinskym od pryewoza dano den 20* (Žilina 1655); *transvectio: prewážani, prewezeni, prjwov* (KS 1763); ale išlo aj o prostriedok na prevoz z jedného brehu rieky na druhý (alebo po mori): *kde brodu nenj, na pryewoz-*

nem šife prewažagi a nazjwa se pryewoz (KoB 1666); *malym prjwozem planauc k tomu ostrowu prigela k chrámu swau družina* (HI 18. stor.); alebo o miesto určené na prevážanie z jedného brehu rieky na druhý: *hlawny isspan stolicze tego priewoz na Waze včinity dal* (Trenčín 1595); prístav: *statio tutissima nautis: bezpečny prístaw, prjwoz* (KS 1763); a posledným významom je „poplatok za prevezenie“ čiže „prievozné“: *poslowy z lystom dano y s pryewozom den 3* (Žilina 1693).

Od substantíva *voz* je odvodené sloveso *voziť* vo význame „vozidlom prepravovať, prevážať“: *podle tey czedule drwa woste* (Červený Kameň 1561); *drywia sem dal wozyt* (Senica 1676); *dal sem richtaru, kdy maly hnog woziti, d 10* (Krupina 1711) alebo zvrtné *voziť sa* vo význame „prevážať sa“: *welcy pany na ssesty konoch se wozya* (KoB 1666). Deti sa môžu po *vazačke* – šmýkačke tiež *voziť* vo význame „klzávo sa po niečom pohybovať, klzáť, šmýkať“. Kto *vozí drevo do hory*, robí zbytočnú vec. Urobiť niečo možno aj za každých okolností, či v každom prípade, alebo *čo by sa čert na čertovi vozil*. Ak niekto s niekým kruto zaobchádza, *vozí sa po ňom*. V nárečiach sa používajú aj slovesá *vozánkať, vozikať, vozikať sa* vo význame „vozit', vozit' sa“.

Z psl. *vezti* vzniklo sloveso *viezť* s významom „prepravovať niečo, dopravovať niečo“: *zadne myto neplatili, gedine ty, kterissto do Bittcse, aneb do Ziliny wina na vozech wezu* (Považská Bystrica 1506), (zať) *kdy potrebowal bud' zlaty, budto žita, czo deset wolu mohlo westi, dawal sem* (Zvolen 1618). *Viezť na rováš* znamenalo „prirátať na dlh“. Od slovesa *viezť* sa takisto vytvorilo množstvo derivovaných, hlavne predponových slov.

Predponou *do-* vzniklo sloveso *doviezť*, ktoré malo a dodnes má význam „dopraviť, obyčajne vozidlom, v minulosti najmä vozom“: *za ten fuor dal my vrednik 3 f, žebich tam dowiezel* (Ružomberok 1576), ale aj „dopraviť z cudziny, importovať“: *s towarem z druhych kragin prinesenym a dowezenym handluge* (Stráže 1784-90). Hoci v doklade zo Strážov ide o adjektívny tvar, určite sa v tomto význame používalo aj sloveso *doviezť*, keďže aj v minulosti sa obchodovalo medzi krajinami. *Dovozit'* znamená „ukončiť, dokončiť vozenie“: (voziar) *meske seno dowozyl* (Krupina 1692). Vo význame „dovážanie, doprava“ sa používalo aj substantívum *dovoz* ako aj dnes: *dovoz potravy do Budína* (Dolná Štubňa 1599). Hoci Historický slovník slovenského jazyka neuvádza spodstatnené adjektívum *dovozné* vo význame „poplatok za odvoz“, určite sa muselo používať, keďže je známe z nárečí, napr. z obce Bielice (SSN I., s. 373).

Predponové sloveso *odviezť* znamená „vozom alebo iným dopravným prostriedkom prepraviť, previezt', zaviezt' niečo, niekoho“: *sedlaczy obily aneb obseti na wozy pobraly a odwiezly* (Trenčín 1569). V tom istom význame sa používali aj nedokonavé slovesá *odvážať, odvažovať, odvozovať*: *yaknahle vbohy czlowek drewo zotne ku zpaleny, hned se naydu, ktery to odvozugu* (Štítiník 1610), *Zawoczy odwazali d. rec-*

torem do Kossacze, dalo se gijm na pywo d 6 (Žilina 1610), buczek ya chtel sem odwazuwat, ale dworsky nedopustiel (Ilava 1660). Odvoziť malo a má význam „vozením premiestniť na iné miesto“: zhrabane seno do magera sa do hnoga odwozilo (Trenčianska Turná 1715). Predponové substantívum *odvoz* možno nájsť len v súčasných slovníkoch, ale slovesné podstatné meno *odvážanie* alebo *odvozenie* sa používalo už oddávna: *techdy musyl sem zgednaty z mesta kone Petrikoweho k tomu fuoru a k olowu odważany na Liptzanku* (Ružomberok 1576), *statku v robote urbárskej, odvozeni drev čryri voly i kon skapal* (Sihelné 1776), ako aj výraz *odvážanec* vo význame „ten kto niekoho alebo niečo odváža alebo priváza“: *odważancom trom, který p. Molnera priwyezly, (dalo sa) chleba, brinze, pywa den 12; dano dowažanczom, kteri wozely z Bitcze negwissiho do Warina* (Žilina 1693 – 94; 1700 – 02). SSJ II. (s. 522) ako zriedkavý výraz uvádza v tomto význame aj slovo *odvážka*.

Toho, ktorého možno odviezť, podľa Kamaldulského slovníka (1763) nazývali *odvozný*: *vectibilis: odwozny, čo se odwesti može*, aj keď z prídavných mien sa možno častejšie používalo *odvozený* vo význame „vozením premiestnený, podovážaný“: *poniže žadame (vrchnosť), aby nam krivda takova ze sach odvozenych vynahradena bola* (Orešany 18. stor.). SSJ II. (s. 524) uvádza substantívum *odvozná* ako „poplatok za odvezenie“ a lexikalizované spojenie *odvozná chodba* ako bankský termín vo význame „chodba, ktorou sa niečo odváža“.

Ďalšie predponové sloveso je *priviezt'*, čo znamená „dopravným prostriedkom dopraviť, doviezť niekoho, niečo“: *z Požjeh se ssyndola prywyezlo tiszcz 23* (Mošovce 1563), *zbiteho Kuzmu zdegssy quartelnicy na gokomsi woze domou priwiezly* (Turiec 1729). Substantívum *privoz* sa používalo buď vo význame „privezenie“: *apulsus: priweženj, priplawenj* (WU 1750) alebo ako „miesto na pristávanie lodí, prístav“: *portus: priwoz* (VT 1648).

Zaviezť má význam „dopraviť, prepraviť niekoho niekam“: (svedok) *aby ten riad do Tomassowiecz zaviezol* (Turiec 1755), ale sloveso *zavozit'* znamená „vozením zaplniť, navoziť niečo“: *instans w rozum nawzal a z weliku praczu zkali swug placz zavozity nedal* (Laclavá 1717). Substantívum *závoz* sa používalo vo význame „poľná cesta obyčajne pripomínajúca jarok“: *yakž sme od nieho wyrozumiely, zie giss wyrubal ten zawos kameny, nemnoho zuostalo a y to wyruba* (Žarnovica 1589). Ten, kto niečo nakladal a vykladal, sa nazýval *závozca* alebo *závozník*: *zawozcom od priwezenya teg pty den 10* (Žilina 1694), *na zamok zawoznykowy d 2* (Jelšava 1689). Podľa Machka (1968, s. 704) preto, lebo pôvodne išiel za vozom.

Predponou *na-* vznikli napr. slovesá *naviezť* vo význame „vozením niekam dopraviť väčšie množstvo niečo, doviezť niekam alebo odniekiaľ“: *invehere: nawězti, vwězti* (CL 1777) a *navozit'* vo význame „vozením nahromadiť“: *drewo, ktore nawozely na stawange* (Považská Bystrica 1709). Zvratné sloveso „navozit' sa“ má v nárečiach aj expresívny význam „naklebetiť sa, naohovárať sa niekoho alebo navadiť

sa s niekým“: *dosci sa už po mňa z hubú navozila* (Bošáca). Substantívum *navoz* však okrem významu „znášanie, navážanie“, ktorý udáva Kamaldulský slovník (1763): *congestus: návoz, znášanj, znosenj*, malo aj iný, dnes už menej známy význam „vrstva navezenej zeme alebo hnoja, prípadne niečoho iného“: *Paulus Gal- li za nawoz, za pooranye emptorowy winohradil f 9* (Žilina 1695), *agger: násýp, hať, návoz* (WU 1750). Prídavné meno *navozný* sa používalo vo význame „hnojom zúrodnený, pohnojený“: *detom ma Adam zavyesti, kdy gjm bude potrebowaty, 2 čtwt- rne žyta do nawozneg zeme* (Očová 1620), *kde nam prichodj wčul pastwu nawoznu semenom zasjat* (Lisková 1774). V nárečiach má význam „vhodný na prechádzanie vozom (o teréne), dobre prístupný“: *v chotári sa navoznie láni a vrchovie* (Pucov).

Sloveso *povoziť* v minulosti fungovalo takisto v podobnom význame „pohnojiť pôdu“: *ty zeme zwrchugmenowane Čzierneho ma Maczko, zath gehu, hnogem powo- zith* (Liptovský Trnovec 1572), hoci z nárečí sú známe aj významy „postupne pood- vážať niečo“: *ostatek, čo ňepredal, si povozil do domu* (Trstená) a „istý čas vozit“: *Ja jich povožu dakus!* (Straňany), ktoré fungujú i dnes. *Povezený* mal potom význam „pohnojený“: *humenik ma na mich powozenich zemiach konope* (Rudina 1644). *Po- vozenie* znamenalo „bránenie (kyprenie zeme)“: *sipkegše pole skrzewa z branu powo- zeny učinene bude* (WT 1790). SSJ III. (s. 375) uvádza sloveso *povoziť* jednak ako „trochu alebo istý čas vozit“ a ako homonymný význam „postupne (všetko) doviezt“. Aj substantívum *povozka* je uvedené ako homonymum vo významoch „povozník, voziar“ a „povoz“. *Povoz* je „záprah, voz ťahaný záprahom“, prípadne „prevážanie nákladu s povozom – furmanka“: (richtár) *ma git tez na powoz na czelem rocze, kde se mu roskaže, a gestli žeby na takowy powoz nechodil, ma gehu panu položit f 10* (Kysucké Nové Mesto 1690); *wozarom pany Sandorkinim na powoz den 15* (Modrý Kameň 1722). *Povozný* bol ten, čo riadil voz, prípadne sa živil *povozníctvom*: *effe- radius: kárnjk, powozný, koči* (WU 1750). Synonymné pomenovanie *povozník* je pravdepodobne mladšie, nenachádza sa v Historickom slovníku slovenského jazyka, aj v Bernolákovom a Palkovičovom slovníku je uvedené len substantivizované ad- jektívum *povozný*. Pomocou predpony *po-* je utvorené aj slovo *povozie*, ktoré sa pou- žíva napr. v oblasti Tekova a ide o prednú alebo zadnú nápravu na voze: *na voze sa predňie a zadňie povozia* (Pečenice). Z obce Brusno je doložené pomnožné substan- tívum *povoznice* vo význame „prostriedok slúžiaci na dopravu po snehu“.

Zo staršej lexiky i dnes je známe predponové sloveso *previezť* vo význame „vo- zením niekoho alebo niečo prepraviť“, ktoré sa dnes používa ešte aj vo význame „na vozidle trocha povozit“. V súčasnosti sa už nestretáme s nedokonavým slovesom *prevozovať*: *Charon natura inferorum: prewoznik w pekle, ktery dusse prez Szygen a Acherontem prewozuge* (HD 1706 – 07), ani so zvratným nedokonavým tvarom *pre- vezovať sa*: (dievča) *na miste, kde sa pres Dunag prewezuge, widelna bila* (Pukanec 1788). Význam substantíva *prevoz* „prevezenie, preprava“ ostal dodnes nezmenený.

Ten, kto prepravu uskutočňoval, bol *prievozník* (*prevozník, prévozník, prívozník*). Zväčša išlo o prevážanie cez rieku: *priewoz take tu gest, u ktereho priewoznik ma dati dwa zlate* (Budatín 1629). *Prievoznikom* však mohli nazývať aj námorníka, lodníka: *nauta: plavec: prjwoznjk; naviculator: prjwoznjk, ssyffar* (KS 1763).

Sloveso *vyviezt'* má význam „vozením dopraviť, dostať niekoho alebo niečo odniekiaľ von“: (obyvatelia) *wos s tymze pywom won z dediny wywezly* (Ružomberok 1755) a „vezením dopraviť, dostať niekam“: *za kary, na kterych wiwezl mistr poprawny zboynyka Jwana na poprawne mijsto, d 12* (Žilina 1610). SSJ V. (s. 328) uvádza aj významy „vezením dopraviť niekam hore“ a „predať a dopraviť do cudziny, exportovať“. *Vývoziti'* znamená „vozením postupne dopraviť z jedného miesta na iné“: *drewo sem dal z sweho dwora wywoziti na plty* (Zvolen 1635). Substantívum *vývoz* znamená „vyvážanie, vyvážka“: *evocatio: wywoz, wywážanj* (KS 1763). Hoci tak ako sa v minulosti zo zahraničia dovážalo, muselo sa aj vyvážať, z predspisovnej slovenčiny nemáme písomný doklad s významom „export do zahraničia“. *Vývozenie* znamenalo „povyvážanie“: *trusu wywozengze z težku pracy nam prichody* (Šebešťanová 1710). Adjektívum *vyvozený* znamenalo „vozením dopravený z nejakého miesta na iné“: *evectus: wywozeny* (KS 1763).

V Kamaldulskom slovníku (1763) sa nachádzajú aj predponové slová *vovezenie: invectus: wewezenj, vovážanie: invectio: wnássanj, wewážanj* vo význame „dovoz“; *vovozenie: invectus: wewozenj* vo význame „dovezenie“; adjektívum *vovezený: invectus: priwezeny, wewezeny* vo význame „dovezený“ a sloveso *vovážať: inveho: wewážam* vo význame „dovážať, prinášať“.

Úvoz je úsek cesty zarezávajúci sa do povrchu terénu: *pod uwozom kopanica* (Považská Bystrica 1719). Podľa Machka (1968, s. 688) slovo *úvoz* vzniklo asi z interpretácie *vb-voz-*, že častým jazdením, ale hlavne vymletím po prudkých dažďoch, vniklo sa do hĺbky.

Polvoz, polvozie bola predná dvojkoľesová časť voza, ktorá slúžila aj ako miera: (za povolenie pastvy) *powini budeme (do Krupiny) ssestdesiat polwozya drewa priwesty* (Krupina 1691); *welmi prikry wrch, pres kteri budu mocti prechoditi len s prasnim polwozom* (Banská Bystrica 17. stor.).

Ako vidno z príspevku, od slovných základov *-voz-*, *-vez-* sa v staršej slovenčine vytvorilo deriváciou množstvo nových slov, najviac je odvodených od slov *-voz-*, napr. *vozič, vozový, vozmo, vozit'* ap. Derivované slová vznikli pridaním rozličných prípon, napr. *-ík (vozič), -ník (vozník), -eň (vozeň), -iar (voziar)* a i., z ktorých niektoré sú už archaické (*-(a)taj – vozataj*), ale aj predpôň, napr. *dovoz, odvoz, prívoz, prevoz, priewoz, závoz, návoz, vývoz, polvoz*. Významy niektorých sú známe dodnes, iné zanikli, napr. sloveso *povoziti'* význame „pohnojiť pôdu“, *prívoz* vo význame „prístav“, alebo vznikli nové – *voz* ako „auto“, *vývoz* vo význame „export do zahraničia“. Nielen významy slov, ale aj niektoré odvodené slová dnes nájdeme už len

v kartotékach Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra alebo v Historickom slovníku slovenského jazyka, či v Slovníku slovenských nárečí ako napr. *vovezenie*, *vovážať*, *vozenica*, *vozenicový* a i.

Literatúra

- BERNOLÁK, Anton.: Slowár Slowenský, Česko-Laťínsko-Ňemecko-Uherský. Buda: 1825 – 1827. 4446 s.
- Historický slovník slovenského jazyka I. Red. M. Majtán. Bratislava: Veda 1991. 536 s.
- Historický slovník slovenského jazyka VI. Red. M. Majtán. Bratislava: Veda 2005. 700 s.
- HABOVŠTIAK, Anton: Oravci o svojej minulosti. Bratislava: Osveta 1983. 371 s.
- KÁLAL, Karol – KÁLAL, Miroslav: Slovenský slovník z literatúry aj nárečí. (Slovensko-český diferenciálny.) Banská Bystrica: vlastným nákladom 1923. 1012 + 104 s.
- Kartotéka Historického slovníka slovenského jazyka Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV.
- KRAJČOVIČ, Rudolf: Živé kroniky slovenských dejín skryté v názvoch miest a obcí. Bratislava: Literárne informačné centrum 2005. 230 s.
- Krátky slovník slovenského jazyka. 3. vyd. Red. J. Kačala. Bratislava: Veda 2003. 988 s.
- MACHEK, Václav: Etymologický slovník jazyka českého. Praha: Nakladatelství československé akademie věd 1968. 868 s.
- Nárečová kartotéka Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV.
- PALKOVIČ, Georg: Böhmisch-deutsch-lateinisches Wörterbuch. A – R. Prag: 1820. 1182 s.
- RIZNER, Ľudovít Vladimír: Dialektický slovník bošácky. Rukopis z r. 1913. 949 s. Fotokópia v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV.
- Słownik prasłowiański. Tom 2. C – D. Red. F. Sławski. Wrocław ect.: Zakład narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej akademii nauk 1976. 367 s.
- Slovník slovenského jazyka. I. Red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1959. 832 s.
- Slovník slovenského jazyka. II. Red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1960. 648 s.
- Slovník slovenského jazyka. III. Red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1963. 912 s.
- Slovník slovenského jazyka. V. Red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1965. 848 s.
- STANISLAV, Ján: Odkryté mená slovenských miest a dedín. Bratislava: Nakladateľstvo Dr. J. Orlovského 1947. 82 s.
- TVRDÝ, Peter: Slovenský frazeologický slovník. Praha – Prešov: Československá grafická unie 1933. 844 s. + Doplnky 241 s.

Skratky

- BPr – BAJZA, Jozef Ignác: Právo o živenj faráruw. b. m. t. 1787. 6, 120 s.
- CL – CELLARIUS, Christophorus: Latinitatis probate et exercitae liber memorialis... Bratislava: J. M. Landerer 1777. 15,852 stĺpcov + 370 s.
- DQ Dictionarivm qvatvor lingvarum Latinae, Hungaricae, Bohemicae et Germanicae diligenter et accurate primum editum. Viedeň: G. Gelbhaar 1629. 452, 7 s.
- HD – HRUSSKA, Samuel: Diarium qvorundam vocabulorum et verborum ex Orbe sensvalio exceptorum. Krupina 1706 – 07. 54 s. Rkp. v OSzK v Budapešti, sign. Oct. Lat. 142.
- HI – HOMÉR: (Ilias.) 18. stor. 305 s. Rkp. v LAMS v Martine, sign. J 313.
- KB – Swaté biblia slowénské aneb Pjsma swatého částka I., která w sebe obsahue Starého testamenta zákon a zákona historiú. 920 s. Částka 2., ktera w sebe obsahue Prorokú, knihi Machabegské a celý Testament nowy. 600 s. (Lechnica alebo Červený Kláštor.) 1756 – 1759. Rkp. na rim. kat. farskom úrade v Ciferi.

- KoB – KOMENSKÝ, Jan Amos: *Ianua lingvae latinae reserata aurea sive seminarium lingvae latinae et scientiarum omnium*. Levoča: L. Brewer 1649. (Slovenský rkp. preklad F. Buľovského z r. 1666 pripojený k jednotlivým stranám tlačou vydaného diela. (503 s.) V LAMS v Martine sign. B 529.
- KS – (Kamaldulský slovník). *Syllabus dictionarij Latino-Slavonicus... cum brevi quoque methodo parvulorum, rite videlicet: scribendi, formandi et pronunciandi nonnullas voces in Orthographo Slavonico Idiomate, quod exemplis deducitur*. 1763. 948 s. Rkp. v UK v Budapešti, sign. H 64.
- OP – KOMENSKÝ, Jan Amos: *Orbis sensualium pictus quadrilinguis. Hoc est omnium fundamentum in mundo rerum et in vita actionum, pictura et nomenclatura Latina, Germanica, Hungarica et Bohemica*. Levoča: S. Brewer 1685. 27, 313, 132 s. – *Orbis sensualium scriptus*. Svet widitedlní psany Jorius Darula, bonus homo Comitatis Turociensis. Levoča 1739. 152 s. Rkp. v LAMS v Martine, sign. MI 691.
- PeP – PEXENFELDER, M.: *Kazatele hystorického neobičejnych prybehúw priklady ku wynaučeny krestyanského*. (Z nem. preložil E. Nozdrovický.) 1. zv. 1769. 4, 288 s.; 2. zv. 1770. 316 s.; 3. zv. 1771. 463 s. Rkp. v LAMS v Martine, sign. MJ 152, 275.
- SiN – SINAPIUS-HORČIČKA, Daniel: *Neoforum Latino-Slavonicum, Nowy trh latinsko-slowensky, na kteremž se nekeré do hospodarstwý slowenskeho potrebné towary prodayne nachazegj*. b. m. t. 1678. 96 s.
- s. l. – sine loco, bez udania miesta
- Spo – SMRTNIK, Benignus: *Poklad Serafjnsky aneb arcybratrstwa pásku prowaznjho swatého otce Frantisska wywyssenost skrze F. Benjgna Smrtnjka rádu Menssjch téhoz swatého Frantisska w prowincii blaho. Panny Marije w Uhřjch kazatele, a na ten čas gmenowaného arcybratrstva directora složený*. Žilina: J. Dádan 1691. 6, 207 s. – Rkp. cenzorského exemplára z r. 1690. 126 s. v UK v Budapešti, sign. A. 222.
- TiS – TYSSOT, S. A.: *Správa pro lid obecny we wsech bydljcy, kterakby zdrawj swého chrániti a w nemocech sobě pomáhati měl, k obecnému dobrému*. Z francouzské řeči přeložená skrze J. P(rokop)ia. Skalica: J. A. Sskarnycel 1788. 23, 436, 20 s.
- VT – *Verborum in institutione grammatica contentorum in Ungaricvm et Sclavonicum translatio*. Trnava: Univ. tlač. 1648. 50 s.
- WL – *Wynaučeny o lenu a konopy dorabany pre kraganuw*. Budín: Univ. tlač. 1789. 37 s.
- WU – WAGNER, Francisco: *Universae phraseologiae latinae corpus*. Trnava: Univ. tlač. 1750. 8, 1272, 48 s.
- ŽK – (Žilinská kniha.) *Protocollum civitatis Zilimensis (Solnensis) ab anno 1403 usque ad 1561*. (Slovenské zápisy od r. 1451.) 297 s.

Ján Kačala

PRAGMATICKOSŤ KODIFIKÁCIE A VEDECKÉ DISKUSIE

KAČALA, J.: Pragmatism of the Codification and Scientific Polemics. Slovenská reč, 74, 2009, No. 5, pp. 346 – 356. (Bratislava)

Author bases his article on the argument that each codification of the standard language is pragmatic. It means that codification is a simplified description (and interpretation) of linguistic structures and it should give stability and viability for the users. Stability and perspective of codification gives user confidence based on assumption that codification will not fluctuate by unnecessary interferences and changes. This way pragmatism represents a major cultural asset, because it aims for conflict-free use of the standard language in public relations. Pragmatism of codification is not in a direct contrast with advancing scientific research, nor in competition with scientific discussion of standard language, even though the codification is characterized by a certain resistance in relation to the scientific discussions. In the next passage the author deals with quantity modifications that have been accepted in the Dictionary of contemporary Slovak language A – G in 2006. The author as an official reviewer of the dictionary expresses some general observations about the nature and evolution of the quantity in the current standard Slovak.

Začnem in medias res: konštatovaním, že ani jedna kodifikácia spisovného jazyka nevstihuje – a z prirodzených príčin ani nemôže vystihnúť – do podrobná všetky zložitosti jazykovej stavby a nevyhnutne – so zreteľom na každodennú bohatú a mnohorozmernú jazykovú prax, ako aj so zreteľom na mnohostranne diferencovaných používateľov – musí byť pragmatická a je teda istým zjednodušeným opisom (a výkladom) jazykovej stavby, istým usmerňujúcim pohľadom na jazykovú stavbu na základe prístupného vedeckého poznania tejto stavby, podmieneného istým teoretickým konceptom, situovaným v danom časovom priereze. Svedčia o tom okrem iného práve jazykovedné diskusie sprevádzajúce jednotlivé kodifikácie: tie prinášajú názory podporujúce kodifikačné rozhodnutia, ako aj kritické hlasy naznačujúce alebo aj priamo vyjadrujúce iné kodifikačné riešenia. Tieto diskusie často upozorňujú na jazykové javy, ktoré nenašli ohlas v danej kodifikačnej úprave, ktoré sa pri kodifikácii priamo neukázali, ale zato svedčia v prospech kodifikačného rozhodnutia, alebo, naopak, pripomínajú javy, na ktoré sa pri kodifikácii nebral ohľad.

Pragmatický rozmer kodifikácie by si mali uvedomovať a rešpektovať najmä jazykovedci zodpovední za kodifikáciu, lebo diskusie boli, sú a istotne aj ďalej budú, ale nemôžu mať za cieľ v prediskutovaných jednotlivostiach bezprostredne ovplyv-

niť prijatú a platnú kodifikáciu a neprestajne ju meniť, lebo kodifikácia musí predovšetkým na používateľa pôsobiť istou stabilitou a z nej vychodiacou aj perspektívnosťou, musí používateľovi dávať nádej, ba priamo istotu, že sa po prijatí kodifikácia nebude hneď rozkolísavať a meniť a používateľ sa nebude musieť po krátkom čase od prijatia novej kodifikácie zoznamovať s novými kodifikačnými zásahmi, ktoré by priamo spochybňovali nedávno prijatú kodifikáciu. Spomínaná pragmatickosť kodifikácie je teda hodnota, ktorá je v prospech stability spisovného jazyka, ako aj v prospech používateľa spisovnej slovenčiny, ktorou sa myslí na účinné a aj jednoduché fungovanie kodifikovanej podoby národného jazyka v každodennej dorozumievacej praxi daného spoločenstva a ktorá predstavuje aj závažnú kultúrnu hodnotu, lebo sa ňou sleduje isté bezkonfliktné používanie spisovného jazyka ako vrcholnej národnej kultúrnej hodnoty s výrazným národnointegratívnym rozmerom vo všetkých diferencovaných oblastiach jeho upotrebovania.

Pragmatickosť kodifikácie pritom nie je v rozpore s postupujúcim vedeckým bádáním v okruhu spisovného i národného jazyka a nekonkuruje ani vedeckým diskusiám o spisovnom jazyku, o jeho norme ani o kodifikácii spisovného jazyka. Potvrzuje to aj vyjadrenie Miloslavy Sokolovej v jej monografii *Nový deklináčny systém slovenských substantív z roku 2007*. Spomíname ju tu práve preto, že sama vo svojich prácach okrem iného poukazovala na rozličné stránky, ktoré podľa nej konkrétne kodifikácia kvantitív v Pravidlách slovenského pravopisu z roku 1991 nevzala do úvahy, ale v citovanej súhrnnej monografii zaujala k pokusom meniť platnú kodifikáciu kritické a jednoznačne záporné stanovisko. Uvedieme dlhší citát zo s. 317 jej práce: „Hoci po úprave pravopisu v roku 1991 sme upozorňovali na problémy, ktoré táto úprava vyvolá v morfológii a derivatológii (Sokolová, 1992), a vo všeobecnosti súhlasíme s rozšírením dubliet v kodifikačných príručkách, kodifikačné úpravy by sa nemali robiť účelovo a manifestačne (so starostlivo vyberanou prevažne jednofarebnou komisiou) a nemali by sa meniť v krátkom čase, a to vtedy, keď sa formy v praxi už akceptujú (výškarka/výškárka: 116/4, porov. s. 264). Ani dobrý zámer uviesť dublety -ar/-ár, -areň/-áreň, ktorý by bol funkčný v čase prvej kodifikácie týchto sufixov (PSP, 1991), s odstupom vyše desiatich rokov môže priniesť viac problémov než očakávané objektívne zistenia. Navyše, ťažko sa získajú objektívne výsledky o výskyte dubliet v súčasnosti, keď aj v automatických opravách textov sa odporúča len jedna forma.“ Autorka tak presne vystihla jestvujúci stav a nedostatky a slabiny nových kodifikačných pokusov a vyjadrila to tak výstižne, že uvedený citát nepotrebuje nijaký komentár.

Vo vzťahu k vedeckým diskusiám tak možno hovoriť o istej rezistencii danej kodifikácie, ktorá je nielen prirodzená, ale aj vedecky dobre odôvodniteľná a spoločensky potrebná, keďže používatelia spisovného jazyka novú kodifikáciu ako celok prijímajú postupne, a keď si ju už osvoja, keď sa na nej ustália všetky kodifikačné príručky,

keď sa stane bežnou súčasťou jazykového vyučovania a školských učebníc, možno hovoriť o jej ustálení a rešpektovaní. Tento stav trvá dovtedy, kým v dôsledku jazykového vývinu a nového vedeckého poznania nevznikne nová potreba úpravy platnej kodifikácie a kým sa zaužívaným spôsobom neprijme nová kodifikácia.

Z dejín kodifikácie spisovnej slovenčiny v 2. polovici 20. storočia môžeme tento stav ukázať práve na príklade kodifikácie pomenovaní s príponou -ár/-ar. Pravidlá slovenského pravopisu z roku 1953 v prípadoch typu *dráhar*, *prevádzkar*, *rozprávkar* kodifikovali podoby s porušením rytmického zákona, t. j. formy *dráhár*, *prevádzkár*, *rozprávkár*. No už o dva roky Ladislav Dvonč vo svojej monografii *Rytmický zákon v spisovnej slovenčine* (1955, s. 33, 34, 41 a inde) na základe rozboru bohatého jazykového materiálu prišiel k záveru, že v súhlase s vnútornými zákonitostami spisovnej slovenčiny, ako aj na základe prevažujúcej jazykovej praxe by sa uvedené prípady, v ktorých sa porušuje rytmický zákon, mali kodifikovať v podobe *dráhar*, *prevádzkar*, *rozprávkár*. V duchu tejto argumentácie Ladislav Dvonč prinášal ďalšie dôkazy a doklady po celé desaťročia, no kodifikácia zahrnutá v Pravidlách slovenského pravopisu z roku 1953 sa v tomto bode nepohla; zachovávala sa vo všetkých jedenástich vydaniach pravopisných pravidiel, ktoré vyšli do roku 1971, ako aj v ostatných vedeckých a zároveň kodifikačných opisoch systému spisovnej slovenčiny, konkrétne najmä v akademickej Morfológii slovenského jazyka z roku 1966, ako aj v šesťdielnom akademickom Slovníku slovenského jazyka, ktorý vychádzal v rokoch 1959 – 1968.

Spomínanú pragmatickosť kodifikácie v súčasnosti podporuje aj zákonná úprava postavenia a používania slovenského jazyka vo verejnom styku prostredníctvom zákona NR SR č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku SR, ako aj to, že Ministerstvo kultúry SR zo zákona vyhlasuje kodifikovanú podobu štátneho jazyka (porovnaj najnovšie opatrenie Ministerstva kultúry SR z 8. apríla 2008 o vyhlásení kodifikovanej podoby štátneho jazyka).

Po tejto všeobecnejšej časti sa pristávam pri niektorých vyjadreniach obsiahnutých v stanoviskách recenzentov mojej state Svedectvo recenzenta o Slovníku súčasného slovenského jazyka (*Slovenská reč*, 2009, roč. 74, č. 2, s. 91 – 97). Nemienim sa tu dlhšie zapodievať skutočnosťou, že moje kritické texty uverejňované v základnom slovakistickom časopise sa v ostatnom čase už takmer pravidelne stávajú objektom kritických hodnotení recenzentov spomedzi členov redakčnej rady, ale aj iných, uverejňovaných v Slovenskej reči vedno s mojimi príspevkami. Myslím, že takýto úmysel usmerňovať spôsob vnímania mojich textov zo strany čitateľov okrem iného podceňuje kritické myslenie čitateľov Slovenskej reči a do vedeckého časopisu, v ktorom sa majú slobodne vyslovovať vážne vedecké názory, pre priehľadnosť svojho zámeru nepatrí. Nie je vhodná ani zvolená nátlaková hra troch alebo aj štyroch proti jednému, lebo vonkoncom neznačí záruku, že prinesie aj trojnásobnú či štvornásobnú kvalitu.

O mojom citovanom Svedectve recenzenta uverejnili hodnotiace stanoviská dvaja členovia redakčnej rady Slovenskej reči: Klára Buzássyová napísala Poznámky k príspevku Jána Kačalu Svedectvo recenzenta o Slovníku súčasného slovenského jazyka (Slovenská reč, 2009, roč. 74, č. 2, s. 98 – 102) a Jozef Mlacek svoje krátke Stanovisko k Svedectvu recenzenta SSSJ od J. Kačalu (Slovenská reč, 2009, roč. 74, č. 2, s. 103 – 104). Obidvaja sa zhodli v jednom bode, ktorý je z môjho hľadiska mimoriadne citlivý: obidvaja spochybňujú moje vyjadrenie, že som ako recenzent nečítal taký posudzovaný text slovníka, v ktorom by sa v záhlaví heslovej state, t. j. v jej **heslovej časti**, boli uvádzali slová typu *prevádzkar*, *prevádzkareň* vedno s podobami *prevádzkár*; *prevádzkáraň*, zodpovedajúcimi kodifikácii spred roka 1991.

Klára Buzássyová vo svojich citovaných Poznámkach na s. 100 píše: „Spresnenie si vyžaduje aj tvrdenie, že v texte zborníka [má byť: slovníka – poznámka J. K.], ktorý mal prof. J. Kačala ako interný recenzent k dispozícii, neboli nijaké heslové slová v podobe variantov so slovotvornou príponou -ár, skrátenou podľa v súčasnosti platnej kodifikácie, aj s variantom s dlhou slovotvornou príponou podľa predchádzajúcich kodifikácií. Keby tam takéto prípady neboli, nebola by o nich ani diskusia na stretnutí 17. marca 2006, o ktorom J. Kačala hovorí vo svojom Svedectve.“ Tu nemôže byť o nijakom spresňovaní reč, lebo pravda sa nedelí na dve polovice, z ktorých jedna patrí jednej strane a druhá zasa náprotivnej strane. K jednej z týchto polovic ani nemožno „spresňujúco“ pridávať štvrtku, ktorú odoberieme z druhej časti. Pravda je iba jedna a pomenoval som ju vo svojom Svedectve recenzenta o Slovníku súčasného slovenského jazyka na s. 92 takto: „V diskusii [počas stretnutia v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV 17. III. 2006 – poznámka J. K.] som sa od jedného z členov redakcie slovníka dozvedel, „ako my chápeme varianty“. Vysvetlenie sa okrem iného týkalo aj uvádzania slov s kvantitou v **dokladovej časti** heslovej state v tej podobe, v akej boli kodifikované pred rokom 1991, v ktorom vyšli najnovšie Pravidlá slovenského pravopisu (to sa týka povedzme foriém *prevádzkár*; *prevádzkáraň*, *mliekár*; *mliekáraň*, *viazúci*).“

Toto vyjadrenie je, myslím, jednoznačné a každému nezaujatému čitateľovi jasné a nedá sa „spresňovať“, nedá sa mu prisúdiť iný význam, ako som mu prisúdil a ako v skutočnosti má. O tom, že v texte nového výkladového slovníka slovenčiny jestvuje zámer uvádzať v dokladovej časti hesla popri podobách s kodifikovanou kvantitou v type *prevádzkar* aj podoby zodpovedajúce kodifikácii spred roku 1991, som sa dozvedel na spomenutom stretnutí s kolektívom autorov a redaktorov slovníka 17. marca 2006. Pri čítaní textu slovníka som síce v dokladovej časti niektorých hesiel natrafil na výskyt prípadov typu *prevádzkár(eň)*, ale vysvetľoval som si ich (až po vyjdení slovníka som zistil, že naivne) ako korektorské chyby. V celom prečítanom texte som v záhlaví (v polotučne vysádzanej časti) heslovej state nenašiel ani jeden príklad variantného uvádzania prípadov typu *prevádzkar* a *prevádzkár*.

O tom nespochybniteľne svedčia moje podrobné rukopisné záznamy z čítania slovníkového textu, ktoré som ochotný hocikomu nezaujatému predložiť na overenie. So zreteľom na môj všeobecne známy postoj k takýmto prípadom porušovania platnosti rytmického zákona sotva dakto vážne môže pochybovať o tom, že takýto jav by som si bol všimol a nedvojznačne naň aj reagoval. Opätovne verejne vyhlasujem, že keby som bol v texte slovníka našiel systematicky uvádzaný stav, že sa popri sebe v heslovej časti heslovej state uvádza kodifikovaná podoba typu *prevádzkar* a popri nej zároveň nekodifikovaná podoba typu *prevádzkár*, nebol by som mohol funkciu recenzenta rukopisu slovníka prijať. O pravdivosti mojich slov istotne každého nezaujatého čitateľa presvedčí to, že pred 26. júnom 2006 ani nebol takpovediac „úradný“ dôvod na uvádzanie prípadov typu *prevádzkar* a *prevádzkár* v heslovej časti heslovej state nového výkladového slovníka popri sebe.

Z tohto dňa totiž pochodí zápisnica zo schôdzky pravopisnej komisie, v ktorej sa na s. 1 píše: „Členovia pravopisnej komisie sa dohodli, že úprava doterajšej kodifikácie sa bude realizovať tak, že v kodifikačných príručkách sa uvedú varianty, a to v takomto poradí: tvary podľa súčasne platnej kodifikácie na prvom mieste, doplnený variant na druhom mieste, napríklad *bábkar*, *bábkár*. Za toto poradie sa prihovára aj J. Sabol (prekonanie kodifikácie z r. 1991 bude už v tom, že sa uvedú varianty; frekvenčné kritérium dnes nie je dostačujúco preukazné, netreba sa báť variantov).“

Ako vidno, až 26. júna 2006 sa o tomto riešení v istom kruhu rozhodlo a presne podľa opísaného modelu sa potom postupovalo aj pri dodatočnom redigovaní rukopisu Slovníka súčasného slovenského jazyka, ktorý už bol posúdený, pravdaže, v pôvodnej podobe. Druhý posudzovateľ môjho textu Svedectvo recenzenta o Slovníku súčasného slovenského jazyka (a zároveň úradný recenzent tohto slovníka) Jozef Mlacek zjavne o citovanom závere rokovania pravopisnej komisie nevedel a možno doteraz nevie. Ináč by nebol mohol na záver svojho Stanoviska k Svedectvu recenzenta SSSJ od J. Kačalu na s. 104 napísať: „Nemôžem potvrdiť autorovo konštatovanie, že recenzenti mali akúsi inú podobu rukopisu. V tej, ktorú som mal k dispozícii, boli aj také prípady, ktoré sú zhodné s tým, čo je v 1. zväzku, ale zasa aj také, čo sa odlišujú. Podľa mňa to svedčí o postupnom dopĺňaní a redakčnom dopracovaní, nie o nejakom utajovaní istých sporných prípadov. Aj toto miesto zo Stanoviska [zjavne má byť: Svedectva – poznámka J. K.] je teda trochu problematické, možno vyznieva až ako insinúcia, a tak by si pred možným uverejnením asi tiež žiadalo isté vecné dotiahnutie alebo vypustenie.“

Pravdaže, ja som neštudoval podobu rukopisu slovníka, ktorú mal ako recenzent k dispozícii Jozef Mlacek, preto sa o nej nemôžem meritórne vysloviť. Ale v tom, akú podobu som mal ja, som si istý a mám na to aj doklady. Pritom výrok jedného zodpovedného činiteľa potvrdzujúci moje uvedené tvrdenie v danej chvíli nechcem upotrebiť ako argument. Keďže u Jozefa Mlacka sa už najmenej po druhý

raz vo vzťahu k svojim vyjadreniam stretávam s výrazom insinúcia, som nútený proti takémuto krivému obvineniu sa ostro ohradiť. Ukázal som, že v súvisi s mojím postupom v danej veci uvedený výraz nijako neobstojí. Ak by ešte ani teraz dakomu nebola celá vec (vrátane jej možných dôsledkov) jasná, zreteľne vyhlasujem, že ako recenzent požiadaný oficiálnou vedeckou inštitúciou, ktorú mám vo vážnosti a úcte, sa opísaným konaním niektorých vedúcich činiteľov tejto inštitúcie, zodpovedných za konečnú podobu textu slovníka v otázke kodifikácie kvantity, cítim oklamáný a podvedený.

Spomínané zasadnutie pravopisnej komisie z 26. VI. 2006 vo svojich Poznámkach k príspevku Jána Kačalu Svedectvo recenzenta o Slovníku súčasného slovenského jazyka na s. 101 uvádza aj Klára Buzássyová; píše: „Tam sa odporúčal postup, že náprava doterajšej kodifikácie by mala ísť tou cestou, že v problémových prípadoch sa uvedú varianty.“ Dotknem sa iba termínu náprava doterajšej kodifikácie: predovšetkým som nútený konštatovať, že nijaká potreba nápravy platnej kodifikácie sa ešte doteraz vecne nepreukázala. Z dosť krátkej histórie pôsobenia nových Pravidiel slovenského pravopisu z roku 1991 a z reakcií na ne pripomínam, že o nich vyšli mnohé recenzie doma aj v zahraničí, a keď boli kritické, tak len v tom, že autorom vyčítali nesystémový prístup k riešeniu výnimiek z rytmického zákona v tom, že v 1. vydaní nových pravopisných pravidiel sa ešte uvádzajú ako kodifikované prípady typu *mliedár(eň)*, *škôlkár*, *desiatár*, *prezliekareň*, t. j. prípady, keď prípona -ár, -áreň nasleduje nie po jednoduchej dlhej samohláske, lež po dvojhláske; v tom sa zo strany recenzentov videl prístup porušujúci všeobecne uznávanú fonologicky dlhú platnosť dvojhlások v spisovnej slovenčine. Aj s opretím o takéto kritické hlasy sa v 2. vydaní Pravidiel slovenského pravopisu z roku 1998 prijala kodifikačná úprava, ktorá značila dotiahnutie kodifikačného kroku prijatého v Pravidlách slovenského pravopisu z roku 1991 a podľa ktorej sa prípona -ár, -áreň skrakuje aj v pozícii po dvojhláske, t. j. v uvedených typoch *mliedkar(eň)*, *škôlkar*, *desiatar*, *prezliekareň*. Táto kodifikačná úprava bola skordinovaná s úpravami prijatými v 3. vydaní Krátkeho slovníka slovenského jazyka z roku 1997.

Klára Buzássyová má pravdu, keď vo svojom Stanovisku na s. 101 ďalej píše, že „i keď sa písalo a diskutovalo o rozličných čiastkových problémoch aj pred publikovaním PSP 1991, závažné a do hĺbky idúce diskusné články vychádzajú (najmä v Slovenskej reči) až po vyjdení týchto pravidiel“. Takýto stav veci pokladám za úplne prirodzený, keďže až potom, ako kodifikácia vojde do života, ukáže sa nielen jej životnosť, ale aj prípadné otvorené otázky, na ktoré treba postupne hľadať a dávať odpovede. Som za každú vecnú vedeckú diskusiu, ved' najmä tak sa prichádza aj k novému, hlbšiemu poznaniu nášho národného jazyka, ale nemôžem súhlasiť s tým, že kritické hlasy – najmä s istou mocenskou oporou – by mali mať bezprostredný následok v úprave platnej kodifikácie spisovnej slovenčiny. Nateraz sa nepreukázal

konsenzus jazykovedcov a iných zainteresovaných kultúrnych pracovníkov v prediskutovaných otázkach kodifikácie a na tomto základe tvrdím, že sa nepreukázala ani vecná potreba „nápravy“ platnej kodifikácie, o ktorej píše Klára Buzássyová. Oproti hlasom, ktoré spomína, by sa totiž dali uviesť veľmi vážne a početné hlasy stojace proti úprave platnej kodifikácie a stavajúce sa za jej plné zachovanie. V tom zmysle, ako som to už napísal na začiatku aj inde, sa staviam za vážne vedecké diskusie o všetkých závažných témach, ale pri kodifikačných úpravách som za rešpektovanie spomínanej pragmatickosti kodifikácie aspoň za aktívneho života jednej generácie.

Aj z toho, čo som uviedol doteraz, vychodí, že centrálnym bodom kodifikačných sporov je kvantita v spisovnej slovenčine a jej regulovanie rytmickým zákonom. Je pravdepodobné, že tieto spory sa odvíjajú od základného prístupu k povahe kvantity v spisovnej slovenčine, od toho, ako sa posudzuje jej celkové postavenie v paradigmatickom systéme spisovnej slovenčiny, a to aj v porovnaní s inými jazykmi, najmä susednými. V tejto súvislosti sa znova vraciam k Ľudovítovi Štúrovi, ktorý – tak ako v iných otázkach – o kvantite v spisovnej slovenčine povedal základné a stále platné slovo. Predovšetkým konštatoval mierny rozsah kvantity v slovenčine: v porovnaní so stavom v češtine, „kde sa dve i tri dlhje silabi vedľa seba dobre znášajú“, a v poľštine, ktorá má „samje krátke“ slabiky, slovenčina „stojí medzi tímíto a druhímí narečjami Slovanskímí z tohto ohľadu v prostrjedku“ (Štúr, 1846, s. 104). Ďalej: „Čo sa predĺžeňa a skracuvaňa v našej Slovenčine tíka i tu silabi jedna na druhú mocne puosobja. V čistej Slovenčine ničde dve dlhje silabi jedna za druhou nepřichodja“ (tamže). Na toto konštituovanie rytmického zákona ako „všeobecného“ alebo „podstatného“ zákona slovenčiny nadväzuje aj Štúrovo vymedzenie dvojhlások ako dlhých nositeľov slabičnosti: „Dvojhláska sa tjež za dlhú považuje.“ (tamže)

Možno povedať, že aj dnes je kvantita v spisovnej slovenčine ustálená vo vymedzenom priestore a systémovom mechanizme spisovnej slovenčiny aj fungovania tohto mechanizmu v jazykovej praxi. Priestorom tu rozumieme kvantitatívne pomery, ktoré (stredná) slovenčina zdedila a vlastným spôsobom si ich sformovala na podklade svojho praslovanského východiska. Systémovým mechanizmom tu rozumieme kvantitatívne alternácie vznikajúce pri ohýbaní a tvorení nových slov; tieto alternácie smerujú k úspornému využívaniu kvantity v spisovnej slovenčine v rámci slova alebo tvaru a výsledkom je stav, pri ktorom sa pri tvorení konkrétneho tvaru alebo pri tvorení odvodeného slova v koreni slova alebo odstraňuje kvantita (napríklad *kôň* – *koňa*, *dážď* – *dažďa*, *klásť* – *kladiem*; pri odvodzovaní: *kôň* – *konský*, *dážď* – *dažďový*, *kráľ* – *kraľovať*), alebo sa kvantitatívnymi alternáciami utvorí taká podoba slova, v ktorej sa nevyskytujú dve dlhé slabiky bezprostredne vedľa seba (napríklad *víno* – *vinár*, *zakrútiť (sa)* – *zákruta*, *vyslúžiť* – *výsluha*, *výslužka*). So zreteľom na výsledné formy, v ktorých sa úsporne narába s kvantitou v rámci slova, možno tu hovoriť o zákone o slovnej kvantite v slovenčine (bližšie ho charakterizu-

jeme v práci Kačala, 1995). Na druhej strane v istých prípadoch pribúda kvantita pri tvorení niektorých tvarov (napríklad *hromada – hromád, kniha – kníh, podoba – podobôb*), ako aj pri tvorení slov (napríklad *koleso – koliesko, kruh – krúžok*).

Veľmi výrazným spôsobom sa výskyt slovnej kvantity reguluje neutralizáciou kvantity podľa rytmického zákona, ktorý sa uplatňuje pri tvorení tvarov, ako aj pri tvorení slov v príponových slabikách v pozícii po dlhej koreňovej slabike (napríklad *hrádz-am, hádz-ach* oproti *knih-ám, knih-ách; rúč-i, rúč-eho, rúč-emu* atď. oproti *sladk-ý, sladk-ého, sladk-ému* atď.; *hlás-am, hlás-aš, hlás-a* atď. oproti *bad-ám, bad-aš, bad-á* atď.; *vrát-nik* oproti *výskum-ník, hrib-ar* oproti *hub-ár; ružovolic-i* oproti *ostrozrak-ý; vlád-nuť* oproti *hrub-núť*). Rytmickej zákon je výraznou súčasťou spomínaného zákona o slovnej kvantite v slovenčine a rovnako patrí do spomínaného systémového mechanizmu regulujúceho výskyt kvantity v rámci slova.

Zreteľným stabilizačným činiteľom pri uplatňovaní neutralizačných mechanizmov sa ukazujú prídavné mená utvorené z prevzatých alebo cudzích základov: v nich sa plnohodnotne prejavuje pôsobenie rytmického zákona pri tvorení slov v súčasnej etape vývinu spisovnej slovenčiny; máme tu na mysli také vzťahové prídavné mená ako *austrálsky, austronézsky, afrikánsky, indiánsky, írsky, severoirsky, fínsky, ugrofínsky, švédsky, dánsky, Haagsky [háski], taliansky, švajčiarsky, zimbabvijsky, brniansky* a mnohé ďalšie.

Činiteľom, ktorý prispieva k spomínanému miernemu rázu kvantity v spisovnej slovenčine a výrazne ovplyvňuje celkovú rozšírenosť kvantity v spisovnej slovenčine, sú dvojhlásky ako špecifické zložené útvary na úrovni foném, ktoré sa vyznačujú tým, že ich kvantitatívna platnosť je daná práve spomenutou zloženosťou prvkov, nie časovou moduláciou zvukového prúdu, tak ako je to pri jednoduchých dlhých samohláskach. Pri dvojhláskach ide teda iba o **funkčnú kvantitu**, nie o kvantitu danú predĺženou artikuláciou danej samohlásky. Dvojhlásky v spisovnej slovenčine majú produktívny ráz, to značí, že sa rozmnožujú čo do počtu (ukazuje to konštituovanie dvojhlásky *iu* na základe analógie s ostatnými dvoma *i*-ovými dvojhláskami a v živej reči zjavujú sa aj náznaky konštituovania sa novej dvojhlásky *io*, napríklad v type pod *Babiou horou* – namiesto kodifikovaného pod *Babou horou*) aj čo do výskytu (potvrzuje to premena heterosylabických spojení *i-a*, *i-e* na tautosylabické spojenia *ia*, *ie* v prevzatých slovách typu *Talian, Talianka, taliansky, socializmus, socialista, socialistický, klient, klientka, klientsky, klientelizmus, pieta, pietny, pietne, anjel, anjeli, anjelsky [aňiel, aňielik, aňielski], evanjelium, evanjelista, evanjelik, evanjelička, evanjelický [evaňiel-]*.

Výskyt dvojhlások v súčasnej spisovnej slovenčine sa rozširuje aj v oblasti tvaroslovia: pri tvorení konkrétnych tvarov prevzatých slov typu *rifle, rikša, syntax*, prax a podobne sa v datíve a lokáli plurálu týchto slov v spisovnej slovenčine upotrebujú regulárne tvary *rifl-iam, rifl-iach, rikš-iam, rikš-iach, syntax-iam, syntax-*

-iach, prax-iam, prax-iach s dvojhĺáskou *ia*. Pri pomnoŹnom substantíve rifle sa navyše v genitíve vyskytuje tvar *rifiel'*, v ktorom je pouŹitá dvojhĺáska *ie* ako vkladná hláska (len kvôli kompletnosti informácie dodajme, Źe tvar *rifiel'* je kodifikovaný ako základný vedno s variantným tvarom *rifli*).

Ako vidno, rozširovaním dvojhĺások, ktoré v slovenčine majú stúpavý ráz a predstavujú výrazný typologický znak nášho jazyka, sa síce zároveň posilňuje rozsah kvantítity v našom jazyku, ale – ako sme uŹ pripomenuli – ide o funkčnú kvantitu danú tým, Źe dvojhĺásky sú zloŹené jazykové útvary, nejde o „fonetickú“ kvantitu, ktorá je vlastná dlhým samohláskam *á, í, ú, é, ó* a vychodí z časovej modulácie hlasového prúdu.

Keď sme hovorili o ustálenosti kvantítity v súčasnej spisovnej slovenčine, neznačí to, Źe by sme v jej výskyte a pouŹívaní v súčasnosti nepozorovali isté kvantitatívne zmeny. V rámci nich v istých oblastiach spisovného jazyka možno zaznamenať ubúdanie kvantítity. Stáva sa tak povedzme pri tvorení nových slov zo skratiek a zo skratkových slov. Napríklad zo skratky KDĤ (Kresťanskodemokratické hnutie), ktorá sa číta ako *ká-dé-há*, sa pomocou prípony *-ák* utvorilo pomenovanie *kádehák* (a jeho prechýlená podoba *kádeháčka*) a z neho príponou *-ký/-ky* prídavné meno *kádehácky*. Vo všetkých troch odvodených slovách, ktoré majú hovorový ráz, sa oproti východiskovej skratke kvantita ustálila tak, aby sa v nich nevyskytovali dve dlhé slabiky vedľa seba. Do subštandardnej vrstvy slovnej zásoby súčasnej slovenčiny sa zaradilo slovo *vecko*, ktoré zachytáva aj Krátky slovník slovenského jazyka (4. vyd. z roku 2003) a ktoré vzniklo pomocou prípony *-ko* zo skratky WC, vo výslovnosti *vé-cé*; ako vidno, v novoutvorenom slove, ktoré má v beŹnej reči vysoký výskyt, sa dĺžka nezachovala ani na jednej slabike. Aj v hovorovom slove *ícečko*, ktoré má pôvod v skratke IC, vo výslovnosti *í-cé*, a utvorené je príponou *-čko*, sa východisková dĺžka redukovala a zachovala sa iba na jednej slabike. Príkladov tohto typu je v súčasnej reči viac; jednu skupinu tvoria povedzme novoutvorené hovorové slová pochádzajúce zo skratiek pouŹívaných v oblasti elektroniky a informatiky typu *cédečko, pécečko, dévedéčko*. Podrobnejšie o tejto téme hovorím v príspevku z roku 1997 – pozri Kačala, 1997.

Priamo o strácaní kvantítity možno hovoriť pri niektorých rodných menách – krstných aj priezviskách. Napríklad v kodifikačných príručkách sú zachytené mená *Dávid, Róbert, Oskár, Marián, Mirón, Móric, Renáta, Regína*, ale nielen v beŹnej neoficiálnej reči, ale aj v písomnej podobe, v tlači a v elektronických médiách sa pravidelne vyskytujú podoby bez dĺžky: *David, Robert, Oskar, Marian, Miron, Moric, Renata, Regina*. Týmto formám so skrátеныmi slabikami treba pre celkovú komunikáciu v spisovnej slovenčine pripisovať závažné postavenie, keďŹe sú charakteristické pre intímnu sféru človeka, v ktorej sa vyjadruje prirodzene, nemá pred očami písomnú podobu mena a pridŹiava sa iba predstavy o jeho zvukovej podobe. To isté platí aj

o domáckych úpravách osobných vlastných mien, t. j. o hypokoristikách typu *Kornela, Nela*, patriacich k menu *Kornélia, Nora* (k *Eleonóra*), *Jula, Julka* (k *Júlia*), *Julo, Julko* (k *Július*), *Robo, Robko* (k *Róbert*), *Xeňa, Xenička* (ku *Xénia*), *Lyda* (k *Lýdia*), *Aurelka, Rela, Relka* (k *Aurélia*), *Jano, Janko, Janičko* (k *Ján*) atď.

Stratu kvantity možno pozorovať aj pri priezviskách. Napríklad známe slovenské herecké mená *Kroner, Kronerová, Studenková* sa pred rokmi používali ešte v podobe s dĺžkou na druhej slabike: *Króner, Krónerová, Studénková*. Tento stav zachytávajú povedzme titulky starších filmov, v ktorých títo herci hrali. V súčasnosti sa nielen v hovorenej reči, ale aj v titulkoch bežne stretáme s uvedenými podobami, v ktorých sú príslušné slabiky krátke.

To, čo som tu napísal o kvantite v spisovnej slovenčine, sú iba čiastkové pohľady na niektoré vybrané otázky. Slovenská kvantita je prizložitá téma na to, aby sa mohla obsiahnuť v jednej časopiseckej stati. Napriek tomu, čo sa už doteraz v slovenskej jazykovede o tejto téme zodpovedne povedalo, bude ešte treba veľa trpezlivej bádateľskej práce, aby sme sa dopracovali k trvalejším poznatkom.

Na záver: Hoci som sa z rozsahových dôvodov nemohol zaoberať všetkými otázkami, ktoré nadhodili posudzovatelia mojej state Svedectvo recenzenta o Slovníku súčasného slovenského jazyka a sústredil som sa iba na vybrané otázky, len zhŕňajúc pripomínam, že recenzenti nepodvrátili moje konštatovania a závery z citovaného Svedectva. Preto trvám na svojich záveroch a opätovne pripomínam ich platnosť. Predovšetkým opakujem: Tak ako sa to stalo pri Slovníku súčasného slovenského jazyka, tak sa kodifikačné úpravy, určené širokej verejnosti, nerobia. Toto poznanie mi však vonkoncom nebráni, aby som nehodnotil vysoko a nevážil si prácu lexikografov vynaloženú pri koncipovaní a redigovaní nového lexikografického diela o slovnej zásobe súčasnej slovenčiny a aby som nevyslovil potešenie nad vyjdením 1. dielu Slovníka súčasného slovenského jazyka, ale bez kodifikačných zásahov, ktoré sa v ňom v rozpore s ostatnými kodifikačnými príručkami súčasnej spisovnej slovenčiny prijali. A to nie preto, že by som principiálne odmietal nové kodifikačné zásahy do súčasného stavu, ale preto, že argumenty, ktoré sa pri odôvodňovaní ostatných kodifikačných zásahov v Slovníku súčasného slovenského jazyka uvádzajú, sú nepresvedčivé a takisto pre nelegálny spôsob, akým sa mali uvádzať do jazykovej praxe.

Stav a vývin kvantity v spisovnej slovenčine ukazuje, že kvantita má v spisovnej slovenčine úsporný ráz (zjavne sa to ukazuje v celkovom rozložení kvantity, v kvantitatívnych alternáciách a neutralizácii kvantity; tento stav možno dobre pozorovať najmä vo vzťahu k okolitým jazykom, ako je čeština, nemčina a maďarčina) a že jej skôr ubúda ako pribúda. Preto reštitúcia kvantitatívnych pomerov v kodifikácii spisovnej slovenčiny v I. diele Slovníka súčasného slovenského jazyka podľa pomerov spred roka 1991 ide proti celkovému trendu vo vývine slovenskej kvantity. Kodifikácia z roku 1991 týkajúca sa kvantity bola v súlade s tradíciou v chápaní

kvantity, tak ako sa začína u Ľudovíta Štúra, ako aj s celkovým trendom v jej vývine, aj preto hladko vstúpila do praxe a v praxi sa súhlasne a bezproblémovo prijala. A to je skutočnosť, ktorá by ľudia, čo bez náležitého uváženia a spoločenskej podpory chcú prijímať kodifikačné úpravy v oblasti spisovnej slovenčiny, mala prinajmenej varovať pred každým neuváženým krokom.

Literatúra

- BUZÁSSYOVÁ, Klára: Poznámky k príspevku Jána Kačalu Svedectvo recenzenta o Slovníku súčasného slovenského jazyka. Slovenská reč, 2009, roč. 74, č. 2, s. 98 – 102.
- DVONČ, Ladislav: Rytmický zákon v spisovnej slovenčine. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. 1955. 256 s.
- KAČALA, Ján: Zákon o slovnej kvantite v slovenčine. Slavica Slovaca, 1995, roč. 30, s. 128 – 137.
- KAČALA, Ján: Utváranie kvantity v skratkových slovách. Kultúra slova, 1997, roč. 31, č. 6, s. 321 – 326.
- KAČALA, Ján: Svedectvo recenzenta o Slovníku súčasného slovenského jazyka. Slovenská reč, 2009, roč. 74, č. 2, s. 91 – 97.
- Krátky slovník slovenského jazyka. 4., doplnené a upravené vyd. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2003. 985 s.
- Opatrenie Ministerstva kultúry Slovenskej republiky z 8. apríla 2008 č. MK 1501/2008-10/5088 o vyhlásení kodifikovanej podoby štátneho jazyka podľa zákona NR SR č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.
- MLACEK, Jozef: Stanovisko k Svedectvu recenzenta SSSJ od J. Kačalu. Slovenská reč, 2009, roč. 74, č. 2, s. 103 – 104.
- SOKOLOVÁ, Miloslava: Nový deklinačný systém slovenských substantív. Prešovská univerzita – Filozofická fakulta 2007. 338 s.
- ŠTÚR, Ľudovít: Nauka reči Slovenskej. V Prešporku 1846. Nákladom Tatrina č. 1. 216 s.
- Zápisnica zo zasadnutia pravopisnej komisie 26. 6. 2006.

Jaromír Krško

NIEKOĽKO POZNÁMOK K TERMÍNOM ANOJKONYMUM A TERÉNNY NÁZOV

KRŠKO, J.: Some Remarks on Terms „Anoikonym“ and „Place Name“. *Slovenská reč*, 74, 2009, No. 6, pp. 357 – 362. (Bratislava)

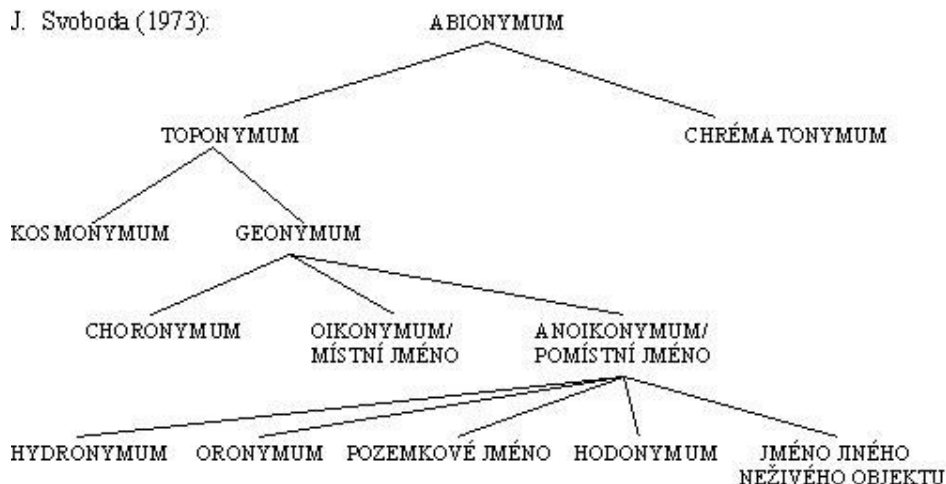
Author pays attention to delimitation of terms anoikonym and ground name in the paper. He shows that several other authors used to use these terms, e. g. J. Svoboda, V. Šmilauer, M. Majtán, R. Šrámek. The term ground name that was used up till now has the same meaning as well as a new term anoikonym, which is suggested by author. There is evident inner connection between both onymic subsystems – oikonymic and anoikonymic, because there are constant dynamic movements among them. In the end of the paper, J. Krško wrote about differences in Slovak toponymy and hydronymy data processing. And that is the reason for necessity to start using the new term – anoikonym.

Príspevok I. Valentovej *Anojkonymum* alebo *terénny názov*? uverejnený v *Slovenskej reči* roč. 74, 2009, č. 1, s. 31 – 34 otvára viacero otázok vhodných na diskusiu, a to v čase postupného prehodnocovania a zjednocovania onomastickej terminológie v rámci slovanskej a európskej onomastiky, najmä po obsahovej stránke jednotlivých termínov.

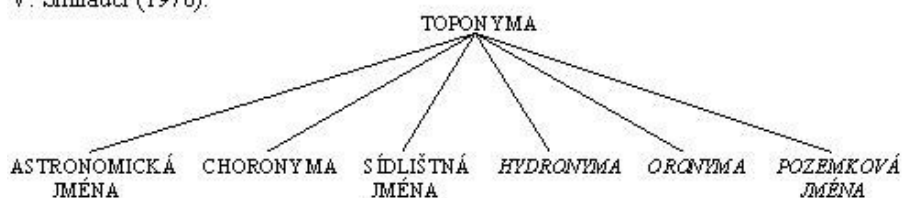
Problematike postupného formovania toponomastickej terminológie je venovaná prvá podkapitola v našej monografii *Terénne názvy z Muránskej doliny* (Krško, 2001, s. 7 – 11) pod názvom *Objekty výskumu a toponomastická terminológia*, v ktorej sú modelovo zachytené hierarchické usporiadania toponymických termínov a ich vzájomné vzťahy vo vertikálnom smere. Analyzujú sa tu toponomastické termíny používané J. Svobodou (1973) uverejnené v špeciálnom čísle Zpravodaja Místopisné komise ČSAV (1973, roč. 14, č. 1) pod názvom *Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky*; V. Šmilauerom (1976) – *Třídění vlastních jmen*, ktoré uverejnil v zborníku z V. slovenskej onomastickej konferencie; terminologické sústavy M. Majtána z rokov 1976 – *Základná slovenská toponomastická terminológia* uverejnené taktiež v zborníku z V. slovenskej onomastickej konferencie a z roku 1996 publikovanú v monografii *Z lexiky slovenskej toponymie* a hierarchizáciu toponomastických termínov uverejnených v kolektívnom diele *Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika...* z roku 1983, ktorú pripomenula L. Olivová-Nezbedová vo svojej štúdii z roku 1998.

Pre lepšiu názornosť uvádzame jednotlivé schémy toponomastických termínov:

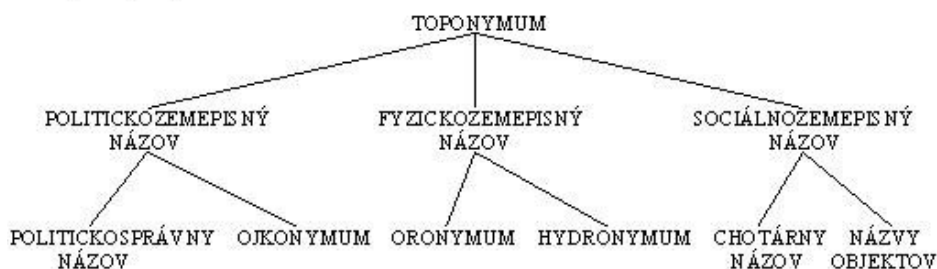
J. Svoboda (1973):

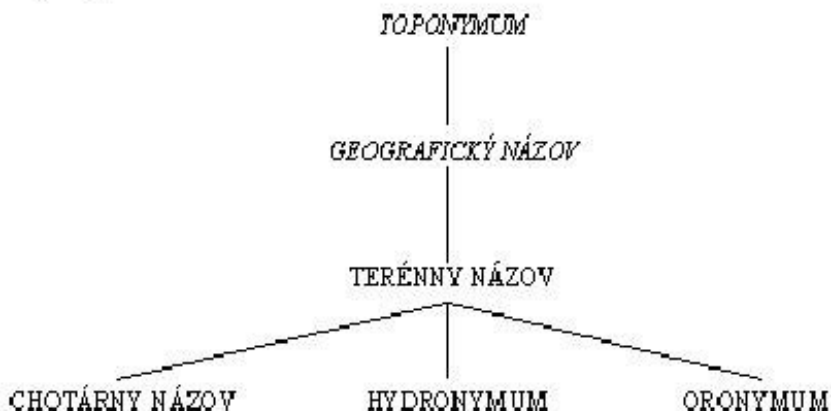
V. Šmilauer (1976):

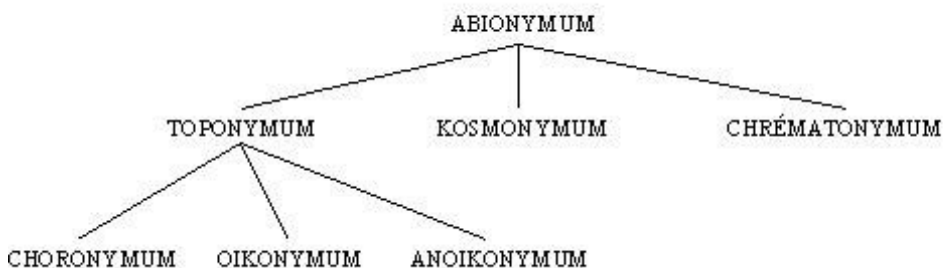
M. Majtán (1976):

M. Majtán (1996):

V Osnoven sistem je hierarchia takáto (Oliivová-Nezbedová, 1998, s. 53):

Termín anojkonymum sa v naznačených schémach vyskytuje len u J. Svobodu (tu je uvedený spolu so synonymným termínom *pomístní jméno*) a zahŕňa v sebe hydronymá, oronymá, „pozemková jména“, hodonymá, a „jména jiného neživého objektu“ a v terminologickej sústave *Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika...* (1983), kde je zachované trichotomické členenie toponým na choronymá (názvy veľkých oblastí – napr. svetadielov), ojkonymá (názvy osídlených častí, resp. názvy ľudských sídel) a anojkonymá (názvy neosídlených častí). Tu treba zdôrazniť, že anojkonymum by sa terminologicky nachádzalo medzi toponymom a ďalšími toponomastickým termínmi označujúcimi menšie geomorfologické objekty v horizontálnom i vertikálnom členení – hydronymom (vodným názvom), oronymom (názvom objektu vo vertikálnom smere – vrchu, doliny), speleonymom (názvom jaskyne), hodonymom (pomenovaním ciest) atď. V tomto chápaní sme v práci *Terénne názvy z Muránskej doliny* namiesto termínu *anojkonymum* uprednostnili ter-

mín *terénny názov*, ktorý sa obsahovo mierne odlišoval od zaužívaného termínu cho-tárny názov (tak aj Valentová, 2009).

Problematike vymedzenia ojkonymického a anojkonymického priestoru ve-noval pozornosť R. Šrámek v príspevku *Oikonymický a anoikonymický prostor* (Šrámek, 1991) najmä z pohľadu areálových vlastností propriálneho systému ná-rodného jazyka vyplývajúcich z druhovej dvojakosti tohto systému – z geografic-kého charakteru na jednej strane a zo sociálneho charakteru proprií na strane dru-hej. R. Šrámek v monografii *Úvod do obecní onomastiky* (1999) pri charakteristike materiálovej bázy onomastiky hovorí o „jménech sídlištních (ojkonymie), jmé-nech nesídlištních (anoikonymie, dříve mikrotoponymie), antroponymii...“, (Šrá-mek, 1999, s. 61 – 62).

Obidva subsystémy onymického priestoru – ojkonymický i anojkonymický sú navzájom pevne prepojené a presná hranica rozčlenenia sa nedá vždy spoľahlivo určiť, pretože tieto podsystémy z chronologického hľadiska podliehajú dynamickým zmenám a vzájomným preskupeniam. Najčastejšie sa stretne s javom, že sa pôvodne anojkonymický priestor s väčšou časťou svojej nomenklatúry stane ojkony-mickým priestorom (subsystémom). Ide o postupné osídľovanie pôvodne neosídle-ných priestorov – rozširovanie intravilánu obce. Pôvodné označenie anojkonymic-kého priestoru sa stane súčasťou obce (jej intravilánu – de facto ojkonymickým priestorom) a jeho názov sa môže pretransformovať napr. do názvu mestskej časti, sídliska a pod. – sídlisko *Hliny* v Žiline, *Kapustníská* v Revúcej, *Pereš* v Košiciach, *Podháj*, *Záturčie* v Martine atď. Alebo pôvodný (terénny) názov zanikne a v rámci ojkonymického systému vznikne nový názov – v Revúcej sa štvrť rodinných domov označuje ako *Otrokovice* alebo pejoratívnejšie *Zadlžovice*, pôvodný názov bol *Pod Hájom*, *Pod Háj* (Krško, 2001, s. 9). Terénne názvy pomenúvajúce pôvodné onymic-ké body (slovami I. Valentovej – anojkonymá) týchto anojkonymických subsysté-mov sa môžu dochovať napr. v názvoch ulíc – *Na Garbanku*, *Na Zábavu*, *Pod hôr-kou*, *Vršíky* a pod.

V praxi môže nastať aj opačný prípad – pôvodne ojkonymická časť sa stane anojkonymickou. Ide o zánik obce – jej názov sa stáva súčasťou miestnej toponymie vo forme terénneho názvu (napr. *Paraštiná*, *Lehôtka* v Turci). Ak však ide o lokalitu blízko rozširujúceho sa územia obce, postupne sa môže opäť stať súčasťou jej ojkony-mického systému – napr. dnešné sídlisko *Veča* je v súčasnosti mestským sídlis-kom Šale, v minulosti išlo o obec *Veča* (od psl. *vět-* + *-ja* – ľudové zhromaždenie prevažne právneho charakteru – Krajčovič, 2005, s. 142), ktorá neskôr zanikla.

Prechodom z ojkonymického do anojkonymického subsystému a opačne sa mení aj terminologické začlenenie názvov – z terénneho názvu sa stáva urbanony-mum, alebo z ojkonyma sa stáva terénny názov. Rečnická otázka I. Valentovej v ná-zve spomínaného príspevku vlastne zjednodušuje vnímanie sociálneho onymického

priestoru (v danej úrovni terminologickej hierarchizácie) na osídlený priestor (ojkonymický systém) a neosídlený priestor (anojkonymický systém). Nami zaužívaný termín *terénny názov* svojím obsahom pokrýval všetky pomenované objekty v teréne (hydronymá, oronymá, speleonymá, hodonymá...), pričom v rámci oronym ide o zastúpenie nielen vyvýšených objektov (kopcov, vrchov, pohorí...), ale aj znížených útvarov (rovín, údolí, dolín, roklín a pod.).

Problém zavedenia termínu *anojkonymum* spočíva podľa I. Valentovej nielen v jeho obsahovom vymedzení, ale aj v jeho prezentácii ako súčasť pripravovaného projektu spracovania slovenskej toponymie podľa vzoru českej onomastiky – *Slovník pomístních jmen v Čechách* a *Slovník pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku*. Popri tomto celoslovenskom projekte sa totiž realizuje aj samostatný projekt spracovania slovenskej hydronymie pod názvom *Hydronymia Slovaciae*, ktorého cieľom je spracovanie súčasnej i historickej hydronymie podľa jednotlivých povodí, pričom pod pojmom hydronymia máme na mysli názvy vodných tokov (potokov a riek), vodných plôch (nádrží, jazier, rybníkov, plies), vodných zdrojov a vodopádov. Výsledkom projektu by malo byť lexikologické, genetické a lingvogeografické spracovanie lexiky slovenskej hydronymie ako súčasť historickej a súčasnej slovenskej spisovnej a nárečovej lexiky. Ďalšou fázou projektu má byť zaznamenanie distribúcie východiskových hydrolexém a hydroformantov z diachrónneho i synchronného hľadiska v rámci územia SR (podobne ako v Atlase slovenského jazyka), prípadne komparácia zistených slovenských hydrolexém a hydroformantov s ostatnou slovenskou hydronymiou. Práve historickými dokladmi a spracovaním onymických objektov sa bude odlišovať koncepcia analýzy slovenskej hydronymie od analýzy slovenských terénnych názvov, ktorých súčasťou sú, (prirodzene), aj hydronymá, v pripravovanom slovníku. Vyčlenenie hydronymie v rámci navrhovaného názvu *Slovník slovenských terénnych názvov a hydroným* by však poukazovalo na redundantnosť spracovania slovenskej hydronymie. Preto by boli vhodnejšie názvy *Slovník slovenských terénnych názvov*, prípadne (podľa českých vzorov) *Slovník terénnych názvov Slovenska* ale terminologicky by vyhovovali aj názvy *Slovník slovenskej anojkonymie*, prípadne *Slovník slovenských anojkoným*.

Navrhované termíny *anojkonymum*, *anojkonymia* preverí čas a onomastická prax.

Literatúra

- KRAJČOVIČ, Rudolf: Živé kroniky slovenských dejín skryté v názvoch obcí a miest. 1. vyd. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2005. 230 s.
- KRŠKO, Jaromír: Terénne názvy z Muránskej doliny. 1. vyd. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied UMB Banská Bystrica, 2001. 232 s.

- MAJTÁN, Milan: Základná slovenská toponomastická terminológia. In: Zborník Pedagogickej fakulty UPJŠ v Prešove. Roč. XII. Zv. 3. Slavistika. V. zasadanie Medzinárodnej komisie pre slovanskú onomastiku a V. slovenská onomastická konferencia. Prešov 3. – 7. mája 1972. Red. M. Blicha a M. Majtán. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1976. s. 113 – 116.
- MAJTÁN, Milan: Z lexiky slovenskej toponymie. 1. vyd. Bratislava: VEDA, 1996. 191 s.
- OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, Libuše: K hierarchii onomastických termínů podle objektů pojmenovaných vlastními jmény. In: Acta onomastica, XXXIX, 1998, s. 46 – 54. VALENTOVÁ, Iveta: *Anojkonymum* alebo *terénny názov*? In: Slovenská reč, roč. 74, 2009, č. 1, s. 31 – 34.
- SVOBODA, Jan a kol.: Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky. In: ZMK, 14, 1973. 280 s.
- ŠMILAUER, Vladimír: Třídění vlastních jmen (Teze). In: Zborník Pedagogickej fakulty UPJŠ v Prešove. Roč. XII. Zv. 3. Slavistika. V. zasadanie Medzinárodnej komisie pre slovanskú onomastiku a V. slovenská onomastická konferencia. Prešov 3. – 7. mája 1972. Red. M. Blicha a M. Majtán. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1976, s. 109 – 111.
- ŠRÁMEK, Rudolf: Oikonymický a anoikonymický prostor. In: X. slovenská onomastická konferencia. Bratislava 13. – 15. septembra 1989. Red. J. Kačala. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, 1991, s. 14 – 35.
- ŠRÁMEK, Rudolf: Úvod do obecné onomastiky. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1999. 191 s.

Z histórie lexiky staršej slovenčiny. Zost. M. Majtán, T. Laliková. Bratislava: Veda 2008, 232 s.

Popri siedmom zväzku *Historického slovníka slovenského jazyka* (ďalej len *HSSJ*) a tret'om zväzku *Prameňov k dejinám slovenčiny* obohatil v r. 2008 knižnú produkciu oddelenia dejín slovenčiny Jazykovedného ústavu E. Štúra SAV aj zborník *Z histórie lexiky staršej slovenčiny*. V zborníku sú súhrnne znova publikované niektoré práce starších, mladších i najmladších členov autorského kolektívu *HSSJ*, ktoré boli uverejňované v rôznych domácich i zahraničných zborníkoch a časopisoch v časovom rozpätí od konca 50. rokov 20. storočia po prvé roky tohto storočia.

Súbor 36 príspevkov od 14 historicky orientovaných lingvistov prezentuje výsledky ich niekoľkoročnej práce v oblasti výskumov slovnej zásoby slovenčiny predpisovného obdobia s lexikografickou prácou na už spomínanom slovníku. Z tematického hľadiska zborník nepredstavuje homogénny celok, štúdie v ňom sú usporiadané podľa autorov so zámerom lepšie poukázať na ich bádateľské profily. Úpravy v pôvodných textoch sú minimálne a na konci každej štúdie je uvedený bibliografický údaj o pôvodnom publikovaní. Posudzovaný zborník zostavili M. Majtán a T. Laliková.

Lexikológia lexikografie od V. Blanára predstavuje úvodnú a zároveň jedinú metodologickú štúdiu v zborníku. Ostatné štúdie majú materiállový charakter. Vo svojom príspevku sa autor zameril na úzky, závislostný vzťah lexikografie a lexikológie pri tvorbe slovníkov. Poukázal na potrebu odlišného postupu pri lexikografickom opise súčasného jazyka a pri historickom vývine slovnej zásoby. Dynamika vývinu slovnej zásoby sa prejavuje ako rozširovanie/zužovanie významovej stavby slova, narastanie/zmenšovanie polylexie, ústup slova alebo prestavba jeho sémantiky v súvislosti so zanikaním reálií atď. Príčiny rozličných prístupov k podobe heslového slova v niektorých slovanských historických slovníkoch vidí V. Blanár najmä v neexistencii pevnejšej normy v predpisovnom období a v živelnom rozvíjaní slovnej zásoby z domácich i nedomácich fondov. Podľa autora sa pri lexikografickom opise slovnej zásoby treba venovať rovnako centrálnym, prechodným i periférnym javom, čím sa viac zvýrazní dynamická povaha jazykového systému.

V štúdiu *Hostinec, hospoda a špitál (K metóde slovenskej historickej lexikológie)* V. Blanár poukázal na metodický postup práce v oblasti slovenskej historickej lexikológie. Všimol si pôvodný význam a neskoršiu významovú diferenciaciu týchto v podstate synonymných výrazov. Slová *hostinec* – *hospoda* – *špitál* zodpovedali v starej slovenčine latinskému *deversorium*, teda miestu, kde mohol hosť aj s povo-

zom prenocovať. Autor pri rekonštrukcii pôvodného významu a ďalšieho vývinu spomínaných slov využívaním a porovnávaním údajov získaných zo starších slovenských jazykových pamiatok, slovníkov a nárečových výskumov konštatoval nerovnaký vývin ich sémantickej stavby, nerovnocenné postavenie v štruktúre spisovnej slovenčiny a zachovanie staršieho stavu pri slovách *hostinec* a *hosпода* v stredoslovenských nárečiach a pri slove *špitál* v západoslovenských nárečiach.

Ten istý autor článkom *Významová stavba slov paskuda, paskudník v slovenčine* nadväzoval na skoršie práce F. Kočiša a Š. Liptáka. V nadväznosti na F. Kočiša sa venoval významovému rozptylu slov *paskuda* a *paskudník* v slovnej zásobe spisovnej slovenčiny. Liptákov detailný pohľad na významovú stavbu slov *paskuda*, *paskudník* a *paskudný* vo východoslovenských nárečiach doplnil príkladmi aj z iných nárečových oblastí, čím poukázal na rozšírenie sémantiky týchto slov a zároveň na to, že slová *paskuda* a *paskudník* sa svojou sémantickou stavbou v slovenských nárečiach prekrývajú.

V ďalšom príspevku sa V. Blanár zaoberal analýzou významov slova *dravec* a miestneho názvu *Dravce* v slovanských jazykoch, najmä v slovenčine a bulharčine. Autor skúmaním lexemickej a motivačnej stránky miestneho názvu *Dravce* na území Slovenska prišiel k záveru, že miestne názvy odvodené od lexémy *dravec* poukazujú na oblasť slovenského etnika. Odmietol staršie konštatovanie Gy. Gyórfyho, podľa ktorého služobnícke miestne názvy *Dravce* – *Daróc* sú svedectvom bulharského osídlenia časti stredného Slovenska a východného Slovenska, a to na základe dokladov, v ktorých sú zaznamenané staromaďarské zápisy miestneho názvu *Dravce*, svedčiace o kontakte starých Slovákov a Maďarov v 10. st. a neskôr.

Starému, dnes už neživému svadobnému zvyku obdarúvania dievčaťa pred svadbou sa venoval ten istý autor v štúdiu *Dat' (darovať) na krásu, robiť (činiť) krásu*. Vo svojom príspevku V. Blanár ukázal, ako toto frazeologické spojenie počas historického vývinu prešlo rôznymi zmenami. Vo frazeologizme sa rozšíril pôvodný význam slova *krása*, pozmenil sa aj charakter samotného svadobného zvyku a spojenie *dat' (darovať) na krásu, robiť (činiť) krásu* sa nahradilo významove priedračnejšími spojeniami ako napr. *dávať na nevestu, na oldomáš* a pod.

Štúdia *Administratívno-právne termíny richtár, konšel, prisažný, dvorský v Budmerickej mestskej knihe* od M. Gigerovej predstavuje úvodnú sondu do hlbšieho skúmania mestskej knihy Budmeríc. Autorka svoju pozornosť upriamila nielen na výrazy uvedené v názve príspevku, ale aj na slovnú zásobu a syntaktické väzby, ktoré sú charakteristické pre texty vypovedajúce o rôznych majetkových transakciách.

Na určovanie obsahových (dutých) mier pomocou rôznych odmeriek a odmerných nádob, z ktorých väčšina tvorila kuchynský riad, sa v príspevku *Určenie približnej miery v staršej slovenčine* zamerala A. Hríbiková. Medzi takéto pomôcky zaradila *lyžice, poháre, findže, misečky, škrupiny*, ale aj *hrst', kvapku, koniec noža*

atď. V porovnaní s dnes platnými a používanými mernými jednotkami A. Hríbková konštatovala výrazný kvantitatívny úbytok slovnej zásoby tohto typu. Pri lexikografickom spracovaní viacslovných lexikálnych jednotiek ako napr. *lieskový orech*, *hrachové zrno*, *bobové zrno* ich autorka odporučila klasifikovať ako lexikalizované, a nie frazeologické spojenia.

Sekundárna číslovka *meru* (označujúca štyri desiatky niečoho, = 40) bola predmetom záujmu I. Kotuliča v štúdiu *Význam, rozšírenie a pôvod slovka meru*. Rozborom formálnej a významovej stránky a skúmaním areálového rozšírenia dnes už archaického slova *meru* prišiel autor k záveru, že táto číslovka je ustrnutý akuzatívny sg. tvar od slova *mera* (dutá miera s obsahom 40 menších jednotiek) a spolu so zemepisným určením jej rozšírenia prevažne na stredoslovenskom jazykovom území odmietol dovtedajšie názory o maďarskom pôvode slovka *meru*.

M. Kováčová vo svojom príspevku priblížila dnes už archaické a významovo nepriezračné predložkové spojenie *na štítrobu*. Analýza jeho významu a pôvodu viedla autorku ku konštatovaniu, že pôvodným tvarom tohto spojenia je podoba *na tšćú útrobu* s významom na lačný žalúdok, nalačno, ale aj s významami chudoba, chudnosť, podvyživenosť.

Pomenovania ženy v období šiestich týždňov po pôrode boli predmetom štúdie tej istej autorky. M. Kováčová poukázala nielen na viaceré podoby pomenovania šestonedielky, napr. *šestnedelka*, *šestinedelka*, *šestonedielka*, *šestonedielkyňa*, ale aj na dnes už neznáme synonymné výrazy *kútnica*, *postelnica*, *postelnička*, *postelkyňa*.

Excerpciou z viacerých archívnych materiálov a slovníkov z predspisovného a zo začiatku spisovného obdobia doložila M. Kováčová v príspevku *Zlatica, žltáčka, žltenica* rôzne hláskoslovné varianty pomenovania infekčného zápalu pečene – *žltácky*, napr. *žlutá nemoc*, *žlutenica*, *zlatenica*, *zlatenicza*, *žlutáčka*, *žoltačka*, *žlautenica* atď. Zároveň poukázala na odlišné pomenovanie žltácky u ľudí (*zlatenica* a *žltáčka*) a u živočíchov a rastlín (len *žltáčka*).

E. Krasnovská v štúdiu *Praslovanské tatъ a slovenská príslovka potatmo* venovala pozornosť motivácii vzniku tejto príslovky. Jej pôvod vidí v celoslovenskom slove *tatъ* znamenajúcom zlodeja, čiže *potatmo* znamená po zlodejsky, tajne. Historickým vývinom slovo *tatъ* ustúpilo zo slovanskej slovnej zásoby, čím sa aj pôvodná motivácia príslovky stala menej priezračnou a z okruhu prísloviak rovnakého významu – *ukradomky*, *kradmo*, *potajomky*, *potajomne* atď. sa dostala na okraj slovnej zásoby.

Konštatovanie, že slovo *požiarnik* je v slovenčine nové a iba v ostatných desaťročiach preniklo do nášho jazyka z ruštiny a nahradilo staršie slovo *hasič*, motivovalo E. Krasnovskú k výskumu jazykových pamiatok predspisovného obdobia zameraného na výskyt slova *požiarnik*. O bohatej histórii tohto slova v sledovanom období svedčia viaceré doklady uvádzané v príspevku, pričom autorka poukázala aj na

sémantické odlišnosti slov *požiar* (v lese) a *oheň* (v dedine). Slovo *požiarnik* našla nielen vo význame, aký má dnes, ale aj vo význame osoby, ktorá podpaľovala lesy – *podpaľač* a *požiarnikom* bol aj ten, kto mal na starosti chytenie podpaľačov.

Vybraným pomenovaniám povolání zdravotníckych pracovníkov v staršej slovenčine sa venovala E. Krasnovská v štúdií *Slová barbier, lazobník, kúpeľník v slovennej zásobe predpisovnej slovenčiny*. Autorka na základe skúmania sémantickej stránky názvov povolání týchto pracovníkov vyčlenila tri skupiny liečiteľov podľa diferencujúceho príznaku „vzdelanosť“ a pokúsila sa nájsť odpoveď na otázku prečo sa medzi názvy liečiteľov zaradili termíny súvisiace s povoláním kúpeľných liečiteľov ako *barbier, kúpeľník* a *lazobník*.

Staršie komentáre K. Palkoviča k vzniku názvu *žriedlo* prostredníctvom metonymie zo staršieho významu *hrdlo* doplnil R. Kuchar v príspevku *Význam slova žriedlo* významom „miesto, v ktorom tečie voda, koryto potoka, rieky“ a významom „žihadlo včely“ vyskytujúcom sa len v novohradských nárečiach.

Na bohatú významovú stavbu slovanského slova *driek* (psl. *дрѣкъ*) upozornil ten istý autor v štúdií *Pôvod slov driek, dričny a ich významy*. Za spoločný znak všetkých významov tohto slova a jeho odvođenín a reálií považoval R. Kuchar súmerný pozdĺžny, pretiahnutý tvar týchto reálií. Ďalej sa autor podrobnejšie venoval dvom významom a to „potok, rieka, tok vody“ a „miesto, v ktorom tečie potok, rieka, koryto potoka, rieky“. Výskumom dokladového materiálu autor vyvrátil názory F. Simu, podľa ktorého význam „potok“ slova *driek* je maďarského pôvodu.

Významovou bohatosťou sa vyznačuje aj lexikálna jednotka *právo*, ktorú čitateľom prostredníctvom vybraných slovenských administratívno-právnych písomností priblížil R. Kuchar v štúdií *Slovo právo v slovennej zásobe slovenčiny predpisovného obdobia (Postavenie a významová stavba)*. Autor poukázal na viacvýznamovosť slova *právo* v starej slovenčine a na jeho fungovanie v kontexte, v rozličných ustálených a typických syntaktických konštrukciách.

Slovo svedomie v historickom vývine slovenskej právnej terminológie bolo predmetom záujmu toho istého autora. Skúmaním jazykových pamiatok napísaných v starej slovenčine a češtine R. Kuchar prišiel k záveru, že spomínané slovo *svedomie* sa v starej slovenčine i češtine využívalo v rovnakom kontexte, podliehalo rovnakému vývinovému procesu (nahradenie viacerých významov terminologicky adekvátnejšími pomenovaniami), pričom mnohé slovné konštrukcie so slovom *svedomie* jestvovali len v starej slovenčine a v starej češtine boli neznáme, napr. *nájsť vedľa svedomia, prisúdiť podľa svedomia, vybrať svedomie* atď.

Pomenovaniám príbuzenských vzťahov sa venovala T. Laliková v štúdií *Z vývinu slovenskej príbuzenskej terminológie v predpisovnom období*. Porovnaním historického materiálu zo sledovaného obdobia a zo začiatku spisovného obdobia so stavom v slovenských nárečiach a so súčasnou spisovnou slovenčinou autorka

poukázala na postupné zjednodušovanie významov príbuzenských termínov a v niektorých prípadoch aj na ich zánik.

Spôsob pomenúvania našich predkov bol predmetom záujmu tej istej autorky v príspevku *Z lexiky najstarších slovenských osobných mien*. V minulosti sa pri tvorbení osobných mien využívali slová z rôznych sfér vtedajšej slovnej zásoby. Medzi slová, ktorými sa tvorili mená osôb, autorka zaradila slová pomenúvajúce človeka, jeho duševné stavy a procesy, jeho každodenný život spätý s prácou, ale aj prírodné prostredie, v ktorom žil.

T. Laliková v štúdiu *Dĺžkové miery našich predkov* upriamila pozornosť na staré dĺžkové miery používané ešte pred zavedením jednotnej metrickej sústavy. Na meranie rôznych predmetov sa používali niektoré časti ľudského tela. Išlo o tzv. antropometrické miery, ktorými boli *palec, prst, dlaň, päst'* ale aj *noha, stupaj, šlapaj, krok* či *siaha*. V podpísaní Metrickej konvencie a v jej následnom zavedení do praxe od 1. 1. 1876 v niektorých krajinách (medzi nimi aj v Rakúsku-Uhorsku) vidí autorka príčinu, prečo sa tieto staré dĺžkové miery dostali na okraj aktívnej slovnej zásoby a časom úplne zanikli.

Názvy cudzokrajných drog rastlinného pôvodu v oravskom lekárskom rukopise z roku 1760 boli predmetom záujmu M. Majtánovej. Identifikovaním vybraných názvov liečiv v uvedenom rukopise s ich názvami v iných jazykových pamiatkach lekársko-lekárnického charakteru poukázala autorka v príspevku na rôzne deformácie, najmä hláskoslovné, a na zmeny pôvodných názvov drog, ktorými prešli tieto pomenovania od východiskového jazyka prostredníctvom viacerých preberajúcich jazykov až do cieľového jazyka.

Archívny materiál lekársko-lekárnického charakteru predstavuje okrem iného aj bohatý zdroj názvov mier a váh potrebných najmä na prípravu a užívanie liekov. Na niektoré váhové jednotky a obsahové miery sa v článku *Názvy mier a váh v slovenských lekárskech rukopisoch zo 17. a 18. storočia* zamerali M. Majtánová a J. Skladaná. Autorky štúdiom vybraných termínov zo starej metrológie konštatovali ich postupný zánik, ktorý bol spôsobený zavedením už spomínanej Metrickej konvencie, mnohé z nich sú však zachované ešte aj dnes v prenesenom význame, príp. v ustálených spojeniach, či v nárečiach v reči najstaršej generácie.

Výskytu prídavného mena *turecký* v staršej slovenskej botanickej terminológii sa v nasledujúcom príspevku venovala M. Majtánová. Vysoká frekvencia tohto druhového označenia názvu cudzokrajných rastlín bola v starej slovenčine, ako autorka uviedla, podmienená slovensko-tureckým kontaktom. V súčasnej botanickej terminológii sa už prídavné meno *turecký* nevyskytuje, stretnúť sa s ním však môžeme v ľudovom botanickom názvosloví.

Priaznivý účinok niektorých minerálnych a termálnych prameňov bol známy už našim predkom z čias staršej doby kamennej. M. Majtánová štúdiu *Slová kúpeľ,*

lázeň a teplice v staršej slovenčine skúmaním ich sémantickej stránky v predpisovnej slovenčine poukázala na reálie, ktoré tieto slová označovali. Porovnaním so spisovnou slovenčinou autorka postihla dynamický zmeny vo vývine jednotlivých pomenovaní.

Tá istá autorka v štúdiu *Slovo kázeň v slovnej zásobe staršej slovenčiny* konfrontáciou významovej stavby tohto slova so starou češtinou a poľštinou a so súčasnou spisovnou slovenčinou skonštatovala, že v priebehu historického vývinu aj slovo *kázeň* postihlo zužovanie významu.

Na nedostatok zmienok o neplnovýznamovom slovku *si*, ktorým sa v minulosti vyjadroval nepriamy imperatív, a dnes zaň máme tvar *nech*, v literatúre venujúcej sa zachovaným jazykových pamiatkam, poukázal M. Majtán v štúdiu *Samostatná častica si v slovenčine*.

Jedinému, nateraz známemu osobnému menu zo starej slovenčiny s pronomiálnym základom v prvom člene venoval pozornosť ten istý autor v príspevku *Slovensko-slovenské osobné meno Mojtech*. M. Majtán pokladá toto slovo za slovenské aj napriek skutočnosti, že sa v minulosti vyskytovalo len na „slovenskom juhu“. Jeho názor podporuje i stav v slovenskej toponymii, názvy obcí *Majcichov* a *Motešice* majú pôvod v osobnom mene *Mojtech*.

M. Majtán v štúdiu *Vznik názvu Bratislava* venoval pozornosť úvahám o pôvode a etymológii niekdajších pomenovaní dnešnej Bratislavy. Z ich analýz a porovnaní prišiel autor ku konštatovaniu, že pre vznik dnešnej podoby majú význam tvar *Bracislav* (s asibiláciou) od P. J. Šafárika a štúrovská, stredoslovenská podoba *Bratislava*, *Bratislava*. Na prehľadnejšiu orientáciu v jednotlivých historických pomenovaniach *Bratislavy* pripojil M. Majtán na záver článku chronológiu vzniku názvu tohto mesta.

Význam štúdia českých a poľských listinných prameňov okrem uhorských pri rekonštrukcii pôvodných zemepisných názvov zdôraznil M. Majtán v článku *Pôvodné slovenské podoby geografických názvov Bijná/Bojňa, Strečno/Strečen, Košatec/Košeca*. Prínos ich štúdia vidí v tom, že zachytávajú menej deformované podoby starších miestnych názvov, pričom si je autor vedomý tohto, že nie vždy sa dá jasne určiť, či pri vývine týchto názvov išlo o prirodzený vývin alebo zásah pisára.

Miestu starobylého slova *košút* v slovenčine sa venoval M. Majtán v príspevku *Slovo košút v slovnej zásobe slovenčiny*. Za nahradením slova *košút* slovom *cap* vidí vplyv alpskej pastierskej kultúry, príp. aj vplyv valašskej kolonizácie.

O bohatosti slovnej zásoby našich predkov svedčia aj rôzne predmety používané pri príprave a konzumácii jedál. R. Ondrejková v štúdiu *Drevené náčinie v kuchyni* si bližšie všimla názvy (hláskoslovné varianty i synonymné pomenovania) predmetov ako sú *lyžica*, *varecha*, *habarka* a jej synonymá *trepárka*, *trepadlo*, *mutefka*, *mutvica*. Názvy *naberačiek* sa odlišovali podľa toho, na akých druh jedla sa používali, napr. *šumovačka* a *fornefla*.

S prácou pri príprave jedál súvisí aj nasledujúca štúdia *Ohnisko a nástroje okolo ohniska* od tej istej autorky. V štúdiu si všimla rôzne predmety, ktorými si naši predkovia zakladali oheň – *ocielka, kremeň, kresadlo, práchno*, pomocou *ožehu, ohrebla, ometla, kutáča, lopaty, potiška, kutána* a *kliešťov* mohli manipulovať s otvoreným ohňom a pri varení a pečení používali nástroje ako *koníky, kozlíky, trojnožky, rošty* a *mreže*. Niektoré predmety sú známe i dnes a tiež sa používajú pri príprave jedál v prírode.

O pôvode názvu Cigán (cigán) je ďalšia štúdia od tej istej autorky. R. Ondrejková priblížila čitateľom presun predkov dnešných Cigánov z ich pôvodnej pravlasti, z Prednej Indie, do Európy, všimla si pomenovania tohto etnika v niektorých európskych krajinách a poukázala na pôvod apelatíva *cigán*, ktoré je dnes už formálne odlišné od propria *Cigán*.

Š. Peciar vo vyčerpávajúcej štúdiu *Slovesná predpona pre-/pro-* skúmal formálnu a lexikálnu stránku tejto predpony, zároveň sa snažil nájsť odpoveď na otázku, či mala slovenčina v starších fázach svojho vývinu len predponu *pre-*, alebo popri nej aj tvar *pro-*. Analytickým rozborom vybraných jazykových pamiatok z pramennej základne *HSSJ* prišiel autor k záveru, že v starej slovenčine jestvoval celý systém funkcií a významov predpony *pre-*, len v ojedinelých prípadoch odlišný od dnešnej slovenčiny, a ako pôvodnú pre predpisovnú slovenčinu uviedol predponu *pre-*, výskyt variantu *pro-* bol podľa autora výsledkom interferencií slovenčiny a češtiny.

Posledným príspevkom v posudzovanom zborníku je štúdia od I. Valentovej s názvom *Slová kadit', kadidlo v staršej slovenčine*. Autorka skúmaním výskytu spomínaných slov v starších jazykových pamiatkach a slovníkoch sledovala ich sémantickú stránku. Bližšie sa venovala termínu *kadidlo* v náboženskej terminológii, ktorý vo význame prostriedok na kadenie, živica, príp. zmes živíc, mal viaceré synonymné pomenovania podľa stromov a rastlín, z ktorých sa získaval.

Slovná zásoba, ako je všeobecne známe, je najdynamickejším a najotvorenejším systémom jazyka. Vývinové procesy, ktoré v priebehu vývinu ľudskej spoločnosti postihli lexiku každého jazyka, boli spôsobené vnútrojazykovými i mimojazykovými činiteľmi. Na tieto faktory poukázali vo svojich štúdiách spoluautori *HSSJ* prostredníctvom výskumov, analytických rozborov a konfrontácií slovnej zásoby staršej slovenčiny so stavom v nárečiach, v spisovnej slovenčine a v niektorých prípadoch aj s inými jazykmi (slovanskými i neslovanskými). Viaceré štúdie v posudzovanom zborníku predstavujú doplnenie starších konštatovaní, príp. ich úpravy, iné sú úvodnými sondami do výskumu zachovaných jazykových pamiatok a v ďalších si definitívne riešenie ešte žiada hlbšie a detailnejšie skúmanie. Pramenná základňa *HSSJ* je tak naďalej bohatým zdrojom výskumu lexiky staršej slovenčiny. Slovník spolu s tromi zväzkami *Prameňov k dejinám slovenčiny* a štúdiami uverejňovanými v priebehu zostavovania slovníka prispieva k poznaniu našej národnej histórie.

Martina Kopecká

Jubilujúci Ján Bosák

Rok 2009 je bohatý na okrúhle výročia slovenských lingvistov. Medzi jubileá, ktoré si naša jazykovedná obec pripomína (už aj pripomenula na vedeckom seminári) patrí aj ďalšie významné životné jubileum dlhoročného pracovníka Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, vedca, vysokoškolského pedagóga, osobnosť výraznú aj svojím vedecko-organizačným pôsobením na našej lingvistickej scéne – vedúceho vedeckého pracovníka doc. PhDr. Jána Bosáka, CSc.*

Rodák z Lišova (nar. 28. 7. 1939; okr. Krupina – Hont) po stredoškolskom štúdiu v Šahách vysokoškolské štúdium absolvoval na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave (1958 – 1963) odbor slovenský jazyk – ruský jazyk. Túto kombináciu majú viacerí z generácie J. Bosáka. Zaručovala kvalitnú metodologickú prípravu do ďalších rokov. Pri rozhodovaní sa o tom, kam smerovať svoju profesijnú dráhu nepochybne zapôsobil vzor profesorov, ktorých jubilant uvádza medzi svojimi učiteľmi – na slovenčine profesori Eugen Pauliny, Rudolf Krajčovič, na ruštine zasa profesori Ľubomír Ďurovič a Ján Svetlík. Zo životopisných údajov v zväzkoch bibliografie Slovenskí jazykovedci si ďalej pripomeňme, že J. Bosák pracuje v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV od r. 1964, kandidátsku dizertačnú prácu *Zásady analýzy substantívnych, adjektívnych a verbálnych morfém v spisovnej slovenčine* obhájil v r. 1974. Tzv. „malý“ doktorát (PhDr.) získal v r. 1980. Na dosiahnutie vedecko-pedagogickej hodnosti a titulu docent v odbore slovenský jazyk sa habilitoval prácou (súborom štúdií) *Sociálno-komunikačné aspekty výskumu slovenčiny* (1993) na Fakulte humanitných a prírodných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

J. Bosák je vedecká osobnosť, ktorej bádateľské aktivity (aj s nimi úzko súvisiaca organizačná činnosť) sú jasne začleneniteľné do niekoľkých vyhranených etáp a tematických okruhov. Pripomenuli to už autori pri predchádzajúcich jubilejných pristaveniach pri diele J. Bosáka a nechcem ich vynechať ani pri terajšej príležitosti. Prvým tematickým okruhom je morfológická analýza (v teoretickom rámci systémovo-štruktúrneho prístupu). Vedeckým prínosom J. Bosáka je rozpracovanie metodologických a teoretických zásad tejto analýzy, jej odlišenie od slovotvornej a tvaroslovnej analýzy. Osobitne je prínosné určenie vlastností jednotiek, ktoré majú v segmentovaných analyzovaných reťazcoch morfém hlavných slovných druhov v spisovnej slovenčine hraničnú povahu a ktoré J. Bosák definuje ako submorfémy

* Súpis prác J. Bosáka za roky 1999 – 2008 bude uverejnený v Jazykovednom časopise.

a asémantické prvky. Podstatná (teoretická) časť kandidátskej dizertačnej práce obohatená o nasledujúce spresňujúce štúdie vyšla knižne ako morfeematická zložka dvojtitulu Bosák, J. – Buzássyová, K.: *Východiská morfémovej analýzy. Morfeematika. Slovtvorba* (1985).

Druhu etapu a výraznú tematickú oblasť predstavuje záujem J. Bosáka o výskum slovnej, presnejšie povedané lexikálnej zásoby, a to najmä z pohľadu pohybov jednotiek tejto roviny jazykového systému. Jubilant tu jasne preukázal, že za dôležité pokladá skúmanie národného jazyka zo sociálno-komunikačného hľadiska. Najprv v osobitných štúdiách, potom aj v syntetizujúcom zábere, aký predstavuje kolektívna syntetická monografia *Dynamika slovnej zásoby slovenčiny* (Horecký – Buzássyová – Bosák a kol, 1989). J. Bosák bral zreteľ na komunikačnú dimenziu fungovania jazyka. Jeho výklady pojmov hovorovosť, knižnosť, slangovosť, univerbizácia sú kľúčové vo filozofii tohto diela. J. Bosák zdôrazňuje potrebu rozlišovať medzi hovorovým štýlom (ktorý sa tradične interpretoval ako vyjadrovací prostriedok na dorozumievanie v rodinnom prostredí medzi priateľmi a pod.) a komplexnejším pojmom hovorovosti. Takto vymedzená hovorovosť reflektuje závažnosť hovorených prejavov vo vzťahu k písanej reči. Je dynamizujúcim faktorom jazyka ako celku. Pedagogická skúsenosť J. Bosákovi hovorí, že hovorovú slovenčinu používa pri bežnom dorozumievaní značná časť stredoškolsky a vysokoškolsky vzdelaných nositeľov slovenčiny. V tradičnom hodnotení univerbizovaných jednotiek ako automaticky príznakových, hovorových vidí jubilant preceňovanie úrovne jazykových operácií. Ukázal, že je adekvátnejšie posudzovať mieru príznakovosti jednotiek vzniknutých univerbizáciou v rámci istých lexikálno-sémantických skupín s využitím ich frekvencie v týchto skupinách.

Tretiu výskumnú orientáciu predstavujú jubilantove sociolingvisticky zamerané štúdie. Ich prínos je výrazný v definovaní pojmoslovia tejto oblasti lingvistiky u nás (porov. pojem komunikačná sféra; odôvodnenie toho, že nejestvuje iba paralelizmus medzi štýlmi a komunikačnými sférami). Nie náhodou majú tieto autorove štúdie vysokú citovanosť a J. Bosák nimi rozvíja záujem o sociolingvistiku. Viacero štúdií venoval pritom problematike, ktorá sa zahŕňa do teórie spisovného jazyka. Kriticky sa vyrovnáva s jestvujúcimi teóriami. Ako vidno aj z názvov týchto príspevkov, prevláda v nich programovosť, apelatívnosť (porov. napr. *Prestratifikovaná slovenčina alebo hľadanie hraníc spisovnosti*, 1997; *Kodifikácia a reálny jazyk*, 2008). Je charakteristické, že k istým problémom sa J. Bosák opakovane vracia, pričom prehľbuje argumentáciu na podporu svojich výkladov a postojov. Uvediem tu v skratke aspoň niektoré. Stále aktuálnym problémovým okruhom je vzťah kodifikácie a jazykovej praxe. Normu nemožno stotožňovať s kodifikáciou v príručkách a podriaďiť ju minulému stavu. J. Bosák zdôrazňuje metodologickú požiadavku skúmať jednotu spisovného jazyka v jeho reálnej rozmanitosti a v pohybe. Prostriedkom reflektovania pohybu v norme sú varianty. Krédo Bosákovho prístupu v rámci

teórie spisovnej slovenčiny možno formulovať ako uprednostňovanie skúmania jazyka ako sociálno-komunikačného systému s jeho troma zložkami: jazykovou (systémovou), sociálnou a komunikačnou. V tom sa vymedzuje oproti tradičnej teórii spisovného jazyka ako štruktúrno-systémovej entite budujúcej na teórii protikladov. Možnosť optimalizovať teóriu spisovnej slovenčiny vidí jubilant v dôslednejšom zasadnutí tejto teórie do širšieho kontextu iných slovanských jazykov, s ktorými má spisovná slovenčina (aj slovenčina ako národný jazyka) najmä v posledných desaťročiach podobné črty vývinu. J. Bosák tento širší slovanský kontext veľmi dobre pozná. Veď je vyše dvadsaťšesť rokov členom Medzinárodnej komisie pre slovanské spisovné jazyky pri Medzinárodnom komitáte slavistov (z toho vyše trinásť rokov bol jej predsedom). Viac razy, ale v najhutnejšej podobe v príspevku do zborníka *Jazyk a jazykoveda v pohybe* (2008) venovaného Slavomírovi Ondrejovičovi – *Kodifikácia a reálny jazyk* ukázal, že z triády systém – norma – úzus sa lingvisti najviac rozchádzajú v názoroch na úzus. Ako paradoxnú vníma J. Bosák skutočnosť, že stále väčšími vypracúvané teoreticko-metodologické koncepcie sa nedarí v žiaducej miere uplatniť v jazykovej praxi. Týka sa to najmä stúpajúceho zreteľa na používateľa jazyka. Len si pripomeňme formulovanie ústredných tém zasadnutí komisie a konferencií organizovaných pri ich príležitosti: Problematika jazykovej kodifikácie, jej možnosti a hranice a úlohy, Budyšín 1977; Vývojové procesy a tendencie v súčasných slovanských jazykoch, Bratislava 1980; Možnosti a hranice štandardizácie slovanských spisovných jazykov, Drážďany 2000; Dynamika subštandardov z diachronického a synchronného hľadiska, Varna 2004). Aj keď vieme, že napríklad stratifikácie jednotlivých slovanských jazykov sa do istej miery odlišujú, lebo sa odlišujú aj variety národných jazykov – hovorené variety, ale napríklad aj obsah pojmu knižnosť vo viacerých slovanských jazykoch (v slovenčine, v češtine, v ruštine), predsa uvažovanie zohľadňujúce spoločné črty jazykovej situácie v porovnávaných slovanských jazykoch v posledných desaťročiach posúva poznanie v tejto oblasti výrazne dopredu a oplatí sa s tým rátať.

Skúsenosti z pôsobenia v spomenutej komisii uplatňuje kolega J. Bosák v poslednom desaťročí aj ako redaktor Slovníka súčasného slovenského jazyka. Využíva tu aj cenné skúsenosti z dlhoročnej redakčnej práce (výkonný aj hlavný redaktor Jazykovedného časopisu), člen redakčnej rady časopisu Slovenská reč, z bohatej editorskej práce, spolupráce s encyklopedickými dielami (Beliana, predtým Pyramída). Nemožno si, pravdaže odmyslieť lexikologickú skúsenosť z „Dynamiky“, z bádateľských výsledkov patriacich do okruhu teórie spisovného jazyka. Osobitne treba vyzdvihnúť vklad do koncepcie slovníka – do zásad spracovania slovníka prispel kapitolou o funkčných kvalifikátoroch. Pribežne „zaostrene sleduje“ ich uplatňovanie, výber slov, z morfológických údajov najmä flektívne tvary substantív. Slovník je však, ako vieme, výsostne kolektívne dielo.

Ak som hneď na začiatku spomenula bohatú vedecko-organizačnú prácu J. Bosáka, myslím, že si vysoké ocenenie zaslúži popri pôsobení v Medzinárodnej komisii pre slovanské spisovné jazyky pri MKS s touto funkciou úzko súvisiaca funkcia J. Bosáka ako hlavného riešiteľa výskumných projektov a slovenského koordinátora súvisiacich medzinárodných projektov. Oceniť treba osobitne schopnosť J. Bosáka oslovovať tých správnych ľudí, iniciovať spoluprácu na úžitok našej jazykovedy aj jej reprezentácie v zahraničí. Spomeniem tu aspoň a predovšetkým kolektívnu monografiu *Slovenský jazyk* (1998) zo série štrnástich monografií o všetkých slovanských jazykoch zameraných na najnovšie zmeny a premeny v týchto jazykoch. Mimoriadne si naša lingvistická obec cení aj editorstvo a celú prácu okolo zborníka *Internacionalizácia v súčasných slovanských jazykoch: za a proti* (1999). Celé generácie slovenských jazykovedcov, ktoré nemohli osobne zažiť profesora L. Ďuroviča ako vysokoškolského učiteľa, oceňujú aj editorskú prácu J. Bosáka na dvoch zväzkoch vybraných štúdií tejto osobnosti.

Nemôžem nespomenúť pri tomto významnom jubileu J. Bosáka jeho pedagogickú prácu (prednášky, semináre, vedenie doktorandov, oponovanie doktorandských a iných kvalifikačných prác) na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici, na Univerzite sv. Cyrila a Metoda v Trnave. Napokon, ale nie na poslednom mieste, pripomeniem čitateľom nášho časopisu bohatú prácu na poli popularizácie vedeckých výsledkov v širšej verejnosti. J. Bosák dlhý čas prispieval stručnými poznámkami (rubrika „Zrnko o slovenčine“ do denníka *Smena*, v súčasnosti je prispievateľom článkov zameraných na šírenie jazykovej kultúry do časopisu *Rodina a škola*). J. Bosák bol iniciátorom vzniku tejto rubriky. Za túto prácu sa dostalo J. Bosákovi osobitného ocenenia popri iných, takisto vysoko cenených vyznamenaniach.

Za všetku doterajšiu tvorivú, invenčnú záslužnú prácu patrí J. Bosákovi vďaka. Želáme Ti, Janko Bosák, aby sa ti dobre pokračovalo v jazykovednej práci, aby sa naplnili méty, ktoré si si sám predsavzal. Aby sa ti darilo posunúť na jazykovednú dráhu ešte ďalších doktorandov.

Ad multos annos!

Klára Buzássyová

Aktívne jubilantské desaťročie doc. Janky Klinckovej

Pri päťdesiatke jubilujúcich jazykovedcov sa podaktorí pisatelia medailónov často čudujú, kto všetko sa už dostal do tejto vrstvy. Pri sedemdesiatkach sa už častejšie sumarizuje a bilancuje, no a pri osemdesiatkach už podaktorí lingvisti odpočívajú na vavrínoch a obzerajú sa viac dozadu. Ukazuje sa, že šesťdesiatnici pravdepodobne sú stále aktívna (hraničná) generácia, ktorá už niečo dokázala, a ešte stále vládze. Docentka PhDr. Janka Klincková, PhD., ktorej celoživotným pracoviskom a pôsobiskom je Katedra slovenského jazyka a literatúry Fakulty humanitných vied na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici, na fakulte rozšírila bunku novohradských rodákov (narodená 13. októbra 1949 v Poltári) „tohto druhu“.

Na svoje jubileum si pripravila pekný darček v podobe monografie *Verbálna komunikácia z pohľadu lingvist(i)ky* (2008), ktorá je prirodzeným výstupom jej výskumnej sinusoidy. Máme aj takých kolegov, ktorí dokážu prakticky od diplomovej práce, potom aspirantskej, neskôr aj habilitačnej, doktorskej „dotiahnuť“ túto jednu svoju líniu až do hrubej vedeckej monografie. Ale máme aj takých kolegov – medzi ktorých patrí aj Janka Klincková – ktorí skúšajú a hľadajú niečo nové, niečo iné, niečo aktuálne. Podobne ako jej viacerí vrstovníci aj ona „podľahla“ vtedy začínajúcemu výskumu polopredikatívnych konštrukcií, ale už v kandidátskej dizertácii *Ústna komunikácia v odbornej sfére. Charakteristika lexikálnych prostriedkov v klinickej medicíne* (1986) „vyskočila“ z hraníc tradičných, dosť rozšírených, štylistických výskumov. A tu sa to niekde všetko začalo: hoci Janke Klinckovej dosť kapacity zaberali „prevádzkované“ základné predmety zo súčasného slovenského jazyka (morfológia, syntax, štylistika, jazyková kultúra), v posledných rokoch k nim pribudla verbálna, neverbálna a manažérska komunikácia, ale aj praktické akademické písanie a techniky vedeckého výskumu.

Posledné desaťročie – ako to uvádzam v titulku – je pre Janku Klinckovú mimoriadne významné, originálne a plodné. Na Filozofickej fakulte UK v Bratislave síce študovala kombináciu slovenčina – nemčina (ukončila r. 1973), no po absolvovaní intenzívnych jazykových kurzov ovláda na komunikačnej úrovni aj ruštinu a angličtinu. Absolvovala aj cyklické kurzy práce s počítačom, takže jej nerobia problémy štyri počítačové programy. Tadiaľto azda vedie cesta „k vyskočeniu“ z osvedčenej – a povedzme často aj nezáživnej – tradície. Aktívnu účasť má na medzinárodných vedeckých konferenciách (Česko, Poľsko, Maďarsko, Nemecko, Rakúsko, Dánsko), ale aj mimoriadne manažérske aktivity „v neakademickom prostredí“.

Podaktorí jazykovedci radi zbierajú bibliografické jednotky, ktoré dakedy z dlhých publikovaných súpisov literatúry vôbec nevstúpili do aktuálneho lingvistickeho sveta. Až čas spravodlivo prehodnotí, či väčší prínos neznamená venovať sa aj vedecko-organizačným aktivitám. Z tohto pohľadu je „rozdávanie sa“ Janky Klinckovej

kovej obdivuhodné: dvojnásobná prodekanica pre štúdium (najnáročnejšia funkcia, no denno-denný kontakt so študentmi), trojnásobná dekanica (Fakulta humanitných vied UMB 1998 – 2004, Filologická fakulta UMB 2005 – 2007). Na tieto funkcie sa súčasne navrstvovali s nimi súvisiace ďalšie – členstvo vo vedeckých radách a kolégiách, expertízy pre ministerstvo školstva, garantovanie študijných programov a predmetov, „popritom“ aj predsedovanie v aktívnej pobočke Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v Banskej Bystrici a mnohé ďalšie.

Posledné roky zreteľne ukazujú, že vo výskume sa viac darí tým fakultám, ktoré majú spoločné programy: v Banskej Bystrici pripravili v roku 1991 prvú konferenciu o komunikácii, v septembri 2009 to bola už 7. konferencia *Odkazy a výzvy modernej jazykovej komunikácie* (pripomenuli sa na nej životné jubileá troch bystrických „kľúčových hráčov“ – prof. Jána Findru, doc. Janky Klinckovej, prof. Vladimíra Patráša). Konferencie sa konajú každé tri roky a z každej vychádzajú rozsiahle zborníky. Na fakulte ako prví po dlhšej pauze (do výskumu „nesprístupnený“ projekt o hovorenej podobe spisovnej slovenčiny zo 60. rokov), začali s výskumom hovorenej komunikácie v meste, a dnes majú pokračujúci grant *Dynamika spoločenských zmien a stratifikácia slovenčiny*. Jubilujúca Janka Klincková priniesla do týchto výskumov svoj vklad a nemalý organizačný podiel na smerovaní sociolingvistického bádania na UMB v Banskej Bystrici.

Takéto smerovanie významne prispieva k zvyšovaniu kvality slovenskej jazykovedy. Iste, dávnejšie štylistické rozborly literárnych diel zisťovali jemné nuansy vo využívaní jazykových prostriedkov a originalitu ich autorov, ale bola to skôr zaujímavá deskripcia než hlbšia analýza (svetlou výnimkou sú originálne výrazové kategórie prof. Františka Mika a jeho nitrianskeho kabinetu). Komunikačný prístup – aj v podaní Janky Klinckovej – ide akoby z druhého konca: kladie si za cieľ „naučiť“ ako hovoriť, aby komunikáty (prejavy) pôsobili kompetentne, presvedčivo, ale aj zaujímavo. Čiže sa tu nepredkladajú individualizované štylistické a jazykové autorské vzory, ale doterajšou praxou overené (a potrebné) komunikačné modely a vzorce, praktické (no nie popularizačné) návody. Bez pochyb možno komunikačný prístup pokladať za vyšší, interdisciplinárny výskumný stupeň poznania, ktorý je v súčasnosti významným prínosom pre metodológiu jazykovedného výskumu.

Keďže už máme k dispozícii aj štruktúrované profesijné životopisy, dovoľm si zacitovať jubilantkine vlastné vymenovanie osobnostných kvalít: „flexibilitnosť, efektívnosť, kooperatívnosť, interpersonálne cítenie, zameranie na výsledok, dôslednosť“. Plne s nimi súhlasím, no pridala by som ešte aspoň jednu nezverejnenú, ale všeobecne pocíťovanú kvalitu – šarm.

Jednu zo svojich tzv. rozličností r. 1998 jubilantka nadpísala „Som optimistkou“. Milá Janka, to si sa dobre identifikovala (aj keď Váhy občas váhajú), za predchádzajúce desaťročie sa z Tvojho optimizmu nič nestratilo, dokonca sa ešte aj posilnil. Želám

Ti, aby aj v nasledujúcich rokoch z neho nič neubudlo, aby len rástol a rástol, na prospech slovenskej jazykovedy a Tvojich kolegov, študentov – aj ďalších.

Ján Bosák

SÚPIS PRÁC JANY KLINCKOVEJ ZA ROKY 1999 – 2008

Tento bibliografický súpis nadväzuje na Súpis prác doc. Jany Klinckovej za roky 1976 – 1998 od Ladislava Dvonča, ktorý bol uverejnený v Slovenskej reči, 1999, roč. 64, č. 6, s. 371 – 375.

1999

Prečo si (ne)rozumieme? In: Retrospektívne a perspektívne pohľady na jazykovú komunikáciu. Materiály z 3. konferencie o komunikácii. Banská Bystrica – Donovaly 11. – 13. septembra 1997. 2. diel. Red. P. Odaloš. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela Banská Bystrica – Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela Banská Bystrica 1999, s. 62 – 67.

Fakulta humanitných vied. In: Univerzita Mateja Bela. Tradície a perspektívy. Red. M. Murgaš a kol. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela 1999, s. 60 – 73.

Predstavuje sa Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela. In: Spravodajca Univerzity Mateja Bela, 1999, roč. 5, č. 1, s. 1 – 2.

Rukoväť diplomanta (alebo ako úspešne obhájiť diplomovú prácu a nezošaliť). Ed. O. Styk. Banská Bystrica: Katedra manažmentu a marketingu Ekonomickej fakulty Univerzity Mateja Bela Banská Bystrica 1999, s. 33 – 41. ISBN 80-967599-2-2 (spoluautori O. Styk, V. Laššák, J. Ďaďo, J. Macháč).

2000

Rukoväť diplomanta. 1. vyd. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela 2000. 80 s. ISBN 80-8055-386-6 (spoluautori O. Styk, V. Laššák, J. Ďaďo).

V dieli alebo v diele? In: Kultúra slova, 2000, roč. 34, č. 1, s. 64. – Tamže: Len pre psi trus v dogekovrecúškach? (č. 4, s. 251 – 252).

2001

Úvodné slovo. In: Jazyková komunikácia v 21. storočí. 4. medzinárodná vedecká konferencia o komunikácii, Banská Bystrica 13. – 14. september 2000. Zost. J. Klincková. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela 2001, s. 5 – 6. ISBN 80-8055-464-1.

Dopad ekonomickeho balička? In: Kultúra slova, 2001, roč. 35, č. 2, s. 127. – Tamže: O frazeologizme veselá kopa a slovese seknúť sa (č. 3, s. 186).

2002

Fakulta humanitných vied. Univerzita Mateja Bela. In: 10 rokov rozvoja a perspektívy. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela 2002, s. 125 – 152. ISBN 80-8085-672-5.

2004

Kto je kto a čo je čo na vysokej škole. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela 2004. 32 s. ISBN 80-8055-887-6 (spoluautor P. Súra).

Záverečná práca od A po Z. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela 2004. 112 s. ISBN 80-8055-988-0 (spoluautor: P. Súra).

Unde et quo vadis Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela? Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela 2004, s. 3 – 26. ISBN 80-8055-889-2.

Rozhovor. In: Spravodajca Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2004, roč. 10, č. 4, s. 12 – 13 (rozhovor s J. Klinckovou).

2005

Akademické písanie. Referát. Prednáška pre študentov financií a peňažníctva Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela dňa 15. 2. 2005. 145 s. (CD-ROM).

Pozvanie do trinástej komnaty poznania. [Findra, J.: Štylistika slovenčiny. Martin: Vydavateľstvo Osveta 2004. 232 s.]. In: Verejná správa 2005, roč. 60, č. 2, s. 30 (rec.).

2007

Jazyk e-learningových textov. In: Kontinuálne a diskontinuálne otázky jazykovej komunikácie. Ed. P. Odaloš. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela 2007, s. 55 – 62. ISBN 978-80-8083-455-5.

Verbálna komunikácia. In: E-learningové vzdelávanie v LMS EKP na Univerzite Mateja Bela. Ed. Š. Ligas. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela 2007, s. 45 – 47. ISBN 978-80-8083-410-4.

Slovo na úvod alebo na záver? In: 10 rokov Filologickej fakulty UMB v Banskej Bystrici. Memoárová publikácia. Banská Bystrica: Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela Banská Bystrica 2007. 106 s. ISBN 978-80-8083-517-0.

2008

Verbálna komunikácia z pohľadu lingvist(i)ky. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela 2008. 155 s. ISBN 978-80-8083-626-9.

Redakčná činnosť

Jazyková komunikácia v 21. storočí. 4. medzinárodná vedecká konferencia o komunikácii, Banská Bystrica 13. – 14. september 2000. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela 2001. 326 s. ISBN 80-8055-464-1 (zostavovateľka).

Literatúra

Dvonč, L.: Súpis prác doc. Jany Klinckovej za roky 1976 – 1998. In: Slovenská reč, 1999, roč. 64, č. 6, s. 371 – 375.

- Osobnosť – dekanka FHV UMB J. Klincková. In: Literaria, časopis mladých umelcov UMB, 1999, roč. 2, č. 1, s. 6.
- Patráš, V.: K životnému jubileu Janky Klinckovej. In: Slovenská reč, 1999, roč. 64, č. 6, s. 368 – 371 (k 50. narodeninám).
- Jana Klincková. In: Dvonč, L.: Slovenskí jazykovedci. Súborná personálna bibliografia slovenských slovakistov a slavistov (1996 – 2000). Bratislava: Veda 2003, s. 182 – 183. ISBN 80-224-0719-4 (doplnok k bibliografii za roky 1986 – 1995, súpis prác J. Klinckovej za roky 1996 – 2000).
- Jana Klincková. In: Mihály, F.: Kto je kto v Novohrade 1999 – 2000. Praha: Vydavateľstvo Ipeľ 2001, s. 91. ISBN 80-9017-675-5 (heslo).
- Jana Klincková. In: Who is Who in Slovenskej republike. Encyklopédia osobností. Who is Who Verlag für personnenzyklopädien A – G. 1. vyd. Švajčiarsko: Zug: Who is Who Verlag 2003, s. 348. ISBN 3-7290-0048-9 (heslo).
- Jana Klincková. In: Behýlová, J. – Smetanová, Y.: Slovenskí jazykovedci. Súborná personálna bibliografia slovenských slovakistov a slavistov (2001 – 2005). Bratislava: Veda 2009, s. 196 – 197. ISBN 978-80-224-1063-2 (súpis prác J. Klinckovej za roky 2001 – 2005).
- <http://www.osobnosti.sk/index.php?os=zivotopis&ID=59249>

S použitím záznamov Ladislav Dvonča (r. 1954 – 2000) zostavila Júlia Behýlová

Gramatik a dialektológ, vedec a pedagóg Pavel Ondrus

V generácii slovenských jazykovedcov narodených okolo roku 1920, ktorých priezvisko sa začína na O, figurujú tri osobnosti: Ján Oravec, Šimon Ondruš a Pavel Ondrus. Kým Š. Ondruš oslávil v r. 2009 vzácnych 85 rokov (narodil sa 27. 10. 1924), ďalší dvaja vedci a pedagógovia opustili svoje rozpracované diela už po šesťdesiatke. Osobitne náhly bol odchod P. Ondrusa, ktorého nedežité deväťdesiatiny pripadajú na rok 2009 (narodil sa 19. 5. 1919 v maďarskom Pitvaroši) a 30. výročie smrti na začiatok roka 2010 (zomrel 8. 3. 1980 v Bratislave).

Životná cesta P. Ondrusa od štúdia slovenského a nemeckého jazyka, ktoré absolvoval vo vojnových rokoch 1940 – 1944 na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity v Bratislave, po vedúceho tamojšej Katedry slovenského jazyka (1977 – 1980) už pod príslušnosťou k Univerzite Komenského, nebola jednoduchá. Po roku nezamestnanosti pracoval pred začatím vysokoškolského štúdia a na jeho začiatku v administratíve Ministerstva školstva a osvetu v Bratislave (1939 – 1941), po ukončení fakulty krátkodobo pôsobil na gymnáziách v Piešťanoch, Bratislave a Dunajskej Strede. Keď v roku 1949 nastupoval na katedru slovenského jazyka a literatúry neskoršej FF UK v Bratislave, mal vo svojej bibliografii dve položky: dve štúdie v jazykovedných zborníkoch o zvukovej rovine novohradského nárečia v Maďarsku. Jeho predčasne uzavreté lingvistické dielo obsahuje 150 položiek, z toho 11 knižných publikácií – niektoré vo viacerých vydaniach, so širokým záberom: lexikoló-

gia, morfológia i syntax súčasného jazyka a teritoriálne i sociálne dialekty (najmä argot a profesionálne slangy), ako aj vzájomné ovplyvňovanie nárečí príbuzných a nepríbuzných jazykov a vzťah nárečí a spisovného jazyka. Osobitnú oblasť v jeho pracovnej náplni predstavovalo pedagogické pôsobenie: prednášal spomínané základné disciplíny spisovného jazyka vrátane teórie a jazykovej kultúry slovenčiny a nárečovú lexikografiu. Viaceré jeho práce logicky boli zamerané na metodiku učovania slovenského jazyka. O rozvoj štúdia slovakistiky a rast mladej vedeckej generácie sa pričínil nielen ako vedúci postupových prác a člen viacerých kvalifikačných komisií, ale aj ako prednášateľ na letných seminároch Studia Academica Slovaca a ako podpredseda Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV, kde ho valné zhromaždenie poverilo zriaďiť a viesť sekciu mladých lingvistov.

Vedecko-výskumná orientácia zahrnujúca nárečia i spisovný jazyk bola v generácii P. Ondrusa, dalo by sa povedať, štandardná. Čo sa však v jeho tvorbe z tejto bežnej škály lingvistickej práce vymykalo, bol v tom čase na Slovensku pomerne ojedinelý záujem o argot (*Sociálne nárečia na Slovensku. I. Argot slovenských detí*, 1977, 248 s. a iné) a o ďalšie sociálne nárečia a ich terminológiu (hornotrencianski drotári a potulní remeselníci vôbec). Pre budovanie odboru a školskú prax mala svoj význam *Metodicko-inštruktívna príručka pre poslucháčov slovenčiny*, ako bola týmto podtitulom špecifikovaná publikácia *Výskum slovnej zásoby slovenských nárečí* (1966, 277 s.). Rovnako postupoval P. Ondrus aj v oblasti spisovného jazyka. Okrem teoretických vedeckých štúdií považoval za veľmi dôležité poskytnúť študentom slovakistiky vhodné sumarizujúce príručky. Z jeho autorského pera pochádza *Vetný rozbor v príkladoch* (1971, 1977, 203 s.), niekoľko obmien morfológie spisovnej slovenčiny (1959, 86 s.; 1962, 106 s.; 1964, 202 s.) vrátane výberu problémových javov v monografii *Kapitoly zo slovenskej morfológie* (1978, 192 s.), ako aj viacero prác z oblasti lexikológie slovenského jazyka, ktoré zužitkoval pri tvorbe *Slovenskej lexikológie* (1972, 90 s.) a pri neskoršej spolupráci na dodnes používanej vysokoškolskej príručke *Súčasný slovenský spisovný jazyk. Lexikológia* (1980, 232 s.; v spoluautorstve s J. Horeckým a J. Furdíkom).

Aj keď sa Pavol Ondrus musel pri príprave jednotlivých príručiek venovať všetkým jazykovým jednotkám a prostriedkom príslušných rovín, vo svojich čiastkových prácach sústreďoval pozornosť najmä na číslovky (výsledkom bola cenná monografia *Číslovky v súčasnej spisovnej slovenčine*, 1969, 117 s.), zámená, príslovky a ďalšie neohybné slovné druhy. V súlade s ich hlbším poznaním sa zapojil aj do diskusií o sporných otázkach slovenskej morfológie, osobitne o systéme slovných druhov, ktoré prebiehali v slovenskej jazykovede od 50. rokov 20. storočia (porov. napr. jeho príspevok K otázke častíc v slovenskom jazyku, 1956). V diskusiách sa predložilo viacero návrhov slovnodruhových klasifikácií založených na rôznych kritériách. Najmä v druhej polovici 50. rokov sa pod vplyvom vývoja v sovietskej lin-

gvistike a v rámci preferovania syntaktického kritéria uvažovalo o možnosti vymedziť ako samostatné triedy slov predikatíva, sponu, modálne slová a častice a rozšíriť počet slovných druhov na 12. Uplatňovalo sa aj kritérium binárnych protikladov: samostatná – nesamostatná existencia, existencia s ohľadom na čas – bez ohľadu na čas, na základe ktorej sa naopak vymedzovali iba tri slovné druhy: podstatné mená, prídavné mená a príslovky spolu, slovesá. P. Ondrus vo svojej analýze systému slovných druhov v slovenčine podrobil toto kritérium osobitnej kritike nielen v súvisе s preňho neprijateľným rozložením čísloviek (a zámen) do uvedených troch slovných druhov, ale aj vzhľadom na to, že toto kritérium „ani nenaznačuje, ako treba v rámci morfológických tried slov, známych pod názvom slovné druhy, riešiť otázku tzv. gramatických slov – predložiek a spojok – a problematiku citoslovieč“ (Ku koncepcii systému slovných druhov v slovenčine, 1975).

„Svoje“ témy prof. PhDr. Pavol Ondrus, DrSc., priebežne cyklicky rozpracúval, dopĺňal o materiál i o najnovšie teoretické poznatky predovšetkým zo slovan-ského kontextu, kde pôsobil jednak v medzinárodnej komisii pre jazykové kontakty pri Medzinárodnom komitete slavistov, jednak v Medzinárodnej komisii pre Karpat-ský jazykový atlas. V nekrológu Za profesorom Pavlom Ondrusom (Slovenská reč, 1980, s. 240 – 241) vyzdvihol Š. Peciar z jeho plodného života najmä mimoriadnu pracovitosť, zmysel pre povinnosť a zodpovednosť. Známa bola aj jeho húževnatosť a náročnosť na seba i svoje okolie, najmä na študentov. Osobitným prínosom pre časopis Slovenská reč bolo 16-ročné pôsobenie P. Ondrusa v redakčnej rade. Posled-ným príspevkom, ktorý na jej zasadnutí odovzdal štyri dni pred smrťou, bola štúdia Vyjadrovanie doplňujúcich modálnych a expresívnych významov v slovenskej vete. Téma, ktorá v tom čase už výraznejšie rezonovala v oblasti syntaxe slovanských ja-zykov a ktorej by sa bol zrejme ďalej venoval tak, ako aj mnohým ďalším...

Mária Šimková

Je sloveso *pomstít' sa* obojvidové? – Podľa oficiálne platných kodifikačných diel sloveso *pomstít' sa* dvojvidové je, čo však, ako sa zdá, Slovník slovenského jazyka (3 zv., 1963) nepotvrďuje. Ale čo o reflexívnom tvare slovesa *pomstít' sa* hovorí sám jazyk, čo naznačuje konkrétna jazyková prax súčasnosti? V zásade túto „oficiálnu“ dvojvidovosť odmieta.

Ako upozornila aj K. Kálmánová v článku *Budeme sa pomstít'* (Kultúra slova, 2009, č. 6, s. 335 – 336), sloveso *pomstít' sa* nájdeme medzi obojvidovými slovesami domáceho pôvodu už v Morfológii slovenského jazyka v roku 1966, čo po nej preberá aj Krátky slovník slovenského jazyka i vo svojom poslednom vydaní z r. 2003. Podľa toho by mala byť korektná aj veta „Mnohí sa svojim nepriateľom budú pomstít', dokiaľ budú žiť“. Bežne sa však v kultivovanej (ale i menej kultivovanej) praxi používa namiesto toho vyjadrenie „Mnohí sa svojim nepriateľom budú mstít', dokiaľ budú žiť“. Pritom je celkom zrejmé, prečo sa uvedené kodifikačné diela rozhodli vyhnúť tomuto „riešeniu“. Sloveso *mstít' sa* totiž považujú za bohemizmus, ktorému sa v slovenčine treba vyhnúť. Namiesto opozície *pomstít' sa* (dokonavé) a *mstít' sa* (nedokonavé) sa preto skonštruovalo dvojvidové *pomstít' sa*, v súvislosti s čím sa podľa výstižného vyjadrenia K. Kálmánovej druhý korelát tejto dvojice „vytratil zo slovníkov“. Ide však o to, či oprávnene.

Zrekapitulujme aj na tomto mieste, že Morfológia slovenského jazyka z r. 1966 na strane 425 uvádza medzi domácimi obojvidovými slovesami tieto príklady: *pomstít' sa* (na prvom mieste!), *počuť*, *poznať*, *odpovedať* (*napovedať*, *vypovedať*), *vidieť*, *venovať*, k čomu sa na tom istom mieste dodáva, že dvojvidovosť je pri domácich slovesách jav anomálny, ktorý sa postupne odstraňuje. Kým však ostatné uvedené slovesá nevyvolávajú zásadné námietky a možno s ich zaradením do uvedenej kategórie súhlasiť, sloveso *pomstít' sa* sa tu ocitlo skôr omylom, resp. iba v snahe vyhnúť sa slovesu *mstít' sa*, ktoré je podozrivé zo „zlého“ pôvodu.

Výsledok našej minisondy o konštrukčnom type *budeme sa pomstít'*, ktorú sme urobili medzi elitnými používateľmi jazyka (jazykovedcami, sčasti aj spisovateľmi), je úplne jednoznačný. Odpovede na našu otázku, ako hodnotíte vyjadrenie „Mnohí sa svojim nepriateľom budú pomstít', dokiaľ budú žiť“ oscillovali medzi odpoveďami typu „Ja by som to takto nikdy nepovedal“ a odpoveďami „To by takto mohol povedať asi len nejaký Nemeц alebo Maďar, pre ktorých je slovenská vidovosť španielskou dedinou“. Potvrďuje to aj Slovenský národný korpus JÚEŠ SAV, kde na uvedený typ je jeden doklad, kým použitie slovesa *mstít' sa* nájdeme v tejto funkcii 225-krát. Ak sa pozrieme na internet, vyhľadávač Google nám pomôže nájsť ešte dva ďalšie príklady na upotrebenie slovesa *pomstít' sa* v nedokonavom použití (jeden

z odkazom na Morfológiu), kým použitie slovesného tvaru *mstít' sa* v tejto funkcii možno rátať na stovky. Z toho vyplýva, že aj keď sa sloveso *mstít' (sa)* vytratilo zo slovníkov, nevytratilo sa z používania. Je pravda, že sloveso *mstít' sa* môže mať dnes príchut' knižnosti, a najčastejšie aj má, ale v niektorých prípadoch sa používa dokonca ako celkom neutrálne vyjadrenie.

Pripomeňme, že aj Slovník slovenského jazyka (3, 1963, s. 262) sloveso *pomstít'* považuje za obojvidové, hoci všetky exemplifikácie reprezentujú iba dokonavý význam. Reflexívny tvar *pomstít' sa* má už len dokonavé „čítanie“. Na druhej strane tento slovník (2, 1960, s. 195) spracúva aj sloveso *mstít' sa*, ktoré označuje za básnické a zastarané. Za „iba básnické“ slovesný tvar *mstít' sa* považuje aj Praktická príručka slovenského jazyka A. Zaunera (1973, s. 288), v ktorej je sloveso *mstít' sa* (odporúča sa nahradiť slovesom *pomstít' sa*) spracované v jednom hniezde spolu so substantívom *msta* (odporúča sa nahradiť slovom *pomsta*), ktoré sa takisto hodnotí ako „len básnické“. Zdá sa však, že výraz *mstít' sa* nie je oprávnené dávať do „jedného vreca“ s výrazom *msta*. Ako ukazuje živá prax, výraz *msta* v súčasnosti naozaj nahradila *pomsta* s výnimkou básnického použitia (v uvedenom žánri sa využíva jeho jednoslabičnosť), o slovesnom tvare *mstít' sa* to tvrdiť nemožno, lebo sa naďalej používa. Používateľom jednoducho chýba nedokonavý korelát k slovesu *pomstít' sa*, ktoré sa napriek oficiálnemu lexikografickému spracovaniu vníma (iba) ako dokonavý tvar.

Aj K. Kálmánová upozorňuje na to, že analytický tvar budúceho času od nedokonavého slovesa *pomstít' (sa)* sa v jazykovej praxi takmer nepoužíva, čo vedie používateľov slovenského jazyka pri vyjadrovaní budúceho času podľa jej slov k tomu, aby nahrádzali tvar nedokonavého slovesa *pomstít' (sa)* výrazom *mstít' (sa)*. Dopĺňa však, že autori jazykových prejavov, ktorí si uvedomujú nevhodnosť slovesa *mstít' (sa)*, obchádzajú tvar *budem sa pomstít'* pomocou synonymných výrazov (*vříšit' sa*, *trestat'*, *odplácat'*) alebo inou štylizáciou výpovede. Ale kto môže rozhodnúť, že sloveso *mstít' sa* je v slovenčine nevhodné, keď nás jej používatelia presviedčajú o opaku? Názov príručky „Umenie mstít' sa“ (1945) by sme asi iba ťažko mohli nahradiť názvom Umenie pomstít' sa, vříšit' sa či odplácat', ak by sme chceli zachovať jeho pôvodný obsah. Doplníme, že v slovenčine funguje aj nedokonavý tvar *pomstievat' sa*, vyjadrujúce opakovanú činnosť, ktorý je však zjavne príznakový (Kazíme prírodu a príroda sa bude *pomstievat'*).

Pokus gramatikov pririeknuť slovesnému tvaru *pomstít' sa* aj nedokonavý význam s cieľom, aby sa vylúčil s používania tvar *mstít' sa*, používatelia jazyka, zdá sa, neakceptovali a neakceptujú. Znovu sa ukazuje oprávnenosť starej pravdy, ktorú nájdeme aj u Wilhelma von Humboldta, že je najvhodnejšie, ak sa jazykové poučky z jazyka odvodzujú, a nie sa mu nanucujú. V takom prípade potom príslušné pravidlo býva akceptovateľné i akceptované.

Slavomír Ondrejovič

OBSAH 74. ROČNÍKA SLOVENSKEJ REČI

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

DOLNÍK, J.: Jazyk a kultúra	257
DOLNÍK, J.: Lingvistické poznávanie a spisovný jazyk (K životnému jubileu Kláry Buzássyovej)	7
DOLNÍK, J.: Konceptný rámec jazykového poradenstva	129
ĎUROVIČ, E.: Bardejovský katechizmus (1581) – prvá slovenská kniha	204
HLUBINKOVÁ, Z.: Moravskoslezská a slovenská pomístní jména se základem brť-/brt-, popř. včel-	81
IVANOVÁ, M.: Dynamický aspekt slovtvornej motivácie a jeho zachytenie v slovníku koreňových morfém slovenčiny	65
KOPÁSKOVÁ, I.: Metodické a metodologické východiská pri skúmaní neúradnej antroponymickej sústavy	268
KUCHAR, R.: Niekoľko poznámok k jazykovej stránke Trnovského kázni zo 17. storočia II. ...	14
LIFANOV, K.: Zánik menných tvarov trpných prídavných v spisovnej slovenčine	193
MLACEK, J.: Antiprislovie a príbuzné útvary (K niektorým súčasným premenám v paremiológii a jej pojmosloví)	135
ODREJOVIČ, S.: Súčasná jazykovo-politická iniciatíva na Slovensku a živý jazyk	3
RONČÁKOVÁ, T.: Vetná modálnosť náboženskej publicistiky	321
VALENTOVÁ, I.: Derivované lexémy so slovným základom <i>-vez-</i> , <i>-voz-</i> v staršej slovenčine ...	334

DISKUSIE A ROZHEADY

BUZÁSSYOVÁ, K.: Poznámky k príspevku Jána Kačalu Svedectvo recenzenta o Slovníku súčasného jazyka	98
FINDRA, J.: O minulosti, prítomnosti a budúcnosti českej štylistiky	240
HAŠANOVÁ, J.: Niekoľko úvah nad publikáciou Miloslavy Sokolovej: Nový deklinačný systém slovenských substantív	149
CHORVÁT, P.: Jazykovedec v armáde. Pôsobenie Eugena Paulinyho na Ministerstve národnej obrany v roku 1940	231
KAČALA, J.: Pragmatickosť kodifikácie a vedecké diskusie	346
KAČALA, J.: Svedectvo recenzenta o Slovníku súčasného slovenského jazyka	91
KRŠKO, J.: Niekoľko poznámok k termínom anojkonymum a terénny názov	357
MLACEK, J.: Stanovisko k Svedectvu recenzenta SSSJ od J. Kačalu	103
ONDREJOVIČ, S.: Slovenská výslovnosť a jej kodifikácia	219
PUKANEC, M.: K etymológii slova <i>hrdý</i>	276
RIPKA, I.: Poznámky o spracúvaní vlastných mien v I. zväzku Slovníka súčasného slovenského jazyka	27
VALENTOVÁ, I.: Anojkonymum alebo terénny názov?	31
VALENTOVÁ, I.: Ku koncepcii pripravovaného Slovníka slovenských anojkonym	283

SPRÁVY A RECENZIE

FINDRA, J.: Prof. Vladimír Patráš päťdesiatnikom	185
GARANČOVSKÁ, L.: Propriá ako nositelia (nielen jazykových) konfliktov	47
GOÓTŠOVÁ, A. – CHOMOVÁ, A.: Správa zo IV. českej onomastickej konferencie	300

KARČOVÁ, A.: Sabol, Ján – Bónová, Iveta – Sokolová, Miloslava: Kultúra hovoreného prejavu	111
KOPÁSKOVÁ, I.: XVI. celopoľská onomastická konferencia	177
KOPECKÁ, M.: Vedecký seminár venovaný 100. výročiu narodenia Eugena Jónu	174
KOPECKÁ, M.: Z histórie lexiky staršej slovenčiny	363
KRÁLIK, L.: Jazyk a jeho proměny. Prof. J. Pleskalové k životnému jubileu	303
MARIČOVÁ, A.: J. R. Nižnanský – človek chleba, vína a medu	171
MUZIKOVÁ, K.: Správa o pedagogickej a vedeckovýskumnej činnosti Katedry slovenského jazyka na FF UK v Bratislave v rokoch 2006 – 2008	160
MAJTÁN, M.: Behýlová, Júlia – Smetanová, Yulia: Slovenskí jazykovedci	110
OLOŠTIAK, M.: Očenaš, Ivan: Fónická a grafická sústava spisovnej slovenčiny	38
ONDREJOVIČ, S.: Správa o činnosti JÚLŠ SAV za rok 2008	292
RAMŠÁKOVÁ, A.: Slovakistický zborník II. – časopis Slovakistickej vojvodinskej spoločnosti	41
RIPKA, I.: Nesociolingvistické glosy o sociolingvistických etudách	105
RAMŠÁKOVÁ, A.: Slovakistický zborník II. – časopis Slovakistickej vojvodinskej spoločnosti	41
SLANČOVÁ, D.: Čeština v dialogu generácií.	35
ŠIMKOVÁ, M.: Nezvyčajné spolužitie v príbehu na pokračovanie	308
VALENTOVÁ, I.: Krško, J.: Hydronymia povodia Hrona	311
WACHTARCZYKOVÁ, J. – KONČALOVÁ, J.: Slovo – Tvorba – Dynamickosť na víne	236
ŽIGO, P.: Jubilujúci Milan Majtán	182

KRONIKA

BEHÝLOVÁ, J.: Súpis prác doc. Kataríny Habovštiakovej, rod. Kuchárikovej za roky 1999 – 2008	115
BEHÝLOVÁ, J.: Súpis prác doc. Miloslava Darovca za roky 1954 – 2008	250
BEHÝLOVÁ, J.: Súpis prác doc. Janky Klinckovej za roky 1999 – 2009	376
BOSÁK, J.: Aktívne jubilantské desaťročie doc. Janky Klinckovej	374
BUZÁSSYOVÁ, K.: Jubilujúci Ján Bosák	370
MAJTÁN, M.: Pred sto rokmi sa narodil Samo Mazúr	315
MLACEK, J.: Docent Miloslav Darovec osemdesiatročný	246
ONDREJOVIČ, S.: Ján Sabol zasa raz jubilantom	50
ONDREJOVIČ, S.: Storočnica narodenia A. Aranya	313
ŠIMKOVÁ, M.: Gramatik a dialektológ, vedec a pedagóg Pavel Ondrus	378
VALENTOVÁ, I.: Životné jubileum Kataríny Habovštiakovej	113

ROZLIČNOSTI

ĎURČO, P.: Čo hovorí korpusová lingvistika na prasaco-prasači spor?	189
KRÁLIK, L.: O pôvode slova <i>karimatka</i>	125
ONDREJOVIČ, S.: Ako sa vyslovuje <i>pizza</i> ?	256
ONDREJOVIČ, S.: Ešte k sporu <i>prasací – prasači</i>	191
ONDREJOVIČ, S.: Je <i>pomstít sa</i> obojvidové?	381
WACHTARCZYKOVÁ, J.: Fenomén menom <i>Google</i>	57
WACHTARCZYKOVÁ, J.: Kto potrebuje <i>governance</i> ?	317